

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

“ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ”

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:

Δελδήμου Αναστασία (Α.Μ.: 0803Μ024)

Υπότροφος Κοινοφελούς Υδρύματος Αλέξανδρου Σ. Ωνασείου

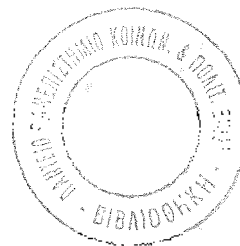
(Κωδ. Αρ. Υποτροφίας: G-ZA 021/2004-2005)

Εξεταστική Επιτροπή:

Καθηγητής Ρίτσαρντσον Στέφανος - Κλάιβ

Λέκτορας Στοφόρος Χρυσόστομος (επιβλέπων)

Λέκτ. Καραγάνης Αναστάσιος

Οκτώβριος 2006

«Η μεθοδολογία που στηρίζεται στις περιφερειακές ανισότητες είναι εργαλείο, και έστω και αν επιλεγεί για να χρησιμοποιηθεί, θα χρειαστεί πάντα ο οραματισμός και το ήθος του Πολιτικού και του Επιστήμονα για να κατακτηθεί από την Κοινωνία η Πόλη της Αριστοτέλειας Ισότητας, η επιθυμητή στο Λαό πραγματικότητα».

Ανδρέας Αθηναίος, 1983

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	4
1.2 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	7
2.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ.....	9
2.3 ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	14
2.4 Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ PAUL BOIS ΣΤΟ ΈΡΓΟ ΤΟΥ ANDRE SIEGFRIED & ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ.....	16
2.5 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	19
2.6 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ.....	20
2.7 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ.....	22
2.8 ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	24
2.9 Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ COLUMBIA.....	25
2.9.1 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΝΤΕΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ.....	26
2.9.2 ΤΟ ΟΡΙΑΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ.....	27
2.9.3 ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΜΑΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ – LIPSET/ ROKKAN.....	29
2.10 Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ MICHIGAN.....	32
2.10.1 Η ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΤΑΥΤΙΣΗ.....	33
2.10.2 Το Εκλογικό Περιβάλλον της Κομματικής Ταύτισης.....	34
2.11 Η ΨΗΦΟΣ ΔΙΑΚΥΒΕΥΣΗΣ.....	34
2.11.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΑΥΤΙΣΕΩΝ.....	35
2.12 ΨΗΦΟΦΟΡΟΣ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΓΗΣ.....	37
2.12.1 Το Καταναλωτικό Μοντέλο.....	41
2.13 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΜΗ ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ	
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	47
3.2 ΜΗ ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΕΣΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ: WILLIAM ALONSO.....	48
3.3 ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ALONSO.....	52
3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1	ΠΙΘΑΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	63
4.2	ΠΕΔΙΟ ΈΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	66
4.3	ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	67
4.4	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	70
4.4.1	Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΣΥΣΤΑΔΕΣ (CLUSTER ANALYSIS).....	70
4.4.1.α	Ο ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΣ.....	72
4.4.1.β	ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ.....	73
4.4.2	ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ (ANALYSIS OF VARIANCE).....	74
4.4.2.α	ΕΙΔΗ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ.....	76
4.4.3	ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗΣ & ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΜΠΥΛΗΣ.....	77
4.4.3.α	ΕΤΕΡΟΣΚΕΔΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

5.1	Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΨΗΦΩΝ ΣΤΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ.....	82
5.2	ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2004.....	84
5.2.1	ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ 2004.....	85
5.2.2	ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΒΥΗΜΕΡΙΑΣ & ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ 2004.....	88
5.3	ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1996-2000.....	92
5.3.1	ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ 2000.....	93
5.3.2	ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΒΥΗΜΕΡΙΑΣ & ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ 2000.....	96
5.4	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	100

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	102
--------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	105
-----------	-----

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θεωρώ υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω όσους με κάθε τρόπο συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα πρώτα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα μου, Λέκτορα κ. Στοφόρο Χρυσόστομο. Η καθοδήγησή του και η διαθεσιμότητα του με βοήθησαν να ξεπεράσω όλα τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Επίσης, είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, Καθηγητή κ. Ρίσαρντσον Στέφανος-Κλάιβ και Λέκτορα κ. Καραγάνη Αναστάσιο για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας μου και τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στον κ. Αναστάσιο Καραγάνη, ο οποίος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η συνεργασία μου μαζί του για την εκτίμηση του οικονομετρικού μοντέλου υπήρξε σημαντική.

Θα ήθελα, ακόμα, να ευχαριστήσω τον καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, κ. Παλάσκα Θεοδόσιο, που αν και δεν συμμετείχε τυπικά στην επίβλεψη της εργασίας, για τις εύστοχες παρατηρήσεις του στο περιεχόμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ ιδιαίτερα το Κοινοφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης για την οικονομική και ηθική υποστήριξη κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το φαινόμενο της ανάπτυξης - κοινωνικής και οικονομικής - έχει αποτελέσει στις τελευταίες δεκαετίες, και σε διεθνή κλίμακα, στόχο έρευνας των οικονομολόγων, των πολιτικών επιστημόνων, και των κοινωνιολόγων. Έτσι σήμερα υπάρχει πάνω στο θέμα «ανάπτυξη» μια εκτεταμένη βιβλιογραφία.

Οι επιμέρους αναλύσεις οδηγούν σε παραγόμενες συνθέσεις-θεωρίες, οι οποίες πέρα από το ότι εξετάζουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, εμφανίζονται καμιά φορά με θέσεις αντίθετες μεταξύ τους. Έτσι για παράδειγμα, μια θεωρία υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη δημιουργεί μετασχηματισμούς που παράγουν πάντα σαν αποτέλεσμα ένα καθαρό κοινωνικο-οικονομικό όφελος, γεγονός που καθιστά την ανάπτυξη κύριο στοιχείο πολιτικής σταθερότητας (political stability).

Μία άλλη όμως θεωρία μπορεί να υποστηρίξει ότι η ανάπτυξη δεν δημιουργεί υποχρεωτικά μόνο οφέλη, αλλά δημιουργεί και κόστη, κοινωνικά και οικονομικά, που καταλήγουν σε διάσπαση πολιτικής συνοχής και διατάραξη της πολιτικής σταθερότητας.

Οι απότομες μεταβολές στη δύναμη των κομμάτων, η διάσπαση τους, η διάλυση ή ο εκλογικός καταποντισμός τους, οι ανατροπές κυβερνήσεων, τα κινήματα κ.λπ., ή ακόμα η απογοήτευση των εκλογέων από το κόμμα που ανέδειξαν στην Κυβέρνηση, σε σύντομο χρόνο μετά τις εκλογές, και κατά συνέπεια η συχνή προσφυγή στις κάλπες, είναι φαινόμενα που μπορούν να αναζητήσουν την αιτία τους στα κόστη της ανάπτυξης. Στα κόστη αυτά μπορεί να αναζητηθεί και η αιτία διακοπής πολιτικής συνέχειας, όπως είναι η απομάκρυνση από την εξουσία μιας πολιτικής παράταξης που για διάφορους λόγους μονοπωλούσε την Κυβέρνηση της χώρας για μεγάλο χρονικό διάστημα, αλλά και η απλή και ομαλή εναλλαγή «συντηρητικών» και «φιλελεύθερων» Πολιτικών Σχημάτων με εκλογές, ύστερα από εξάντληση της θητείας τους.

Η σύγχρονη έρευνα των αναπτυξιακών φαινομένων δεν ασχολείται πια με θέματα έντονης υπο-ανάπτυξης, δεν μελετά αποκλειστικά την ανάπτυξη στο χώρο σε επίπεδο Κράτους, αλλά - με ένταση - στοχεύει στο να εντοπίσει σχέσεις ανάμεσα σε κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά φαινόμενα. Αυτός είναι και ο κύριος στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, να εξετάσει, δηλαδή, διάφορες υποθέσεις συσχετισμού, ανάμεσα στα κόστη (που δημιουργεί η ανάπτυξη που συμβαίνει σε μία γεωγραφική ενότητα - νομό της Ελλάδας) και στην Κυβέρνηση της χώρας, αλλά και στην πολιτική σταθερότητα.

1.2 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρείται να διερευνηθεί εμπειρικά η υπόθεση αν η ευημερία μίας χώρας ή γεωγραφικής ενότητας (στην προκειμένη περίπτωση Νομός) είναι αυτή που σε ένα βαθμό διαμορφώνει την συμπεριφορά του εκλογικού σώματος.

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής εργασίας χρησιμοποιήθηκαν στατιστικά στοιχεία, για το επίπεδο ευημερίας της Ελλάδας κατά Νομό από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία. Οι σχέσεις μεταξύ εκλογικής συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων, έτσι όπως καταγράφονται στις περιφερειακές ανισότητες, μπορούν να χρησιμεύουν και για τον σχεδιασμό της προεκλογικής στρατηγικής των Κομμάτων, αλλά και γενικότερα, για τον Πολιτικό Εκπρόσωπο των μεμονωμένων Κομμάτων. Τα πολιτικά Κόμματα μπορούν να υπολογίσουν το ρόλο που παίζει μια δραστηριότητα στη συγκράτηση, απομάκρυνση ή και απόκτηση (καινούργιων) ψηφοφόρων.

Το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής ολοκληρώνεται σε πέντε κεφάλαια, συμπεριλαμβανομένης και της *Εισαγωγής*.

Στο (δεύτερο) κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μια επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με τις εργασίες που έχουν ασχοληθεί με την διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την εκλογική συμπεριφορά.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται οι θεωρητικές βάσεις ενός συσχετισμού πολιτικής συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομικών μεγεθών, έτσι όπως αποτυπώνονται στις περιφερειακές ανισότητες.

Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε (η Ανάλυση σε Συστάδες, η Ανάλυση Διακύμανσης και η Κλασική Γραμμική Παλινδρόμηση), αλλά και η οικονομετρική και στατιστική προσέγγιση που εφαρμόστηκε για την εκτίμηση της σχέσης εκλογικής συμπεριφοράς και ανισοτήτων σε επίπεδο Νομού. Η μεθοδολογία αυτή, αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ερμηνεία της πολιτικής συμπεριφοράς στις διάφορες περιφέρειες. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν μπορούν να αξιοποιηθούν από τα εγχώρια κόμματα για το σχεδιασμό του προεκλογικού τους προγράμματος (συμβόλαιο με το Λαό), αλλά και από το κυβερνών κόμμα για το σχεδιασμό της κυβερνητικής πολιτικής (Policy).

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα από την οικονομετρική - στατιστική εκτίμηση των προαναφερθέντων μεθόδων που αφορά την συσχέτιση των περιφερειακών ανισοτήτων με την εκλογική συμπεριφορά. Ακόμη παρατίθενται τα κυριότερα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα διπλωματική εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

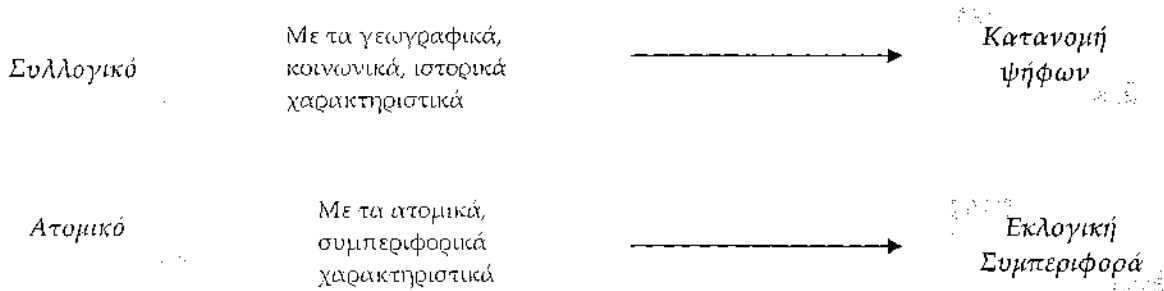
Ο πρώτος ιστορικά σταθμός για τη συστηματική μελέτη των εκλογικών φαινομένων από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών υπήρξε η έκδοση του έργου του **Andre Siegfried** (1913), *“Tableau Politique de la France de l’ Ouest sous la IIIe Republique”*. Σε αυτό το έργο, το οποίο εστιάζεται στη μελέτη των εκλογικών αποτελεσμάτων την εποχή της αγροτικής (δυτικής) Γαλλίας, οικοδομήθηκε η παράδοση της *εκλογικής οικολογίας*.

Όπως, επισημαίνει ο **Alain Lancelot** (Encyclopaedia Universalis, τόμ. 6, 1980:5) «ο όρος οικολογία είναι δανεικός από τις φυσικές επιστήμες όπου και περιγράφει τη μελέτη του χώρου στον οποίο ζουν τα φυσικά πρόσωπα και τις σχέσεις των προσώπων αυτών με το χώρο. Ο όρος διαπέρασε το χώρο των κοινωνικών επιστημών με μια ορισμένη μετάλλαξη: με τον όρο οικολογία δεν εννοείται πλέον μόνο η ανάλυση της επίδρασης του χωρικού περιβάλλοντος στις κοινωνικές συμπεριφορές, αλλά ευρύτερα η μελέτη αυτών των συμπεριφορών με βάση τις δεδομένες πληροφορίες που αντιλούνται στο πλαίσιο χωρικών γεωγραφικών εννοιών που αποκαλούνται συνήθως συλλογικές».¹

Μη διαθέτοντας τότε την τεχνική των δειγματοληπτικών ερευνών γνώμης, η οποία επιτρέπει τη συγκέντρωση δεδομένων σχετικών με τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές των ατόμων, αυτή η παράδοση της ανάλυσης διαχειρίζεται τις εισαγόμενες πληροφορίες για τις χωρικές συλλογικότητες (π.χ. κοινότητες, δήμους, νομούς, επαρχίες, περιφέρειες κ.λπ.). Ακόμη, συνεισφέρει στη γνώση για την κατανομή ψήφων σε μια περιοχή και τη συσχετίζει με τα γεωγραφικά, κοινωνικά ή ιστορικά χαρακτηριστικά των υπό διερεύνηση γεωγραφικών ή συλλογικών περιοχών (Σχήμα 2.1).

¹ Nonna Mayer, «Εκλογική Συμπεριφορά: Ιστορικές Διαδρομές και Μοντέλα Ανάλυσης», Εκδόσεις Σαββάλας, 2005, σελ. 23.

ΣΧΗΜΑ 2.1
ΟΙ ΔΥΟ ΒΑΣΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ²

Πηγή: Nonna Mayer.

Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται δεν έχουν ως αντικείμενο το άτομο αλλά το σύνολο (συλλογικές ενότητες). Σημειώνεται, βέβαια, ότι τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τις συλλογικές ενότητες μπορεί να προκύψουν από ατομικά δεδομένα (Πίνακας 2.1).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ:
ΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΩΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

	Πρωτογενή Δεδομένα	Επεξεργασμένα Δεδομένα
Χωρικές Ενότητες (συλλογικές)	Γενικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την οντότητα στο σύνολό της και δεν μπορούν να προκύψουν από τα χαρακτηριστικά των ατόμων. π.χ. ένα καντόνι που αντιτάχθηκε στη Γαλλική Επανάσταση	<u>Αθροιστικά δεδομένα:</u> χαρακτηριστικά της περιοχής που προκύπτουν από την κατανομή των ατομικών χαρακτηριστικών ή των συμπεριφορών. π.χ. ένα καντόνι με έντονη θρησκευτικότητα
Άτομα	Ατομικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία) ή χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς (θρησκευτική πρακτική, ψήφος). π.χ. οι ψηφοφόροι 18-24 ετών	<u>Δεδομένα ανάλυσης συνθηκών:</u> χαρακτηριστικά του ατόμου που ορίζονται από την ένταξη σε μια περιοχή με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. π.χ. οι ψηφοφόροι εργατικών περιοχών

Πηγή: Dogan M. και Rokkan S.

Με την ανάπτυξη των δειγματοληπτικών ερευνών κοινής γνώμης, ειδικότερα μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, εμφανίστηκε μια δεύτερη προσέγγιση στην εκλογική κοινωνιολογία, η *ψυχοκοινωνική ανάλυση*. Στο πλαίσιο της ψυχοκοινωνικής ανάλυσης οι πολιτικές συμπεριφορές εκλαμβάνονται και αναλύονται ως ατομικά φαινόμενα. Το ενδιαφέρον

² Mayer N., σελ. 24.

στρέφεται πριν απ' όλα στους μηχανισμούς εκείνους που βάσει των χαρακτηριστικών ενός ατόμου ερμηνεύουν την εκλογική συμπεριφορά (Σχήμα 2.1).

Στο επίπεδο της ανάλυσης της συγκεκριμένης προσέγγισης βρίσκονται οι ψηφοφόροι και όχι πια τα εκλογικά σώματα. Οι δημοσκοπήσεις και οι έρευνες γνώμης επιτρέπουν να συσχετίζονται απευθείας οι εκλογικές συμπεριφορές με ποικίλα δεδομένα (κοινωνικά χαρακτηριστικά, γνώμες, συμπεριφορές και στάσεις). Τα δεδομένα αυτά συλλέγονται ξεκινώντας από το ατομικό υποκείμενο, αν και μπορούν να προκύψουν από τη μελέτη των συλλογικών χώρων που εντάσσεται κάποιος (Δεδομένα Ανάλυσης Συνθηκών, Πίνακας 2.1).

Στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου παρουσιάζονται και αναλύονται σε βάθος τα βασικότερα σημεία αυτών των δύο αναλύσεων – Σχολών, αλλά και των κριτικών και των θεωρητικών προεκτάσεων που πραγματοποιήθηκαν στη βάση αυτών. Στόχος της ανάλυσης αυτής είναι η αποτύπωση των βασικότερων παραγόντων προσδιορισμού της εκλογικής συμπεριφοράς, πράγμα που αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο αυτής της διπλωματικής εργασίας.

2.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Προεκτείνοντας στη μελέτη των εκλογικών φαινομένων την ερευνητική μέθοδο της γαλλικής γεωγραφικής σχολής, και ειδικότερα της ανθρωπογεωγραφίας, ο **Andre Siegfried**, εγκαινίασε ένα νέο επιστημονικό κλάδο την «εκλογική γεωγραφία».³ Το μοντέλο της «εκλογικής γεωγραφίας» διερευνά τη διαμόρφωση της εκλογικής συμπεριφοράς με βάση τον τοπικό προσδιορισμό και την ανάλυση της κοινωνικής δομής της χωρικής ενότητας (περιοχής) στην οποία ανήκουν τα άτομα.⁴

³ Νικολικόπουλος Ηλ., «Κόμματα και Βουλευτικές Εκλογές στην Ελλάδα, 1946-1964. Η εκλογική γεωγραφία των πολιτικών δυνάμεων», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1985, 29-30.

⁴ Η ίδρυση του μοντέλου αυτού - όπως ήδη αναφέρθηκε - οφείλεται στον Andre Siegfried και στο βασικό του έργο σχετικά με τη δυτική Γαλλία των πρώτων τριάντα χρόνων της Γ' Δημοκρατίας. «Η Γαλλία είχε γνωρίσει με το καθεστώς της Β' Δημοκρατίας μόνο μια πολύ σύντομη περίοδο ελεύθερης και απρόσκοπτης άσκησης του γενικού εκλογικού δικαιώματος. Ανακαλύπτει εκ νέου το δικαίωμα αυτό μόλις το 1871, οπότε και καθιερώνεται μια μακρά περίοδος ελευθερών και ανταγωνιστικών εκλογών. Στις αρχές του 20ού αιώνα ο Andre Siegfried «διεισδύει» στα τριάντα χρόνια εκλογών που είχαν μεσολαβήσει και ανακαλύπτει πίσω από τις διαφορές τους μια εκπληκτική σταθερότητα των εκλογικών συμπεριφορών.», Mayer N., σελ. 27.

Αρχικά, ο Siegfried υποστηρίζει ότι, με εξαίρεση κάποια συγκυριακά περιστατικά, η κατανομή των ψήφων παραμένει μακροπρόθεσμα σταθερή και πως οι αλλαγές στις εκλογικές συμπεριφορές είναι σχεδόν αμελητέες. «Σύμφωνα με μια τρέχουσα αντίληψη, οι εκλογές δεν είναι παρά ένα χώρος ανακολουθίας και ιδιοτροπίας. Μελετώντας τις, και εκ του σιγγγυς και εκ των άνω κατέληξα στο αντίθετο συμπέρασμα. Εάν, σύμφωνα με τον Γκαίτε, ακόμη και η κόλαση έχει τους νόμους της, γιατί να μην έχει και η πολιτική τους δικούς της;»⁵.

Αναλυτικότερα, η μεθοδολογία του Siegfried συνίσταται - σε ένα πρώτο στάδιο - στην επιμελή χαρτογράφηση των πολιτικών απόψεων, και κυρίως των εκλογικών αποτελεσμάτων, καθώς και της κομματικής κατανομής των βουλευτών ή της τοποθέτησης των βουλευτών σε ορισμένες κρίσιμες ψηφοφορίες. Από την καταγραφή αυτή εντοπίζονται οι γεωγραφικές ζώνες των πολιτικών προτιμήσεων και αναδεικνύεται η σταθερότητα των εκλογικών επιλογών.

Το δεύτερο και κυριότερο στάδιο της μεθοδολογίας συνίσταται στην προσπάθεια κατανόησης και ερμηνείας. Με βάση τη συγκριτική μέθοδο, οι χάρτες της πολιτικής συμπεριφοράς παραβάλλονται με άλλους χάρτες - γεωλογικούς, γεωφυσικούς, οικονομικούς, ανθρωπογεωγραφικούς κ.λπ. - και από τη σύγκριση αυτή προκύπτουν σημαντικοί παράγοντες για την ερμηνεία των εκλογικών επιλογών.

Πρώτον, η κοινωνική δομή, και ειδικότερα για τις αγροτικές περιοχές το καθεστώς γαιοκτησίας και αγροτικής εκμετάλλευσης. Δεύτερον, η θρησκεία, είτε με τη μορφή του διαχωρισμού σε διαφορετικά θρησκευτικά δόγματα (π.χ. μεταξύ καθολικών και διαμαρτυρόμενων στην Arderche) είτε με τη μορφή της επιρροής και του ελέγχου που ασκεί στον πληθυσμό ο κλήρος. Τρίτον, οι ιστορικές συνθήκες πολιτικής, διοικητικής και εδαφικής συγκρότησης της συγκεκριμένης περιφέρειας. Τέταρτον, οι εξωτερικές επιδράσεις και ο βαθμός αντίστασης που μπορεί να τους αντιπαρατάξει η τοπική κοινωνία.

⁵ Mayer N., σελ. 28.

Σε γενικές γραμμές, ο Siegfried προσπαθεί να εξηγήσει τους νόμους λειτουργίας αυτών των παραγόντων, συγκρίνοντας τη συμπεριφορά του εκλογικού σώματος με την ανθρωπογεωγραφία των χωρικών ενοτήτων εντός των οποίων καταγράφεται. Η μέθοδος του στηρίζεται στη χωρική συσχέτιση μεταξύ των γεωγραφικά οργανωμένων κοινωνικών δομών και της κατανομής των ψήφων. Εφαρμόζοντας τη μέθοδο αυτή στην ευρύτερη περιοχή της Δύσης, αποκαλύπτει ότι υπάρχουν συσχετίσεις μεταξύ πολιτικών χαρακτηριστικών και ανθρωπογεωγραφικών γεγονότων.

Στη συνέχεια, δοκιμάζει τη λειτουργικότητα της μεθόδου του στην περιοχή της Βανδέας, και διαπιστώνει ότι αυτή η περιοχή είναι διαιρεμένη σε δύο γεωλογικές ζώνες: στο βορρά βρίσκεται η περιοχή του γρανίτη και στο νότο η περιοχή του ασβεστόλιθου (με ορισμένες ελώδεις ζώνες). Σε αυτές τις δυο γεωλογικές ζώνες αντιστοιχούν δύο πολιτικές ζώνες, σύμφωνα δηλαδή με την ανάλυση του Siegfried «ο γρανίτης ψηφίζει Δεξιά, ο ασβεστόλιθος Αριστερά».

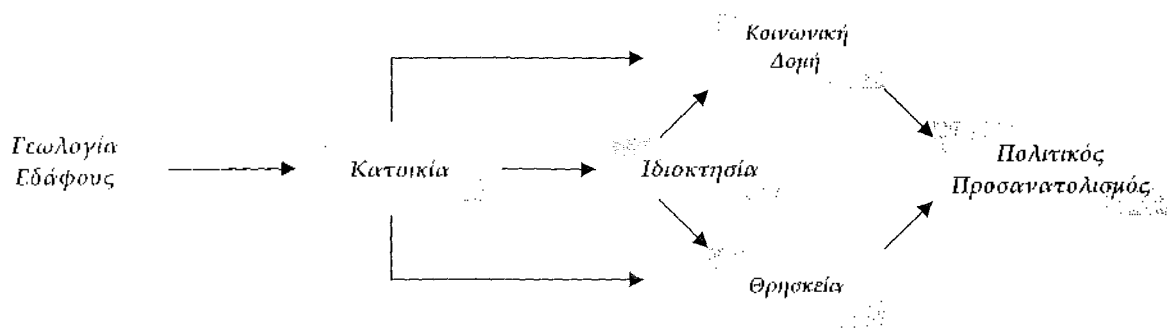
Ωστόσο, σύμφωνα με την Nonna Mayer⁶, αυτή η αναγωγιστική ανάγνωση του Siegfried υποβαθμίζει τις τέσσερις άλλες αντιστοιχήσεις με τη γεωλογική κάρτα που αναδεικνύει ο συγγραφέας: τον τύπο κατοικίας, τη μορφή ιδιοκτησίας, τη διείσδυση του θρησκευματος και την κοινωνική δομή. Ειδικότερα, τονίζει ότι:

«Η περιοχή του γρανίτη είναι μια γεωγραφική ζώνη με διασκορπισμένες κατοικίες, με μεγάλες ιδιοκτησίες, με ισχυρό καθολικισμό και με μια κοινωνική δομή οργανωμένη ιεραρχικά γύρω από τις τοπικές φιγούρες των ευγενών και του ιερέα. Αντίθετα, η περιοχή του ασβεστόλιθου είναι μια ζώνη με ομαδοποιημένη κατοικία, με μικρή ιδιοκτησία, αποθρησκευτικοποιημένη και με εξισωτική κοινωνική οργάνωση.»

Βάσει του συνόλου αυτών των μεταβλητών του Siegfried, δημιουργείται ένα ερμηνευτικό σχήμα, στο οποίο ο εκλογικός και πολιτικός προσανατολισμός εμφανίζεται συνδεδεμένος με την ανθρωπογεωγραφία της κοινωνίας (Σχήμα 2.2).

⁶ Mayer N., σελ. 29-33.

ΣΧΗΜΑ 2.2
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ ANDRE SIEGFRIED

Πηγή: Mayer N.

Κατόπιν διευρύνει την εφαρμογή του ερμηνευτικού αυτού μοντέλου στο σύνολο των δυτικών περιοχών της Γαλλίας, διαμορφώνοντας έτσι ένα πραγματικό επεξηγηματικό μοντέλο για τους παράγοντες του πολιτικού χαρακτήρα. Γνωρίζοντας την πολυπλοκότητα των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων, ο συγγραφέας είναι δύσπιστος σε ερμηνείες δογματικές, επισημαίνοντας τον κίνδυνο της μονοσήμαντης ανάλυσης:

«Γενικά μιλώντας [...], είμαι δύσπιστος στις μονοσήμαντες εξηγήσεις, στα κλειδιά που μπορούν να ανοίξουν όλες τις πόρτες. Πιστεύω αντίθετα ότι σε αυτή την πολύπλοκη ύλη, πρέπει πάντοτε να διατρέχουμε ερευνητικά ένα μεγάλο αριθμό αιτιών, καμία εκ των οποίων δεν θα ήταν από μόνη της επαρκής, ωστόσο ενταγμένη σε μια δέσμη στοιχείων φέρνει στο φως πολυτιμες επεξηγήσεις».

Το επεξηγηματικό μοντέλο του Siegfried είναι πολυπαραγοντικό και αποδίδει μεγάλη σπουδαιότητα στη μορφολογία των κοινωνιών με την έννοια που τους δίνει ο **Marcel Mauss**, δηλαδή στη μελέτη των υλικών δομών τους (γεωγραφικοί, δημογραφικοί και κοινωνικοί). Οι τρεις μορφολογικοί παράγοντες - (α) ο τύπος εδάφους, (β) ο τρόπος κατοίκησης και (γ) το καθεστώς ιδιοκτησίας - είναι συνδεδεμένοι μεταξύ τους και ορίζουν μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή, ένα συγκεκριμένο κλίμα θρησκευτικότητας και μια συγκεκριμένη σχέση με την πολιτική.

Για παράδειγμα, στην περιοχή του γρανίτη αναπτύχθηκε το σύμπωμα ενός συγκεκριμένου τύπου χωριού: η κατοικία είναι σκορπισμένη σε πολλές διάσπαρτες

αγροικίες και η γη βρίσκεται στα χέρια ορισμένων μεγάλων γαιοκτημόνων που ο καθένας εξουσιάζει τους πολυάριθμους χωρικούς και αγρότες, οι οποίοι και νοικιάζουν αυτή τη γη. Αυτός ο τύπος χωριού και οργάνωσης της ιδιοκτησίας ευνοεί μια μορφή κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από αδύναμες κοινωνικές σχέσεις, στεγανότητα από τον εξωτερικό περίγυρο και αυταρχισμό από την πλευρά των ευγενών γαιοκτημόνων. Σε αυτή την κλειστή και ιεραρχική κοινωνία η θρησκεία και ο κληρικαλισμός εξαπλώνονται κατά τρόπο φυσικό και προσφέρουν ιδεολογική συνεκτικότητα στις διάσπαρτες κοινότητες. Η πολιτική Δεξιά κυριαρχεί κατά κράτος. Αντίστροφα, στις περιοχές του ασβεστόλιθου με χωριά πιο ανοιχτά, η κατοικία οργάνωνεται σε ομάδες μικρο-ιδιοκτησιών, ίσων μεταξύ τους κατά βάση, οι ιδιοκτήτες των οποίων προσβλέπουν στις πωλήσεις από τον εξωτερικό τους χώρο. Σε αυτή την εξισωτική, ανοιχτή και πυκνοδομημένη κοινωνία η απόθρησκευτικοποίηση είναι έντονη και η αντιμοναρχική Αριστερά έχει ισχυρές ρίζες.

Το επεξηγηματικό σχήμα του Siegfried συνάδει με τη σημασία που αποδίδεται στο ερμηνευτικό μοντέλο της κοινωνικής εξάρτησης. Η ψήφος σύμφωνα με τον Siegfried ερμηνεύεται ουσιαστικά από τον έλεγχο που ασκούν οι γαιοκτήμονες και ο κλήρος. Ενώπιον αυτής της κοινωνικής εξάρτησης των ψηφοφόρων και των πολιτικών αποτελεσμάτων της υπάρχει μόνο μία περίπτωση δυναμικής αντίστασης, από τις ομάδες εκείνες όπου η οικονομική ανεξαρτησία είναι κατοχυρωμένη (περιοχές μικρής ιδιοκτησίας) και η πυκνότητα των κοινωνικών σχέσεων ισχυρή (περιοχές του ασβεστόλιθου). Το αξίωμα που υπονοείται από τον Siegfried είναι ότι αν οι πολίτες ήταν ελεύθεροι και χειραφετημένοι από την κοινωνική εξάρτηση, θα ψήφιζαν προφανώς δημοκρατικά (αντιμοναρχικά).

Το μοντέλο αυτό σημάδεψε ιδιαίτερα τη γαλλική εκλογική κοινωνιολογία και επηρέασε τους προσανατολισμούς της σε μια υπερδομικιστική (στρουκτουραλιστική) κατεύθυνση ανάλυσης. Η λογική της διαμόρφωσης των πολιτικών συμπεριφορών ερευνάται διαμέσου της μελέτης της διεύθυνσης και της σταθεροποίησης τους, στις κοινωνικές ομάδες. Η τάση αυτή της εκλογικής κοινωνιολογίας αγνόησε ως ένα βαθμό τα όρια της λογικής του ίδιου του Siegfried. Από τη μια πλευρά, η προσεκτική ανάγνωση του *Tableau Politique* δείχνει ότι το ερμηνευτικό μοντέλο εμπεριείχε αρκετές εξαιρέσεις, ενώ, από την άλλη, ο ίδιος ο

συγγραφέας αναγνώριζε πως οι ερμηνείες του εστιάζονταν μόνο σε ένα μέρος του προβλήματος: «Γιατί, με μια λέξη, κάποιοι πληθυσμοί είναι χειραγωγούμενοι, κάποιοι άλλοι ανυπάκουοι και, τέλος, κάποιοι άλλοι αδιαπέραστοι από κάθε εξωτερική επιρροή; Στα ερωτήματα αυτά το καθεστώς της ιδιοκτησίας, η κοινωνική δομή, ο τρόπος οργάνωσης των κατοικιών και διάφορες άλλες καταστάσεις δίνουν κάποιες αρχικές απαντήσεις, όμως θα πρέπει να φτάσουμε εντέλει στο μυστήριο των εθνικών υποκειμένων».⁷

2.3 ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Το έργο του Andre Siegfried, χωρίς να βρει αμέσως συνεχιστές, κυρίως ως προς τις χαρτογραφικές τεχνικές του, επηρέασε σημαντικά τις μελέτες της «πολιτικής οικολογίας» που άρχισαν να αναπτύσσονται την περίοδο του μεσοπολέμου στη Βόρεια Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Η επιρροή αυτή είναι ιδιαίτερα φανερή και στο έργο του **Rudolf Herbele** (Γερμανία).

Ο Herbele⁸, σε αντίθεση με πολλούς σημερινούς ερευνητές των εκλογών, δεν υπήρξε συμπεριφοριστής. Τον ενδιέφερε να διαπιστώσει του κοινωνικούς παράγοντες που οδηγούν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Η συγχυσμένη και ιδεολογικά φορτισμένη εποχή κατά το τέλος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι αγρότες, επέτρεψαν να διαφανεί με ακρίβεια ότι η πλειονότητα των εκλογέων του Schleswig-Holstein είχε χάσει τον προσανατολισμό της και πίστεψε, έτσι, στον Hitler που, ενδεδυμένος με έναν ιδιότυπο και πολύχρωμο εθνικισμό υποσχόταν τα πάντα.

Αξιοσημείωτο είναι ότι, η γαλλική παράδοση της εκλογικής γεωγραφίας συνεχίστηκε με τις εργασίες του **Francois Goguel** που συγκεντρώθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980 στους τρεις τόμους των *Chroniques electorales* (Εκλογικά Χρονικά). Οι μελέτες αυτές, όπως και αυτές του **Georges Dupeux**, των ερευνητών του CEVIPOF και των γεωγράφων (Lacoste, 1986) διατηρούν το στοιχείο της χαρτογραφικής ανάλυσης και το εμπλουτίζουν με ορισμένες απλές στατιστικές εφαρμογές. Οι κυριότερες εργασίες του CEVIPOF εκδόθηκαν σε διάφορες ειδικές εκδόσεις του Εθνικού Ιδρύματος Πολιτικών Επιστημών και αντικείμενο αυτών ήταν οι εκλογικές αναμετρήσεις από το 1956 έως το 1967 και εν

⁷ Πάνω σε αυτή τη διερεύνηση των συλλογικών υποκειμένων θα εντρυφήσει αργότερα, ο ιστορικός **Paul Bois**.

συνεχεία στην επιθεώρηση *Projet*, στην επιθεώρηση *Pouvoirs*, στα *Dossiers et Documents* (ειδική έκδοση της εφημερίδας *Le Monde*), καθώς και σε πολλές μικρές εκδόσεις του τμήματος πολιτικών μελετών της εφημερίδας *Figaro*. Πολλά έργα εκδόθηκαν επίσης μετά το 1981 (Lancelot, Dupoirier, Grunberg, Perineau).

Οι έρευνες του Francois Goguel, σχετικά με τη γεωγραφία των εκλογών της Γαλλίας (την περίοδο 1945 έως και σήμερα), αποδεικνύουν τη διατήρηση των δομών εκλογικής διάρθρωσης των κυριότερων γαλλικών πολιτικών οικογενειών, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μια αυξανόμενη εξασθένηση των γεωγραφικών διαφορών μεταξύ των βασικών ρευμάτων της δημόσιας ζωής. Η ανάπτυξη των αστικών κέντρων, η «μεσαιοποίηση» της κοινωνικής δομής, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας, η καθιέρωση των εθνικών εκλογικών αναμετρήσεων, όπως τα δημοψηφίσματα και οι προεδρικές εκλογές, διάβρωσαν τις παλιές διαφορές που υπήρχαν στις συνθήκες συμπεριφοράς των ψηφοφόρων. Αφού διαχώρισε τους δύο παράγοντες - την τοπική-οικογενειακή πολιτική κουλτούρα και την τοποθέτηση απέναντι στη συγκυρία -, οι οποίοι σύμφωνα με αυτόν διαμορφώνουν την ψήφο ενός ψηφοφόρου, υποστήριξε: «Έχω την εντύπωση ότι αυτό που παρήχθη τα τελευταία τριάντα χρόνια είναι μια εξασθένηση του παραδοσιακού πολιτιστικού παράγοντα εξαιτίας της αστικοποίησης και της ομοιομορφίας που επέβαλε η επίδραση των μέσων κοινωνικής επικοινωνίας, επιπλέον όμως εξαιτίας των αντιδράσεων των ψηφοφόρων μπροστά στα φαινόμενα της συγκυρίας...».

Ο χώρος και η γεωγραφία δεν στέκονται μόνο στην ανάλυση της σταθερότητας των πολιτικών σχέσεων και δομών. Μπορούν εξίσου να συνεισφέρουν στην κατανόηση της φύσης μιας πολιτικής και εκλογικής αλλαγής. Ο Francois Goguel, σε μια μελέτη για την περίοδο 1928-1968, αποδεικνύει με ποιο τρόπο η δημογραφική και οικονομική μεταβολή δεν εμφανίζουν τα ίδια αποτελέσματα με την παραδοσιακή πολιτική στάση της περιοχής (Παρίσι). «Για παράδειγμα, ο γκολισμός ισχυροποιείται στις περιοχές με προοδευτική μεταβολή που ανήκουν σε αριστερές περιφέρειες, δεν συμβαίνει το ίδιο και στις παραδοσιακά δεξιές περιφέρειες, όπου φέρνει τα καλύτερα ποσοστά του στις περιοχές με οπισθοδρομικές μεταβολές. Οι πολιτικές παραδόσεις φαίνεται να διαλύονται πιο εύκολα

* Wildenmann R., «Η Εκλογική Έρευνα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1998, σελ. 57-61.

εκεί όπου παρατηρείται ένας οικονομικός δυναμισμός και ισχυρές εσωτερικές μετακινήσεις πληθυσμών, ενώ διατηρούνται εκεί όπου παρατηρείται ένας υψηλός βαθμός διατήρησης αυτόχθονος πληθυσμού συνεχώς μεγαλύτερης ηλικίας.»⁹ Η αστικοποίηση που γνώρισε η Γαλλία από τη δεκαετία του 1950 έως σήμερα δημιούργησε πολλές αλλαγές και παρουσιάστηκε συχνά ως ένας εκ των βασικότερων λόγων της δυναμικής της Αριστεράς στη δεκαετία του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Όμως, οι πολιτικές συνέπειες της αστικοποίησης ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό ανάλογα με τον τύπο του χώρου εντός του οποίου συντελείται και σύμφωνα με τις χωρικές μορφές που υιοθετεί (Perrineau, 1981). Η εκλογική συμπεριφορά είναι το συμπύκνωμα μιας λανθάνουσας (υπόγειας) διαμάχης μεταξύ μεγάλων γενικών τάσεων και του χώρου.

2.4 Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ PAUL BOIS ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ANDRE SIEGFRIED & ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

Στο έργο *Payans de l' Ouest* (Οι χωρικοί της Δύσης) ο συγγραφέας ξεκινάει με μια κριτική των θέσεων του Andre Siegfried. Ο Paul Bois αναφέρεται καταρχήν στις πολλές εξαιρέσεις του ερμηνευτικού του σχήματος. Προβάλλει τις ασάφειες και τις λαθεμένες πληροφορίες του Siegfried σχετικά με τα γαιοκτητικά καθεστάτα. Υπογραμμίζει επίσης τον ταυτολογικό χαρακτήρα του θρησκευτικού παράγοντα ως ερμηνευτικού των πολιτικών επιλογών. Γι' αυτόν η θρησκευτικότητα αποτελεί κάτι παραπάνω από έναν παράγοντα διαμόρφωσης της γνώμης, αποτελεί την ίδια τη γνώμη. Οι θρησκευτικές και οι πολιτικές επιλογές αποτελούν δύο συμπτώματα του ίδιου συνδρόμου. Αυτό που μένει να ερμηνευτεί είναι το ίδιο το σύνδρομο.

Ο Paul Bois αποδίδει την αποτυχία του Siegfried στην απουσία ιστορικού ορίζοντα: «Εκτεταμένο πολύ από άποψη χώρου, το έργο του δεν διείσδυσε καθόλου στον παράγοντα χρόνο ή διείσδυσε ελάχιστα. Διέθετε ένα γεωγραφικό και κοινωνιολογικό χαρακτήρα, μη ιστορικό, και εξαιτίας αυτού του λόγου ήταν καταδικασμένο να παραμείνει στην επιφάνεια των φαινομένων, τα οποία περιέγραφε μεν με εξαιρετική καθαρότητα αλλά με τις αιτίες

⁹ Mayer N., 2005, σελ. 40-41.

τους να παραμένουν».

Αντίθετα με τον Siegfried, ο Bois θεωρεί πως δεν είναι δυνατόν να αναχθεί η στάση των μαζών σε αυτήν των κοινωνικών τους ηγεσιών (ευγενείς και κληρικοί) που επιβάλλουν στις πρώτες ένα πνεύμα υποταγής. Είναι φανερό ότι οι μάζες έχουν τις καθαρά δικές τους παραδόσεις, ριζωμένες στο παρελθόν: «Οι λαϊκές μάζες στερούνταν τελείως ιδεών ή δικών τους παραδόσεων; Ο Siegfried διαισθανόταν ότι πέρα από τις κοινωνικές διαφορές μεταξύ των τάξεων και τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που τις επικαθόριζαν, μια κληρονομιά που ανήκε τόσο στο λαό όσο και στους κληρικούς και ευγενείς, βάρυνε και στο παρόν». Για τον Paul Bois το κλειδί των πολιτικών διαιρέσεων βρίσκεται στην αναζήτηση του ιστορικού παρελθόντος.

Έχοντας ως πεδίο έρευνας την περιφέρεια της Σαρτ όπου αντιπαραβάλλονται αφενός μια δυτική περιοχή εκκλησιαζόμενη και δεξιάς τοποθέτησης, και αφετέρου μια ανατολική περιοχή αριστερή και μη εκκλησιαζόμενη, ο Bois πιάνει το ιστορικό νήμα αυτής της περιοχής φτάνοντας μέχρι την εποχή που η πολιτική αυτή διαίρεση δεν υπήρχε. Όπως γράφει ο Paul Bois, «θα έρθει η στιγμή που θα επιχειρηθεί η βαθιά μελέτη των δομών και της συγκυρίας ώστε να προσδιοριστεί η σχέση που εκπροσωπούν με τις ιδεολογικές τοποθετήσεις».¹⁰

¹⁰ «Ανατρέχοντας ενάμιση αιώνα πριν, ξαναβρίσκει την ίδια πολιτική διαίρεση μεταξύ μιας δεξιάς Δύσης και μιας αριστερής Ανατολής. Από τη Μοναρχία (1793-1799) έως τις τελευταίες βουλευτικές εκλογές της Δ' Δημοκρατίας (1956) αντιπαρατίθενται σταθερά δύο Σαρτ. Έπρεπε να φτάσει χρονικά έως την προεπαναστατική περίοδο της σύνταξης των *Τετραδίων Παραπόνων* ώστε να μη βρίσκει τη διαίρεση αυτή. Ο Bois έφτασε στην χρονική περίοδο του 1789-1793 κατά τη διάρκεια της οποίας εμφανίζεται η πολιτική διαίρεση. Η λεπτομερής και προσεκτική μελέτη των *Τετραδίων Παραπόνων* του 1789 επιφυλάσσει και αυτή επίσης μια έκπληξη, αφού ο ιστορικός διαπιστώνει ότι τα πιο εχθρικά προς τις προνομιούχες τάξεις τετράδια εντοπίζονται στις ενορίες της Δύσης, ενώ τα αντίστοιχα της Ανατολής είναι τόσο ως προς το ύψος τους όσο και ως προς το περιεχόμενό τους πιο μετριοπαθή. Ακόμη, συμπεραίνει: «Δεν είναι το γεγονός ότι ο αγροτικός πληθυσμός εξαρτιώταν από τους ευγενείς και τον κλήρο του 1789 που θα καθορίσει τη στάση του λίγα χρόνια αργότερα απέναντι στην Επανάσταση».

Μένει να φημιστούν στην περίοδο 1789-1793 η κοινωνική δομή των πληθυσμών της Σαρτ και τα καθοριστικά γεγονότα που τους μετέβαλαν και μεταμόρφωσαν, ιδίως τον αγροτικό πληθυσμό της Δύσης, δυνητικά τον πιο πιστό πληθυσμό στα ιδανικά της Επανάστασης, σε πιστό υποστηρικτή της μοναρχίας και της Δεξιάς. Πρέπει να ανακαλυφθεί το κινητήριο γεγονός (ή τα γεγονότα) που γέννησε τις συγκεκριμένες ιδεολογικές σχέσεις και οι οποίες κατόπιν θα αναπαράγονται για παραπάνω από έναν αιώνα. Όπως παρατηρεί ο Emmanuel Leroy-Ladurie, πρέπει να κατανοηθεί το πώς «μέσα σε λίγα χρόνια ένα φευγαλέο γεγονός δημιούργησε μια ιδεολογία με διάρκεια. Ο σύντομος χρόνος έδωσε τη θέση του στον διαρκή χρόνο».

Στην ιστορική μελέτη της υποπεριόδου 1789-1793 ο Bois ανακαλύπτει την παρουσία δύο διακριτών κοινωνικών δομών στην περιοχή αυτή. Στο δυτικό μέρος της υπάρχει ένας πληθυσμός από πλούσιους αγρότες που επιβουλεύονται, ενίοτε πολλές δεκαετίες νωρίτερα, την κτηματική εκκλησιαστική ιδιοκτησία, η οποία τις περισσότερες φορές είναι κακο-συντηρημένη. Στο ανατολικό μέρος υπάρχει ένας κλήρος που απουσιάζει από την κοινωνική και οικονομική ζωή και ένας πληθυσμός φτωχών αγροτών και συνεταιριζόμενων από καιρό υφαντουργών, οι οποίοι διοχετεύουν

Μέσα από την μελέτη του καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι ένα ιστορικό γεγονός είναι δυνατόν να ενεργοποιήσει τις λανθάνουσες τάσεις μεταξύ ανταγωνιστικών κοινωνικών δομών και να προκαλέσει για δεκαετίες κατόπιν αντιθετικές πολιτικές συμπεριφορές. Σύμφωνα και με τον Leroy-Ladurie, το γεγονός - τομή ισχυροποιείται ακόμη περισσότερο μέσω των πραγματικών πολιτικών και ιδεολογικών δομών που «δημιουργούνται και σταθεροποιούνται μέσα από το ιστορικό αυτό περιστατικό». Ωστόσο, αυτό που πρέπει να κατανοηθεί είναι το πώς, από τη στιγμή που μορφοποιούνται αυτές οι πολιτικό-πολιτισμικές δομές, καταφέρνουν και αναπαράγονται για μεγάλο διάστημα.

Ουσιαστικά, το μοντέλο του ιστορικού σχίσματος αναδεικνύει το ζήτημα της συλλογικής μνήμης των πολιτικών συμπεριφορών και της αναπαραγωγής της, συλλογική μνήμη που ισορροπεί αφενός μεν διαμέσου της ταχύτητας της οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής, αφετέρου δε της επιβράδυνσης της πολιτιστικής και πολιτικής αλλαγής.

Στο μοντέλο του ιστορικού σχίσματος, αλλά και σε αυτό της ανθρωπογεωγραφίας, οφείλεται η ανακάλυψη της σημαντικότητας του ιστορικού και κοινωνικού πλαισίου στη διαμόρφωση των πολιτικών συμπεριφορών. Με τη δυναμική εμφάνιση των δειγματοληπτικών ερευνών, η εκλογική κοινωνιολογία στράφηκε περισσότερο στην ενασχόληση με τα ατομικά χαρακτηριστικά των ατόμων παρά σε αυτά των συλλογικών μηχανισμών ένταξης. Οι έρευνες για τα αποτελέσματα των κοινωνικών χώρων και των ιστορικών συνθηκών σχετικά με τις πολιτικές συμπεριφορές έγιναν πολύ σπάνιες. Ωστόσο, η εκλογική οικολογία, είτε μέσω της γεωγραφικής της παράδοσης είτε με τις ποσοτικές της καινοτομίες, συνέχισε να μελετά τα αποτελέσματα των συλλογικών χώρων

στον αστικό πληθυσμό τα εμπορεύματα τους. Οι δύο αυτές κοινωνίες θα προσλάβουν με πολύ διαφορετικό τρόπο η μία από την άλλη τα γεγονότα που συνδέονται με την επαναστατική διαδικασία.

Μεταξύ αυτών υπάρχει ένα βασικό καθοριστικό γεγονός: η εθνικοποίηση της εκκλησιαστικής περιουσίας (2 Νοεμβρίου 1789) και η πώληση της ουσιαστικά κατά την περίοδο 1790-1792. Η πώληση αυτή επιφέρει σοβαρές ανακαταταξίες στη γαιοκτησία και ειδικότερα στη Δύση. Τη στιγμή που οι πλούσιοι αγρότες της περιοχής εποφθαλμιούσαν πολύ καιρό πριν τις γαίες αυτές, το μεγαλύτερο μέρος της πώλησης πραγματοποιείται προς όφελος των αστών των πόλεων. Επικολουθεί η τεράστια απογοήτευση των αγροτών της Δύσης απέναντι στην Επανάσταση. Το γεγονός αυτό, συνδεδεμένο και με άλλες εξελίξεις (απογοήτευση λόγω της φορολογίας, αφού η φορολόγηση που επέβαλε η Επανάσταση ήταν εξίσου βαριά με αυτήν του Ισπανικού Καθεστώτος, απογοήτευση λόγω της στρατιωτικής επιστράτευσης πολλών ανδρών από τον αγροτικό πληθυσμό, απογοήτευση θρησκευτική λόγω της δίωξης των ιερέων που αντιδρούσαν στην ενσωμάτωση του κλήρου στη συνταγματική τάξη), προκαλεί μια πραγματική λαϊκή εξέγερση που βρίσκει πολιτική διεξοδο και στήριξη στη μοναρχία. Οι δύο κοινωνίες της περιοχής έρχονται αντιμέτωπες σε ένα μακρύ εμφύλιο πόλεμο που θα δημιουργήσει για παραπάνω από έναν αιώνα δύο τύπους συμπεριφορών και πολιτικών επιλογών.», Mayer N., 2005, σελ. 33-38.

για τις εκλογικές συμπεριφορές.

2.5 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Από τη δεκαετία του 1950 επιχειρείται μια πραγματική ποσοτική επανάσταση στο μοντέλο της γεωγραφικής ανάλυσης. Μέσω τεχνικών στατιστικής ανάλυσης δεδομένων, η ποσοτική οικολογία περιγράφει και ερμηνεύει τη δομή της ψήφου κατά γεωγραφική περιοχή, ξεκινώντας από το εκλογικό τμήμα του δήμου και περνώντας σε αυτό της νομαρχίας ή της περιφέρειας.

Πολλές είναι εργασίες μέσω των οποίων επιχειρείται η περιγραφή και η ταξινόμηση των παρατηρήσεων για την κατανομή των ψήφων. Ωστόσο, ο **Frederic Bon** σημειώνει ότι «ο μαθηματικός υπολογισμός δεν προσφέρει τα μέσα ώστε να πάμε πέρα από το προφανές. Ορίζει απλώς τα στοιχεία εκείνα που είναι ικανά να την ταξινομήσουν»¹¹.

Αναφορικά, ορισμένες από τις τεχνικές στατιστικής ανάλυσης δεδομένων είναι:

- (i) Η παραγοντική ανάλυση προσδιορίζει τις μεταβλητές εκείνες που επηρεάζουν την κατανομή των ψήφων σε ένα σύνολο περιοχών.
- (ii) Η τυπολογική ανάλυση ταξινομεί τις περιοχές βάσει της κατανομής της ψήφου. Μας επιτρέπει να ορίσουμε γεωγραφικές ομάδες και να ταξινομήσουμε την εκλογική δύναμη κάποιου κόμματος ξεκινώντας από τις πιο αδύναμες περιοχές του και φτάνοντας στις πιο ισχυρές του.
- (iii) Η ιεραρχική ανάλυση, ένας τρίτος τύπος ανάλυσης, ταξινομεί και ιεραρχεί τις διάφορες περιοχές σε σχέση με την κατανομή της ψήφου. Η τεχνική αυτή της ιεραρχικής ανάλυσης επιτρέπει την περιγραφή με ακρίβεια των σταθερών σχέσεων και δομών που εμφανίζονται πίσω από την ανακατάταξη των εκλογικών συμπεριφορών όπως εκφράζονται σε κάθε εκλογική αναμέτρηση.

¹¹ Mayer N., 2005, σελ. 42.

Σημειώνεται ότι, η πλειονότητα των αναλύσεων της εκλογικής οικολογίας δεν χρησιμοποιεί τις τεχνικές ανάλυσης και περιγραφής δεδομένων. Ουσιαστικά, στηρίζονται στις γενικές διαστάσεις των εκλογικών δεδομένων, καθώς ομαδοποιούν τις περιοχές σε τύπους που έχουν οριστεί εκ των προτέρων σύμφωνα με πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα και εξετάζουν την κατανομή του εκλογικού σώματος και την εξέλιξη του σε καθέναν από τους τύπους αυτούς.

Πέρα από τις εργασίες αυτές, ορισμένες άλλες μελέτες επιχειρούν να εξηγήσουν την κατανομή της ψήφου βάσει της ανάλυσης συσχέτισης. Ένα πρώτο σύνολο εργασιών συσχετίζουν μεταξύ τους τα εκλογικά δεδομένα ώστε αποκαλύψουν τη δομή των εκλογικών σωματίων και την εξέλιξη τους. Για παράδειγμα, για να εξαγάγουν το βαθμό διάρκειας στη γεωγραφική διείσδυση μιας πολιτικής δύναμης, ο συντελεστής συσχέτισης μεταξύ των περιφερειακών επιδόσεων του x κόμματος στις εκλογές t , καθώς και οι περιφερειακές επιδόσεις του ίδιου κόμματος στις εκλογές $t+1$ είναι πολύ χρήσιμη.

Στηριζόμενη στις τεχνικές της συσχέτισης, η ανάλυση παλινδρόμησης επιτρέπει την ιεράρχηση των διαφορετικών ερμηνευτικών μεταβλητών της κατανομής του εκλογικού σώματος.

Όλες οι παραπάνω αναλύσεις, καθώς εντοπίζονται στο επίπεδο των συλλογικών ενοτήτων (περιοχές, περιφέρειες, κοινότητες, συνοικίες), θέτουν σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα και δεν αφήνουν παρά μόνο υποθέσεις σχετικά με τις ατομικές συμπεριφορές.

2.6 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ

Το πρώτο μεθοδολογικό πρόβλημα ως προς την οικολογική προσέγγιση αφορά τη σημαντικότητα της οικολογικής συσχέτισης. Η αντιστοιχία μεταξύ των χωρικών διαχωρισμών δεν μπορεί να ερμηνευτεί με απλούς όρους αιτιότητας. Συσχέτιση δεν σημαίνει αιτιότητα.

Το δεύτερο μεθοδολογικό πρόβλημα αφορά την πολυπλοκότητα της διαδικασίας αιτιότητας, διαδικασία η οποία αναδεικνύει και εμπλέκει αρκετές μεταβλητές.

Τέλος, ένα τρίτο μεθοδολογικό πρόβλημα αφορά την ερμηνεία των εγκαθιδρυμένων σε συλλογικό επίπεδο σχέσεων με όρους ατομικούς. Είναι γενικώς αδύνατον να συμπεράνει κανείς από μια συλλογική συσχέτιση την ύπαρξη μιας ατομικής συσχέτισης.¹²

Οι ισχυρές αυτές διαφοροποιήσεις των συντελεστών συσχέτισης είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Από τη μια, η ομάδα είναι μια ανώτατη οντότητα σε σχέση με τα άτομα και μόνο ξεκινώντας από τα χαρακτηριστικά της μπορούμε να προβλέψουμε τη συμπεριφορά των μελών της, ενώ από την άλλη, η ετερογένεια των υποσυνόλων που συνθέτουν την ομάδα μπορεί να είναι πολύ μεγάλη. Στην περίπτωση αυτή, στο εσωτερικό των υπο-ομάδων καταγράφονται πολύ διαφορετικές συσχετίσεις. Η ερμηνεία μιας συλλογικής συσχέτισης πρέπει να γίνει με μεγάλη σύνεση. Η συλλογική συσχέτιση δεν είναι υποκατάστατο της συσχέτισης στις συλλογικές ενότητες ούτε της ατομικής συσχέτισης.

Προσπαθώντας να λειτουργήσει με αυτά τα προβλήματα του «οικολογικού σφάλματος», η οικολογική ανάλυση χρησιμοποιεί εκ παραλλήλου οικολογικά και δειγματοληπτικά – ερευνητικά δεδομένα στο πλαίσιο της αποκαλούμενης *ανάλυσης συνθηκών* (analyse contextuelle).

¹² Την αδυναμία αυτή απέδειξε σε ένα σημαντικό του άρθρο του ο W. Robinson, *Ecological Correlations and the Behavior of Individuals* (1950). Αναλύοντας τις σχέσεις μεταξύ φυλετικής καταγωγής και αναλφαβητισμού στις ΗΠΑ, ο Robinson διαπιστώνει μια ισχυρή διαστροφή μεταξύ των συντελεστών συσχέτισης μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών σύμφωνα με το επίπεδο στο οποίο αναλύονται. Η συσχέτιση μεταξύ αναλφαβητισμού και ποσοστού των μαύρων είναι πολύ ισχυρή στο επίπεδο των εννέα μεγάλων γεωγραφικών διαφάσεων των ΗΠΑ (0,94), αρκετά ισχυρή στο επίπεδο των επιμέρους κρατών (0,77), αρκετά αδύνατη στο επίπεδο των κομητειών, για να φτάσει να είναι σχεδόν αμελητέα στο επίπεδο των ατόμων (0,22). Είναι συνεπώς λάθος να συμπεράνει κανείς από μια ισχυρή οικολογική συσχέτιση μια ατομική συσχέτιση σύμφωνα με την οποία «οι Μαύροι έχουν μια ισχυρή ροπή στον αναλφαβητισμό». Ένα τέτοιο «οικολογικό σφάλμα» είναι συχνό φαινόμενο στην οικολογική ανάλυση. Για παράδειγμα, συμπεραίνεται συχνά ότι υπάρχει μια ισχυρή τοπική συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού ξένων Μαροκινών και της ψήφου στο Εθνικό Μέγαλο (Λεπέν), μια ατομική συσχέτιση σύμφωνα με την οποία οι ψηφοφόροι που ζουν έχοντας επαφή με ξένους Μαροκινούς είναι αυτοί που ψηφίζουν περισσότερο υπέρ του. Μια τέτοια συσχέτιση είναι λανθασμένη. Εκεί ακόμη, ο συντελεστής ατομικής συσχέτισης είναι πολύ πιο αδύναμος σε σχέση με το συντελεστή οικολογικής συσχέτισης και ο τελευταίος δεν παύει να μειώνεται στο μέτρο που κατεβαίνουμε σε όλο και μικρότερες ως προς το μέγεθος γεωγραφικές περιοχές. Π.χ., η συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού ξένων και της ψήφου στον Λεπέν φτάνει το 1984 στο 0,89 στο επίπεδο του συνόλου των περιφερειών και στο 0,09 στις 532 κοινότητες της περιφέρειας της Ιζέρ.

2.7 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Η ανάλυση αυτή ξεκινάει από στοιχεία δειγματοληπτικών ερευνών που συλλέχθηκαν από τα άτομα και παράγει για καθένα από αυτά βασικές πληροφορίες για τις κοινωνικές εντάξεις στις οποίες ανήκουν. Η ανάλυση συνθηκών προσπαθεί να κατανοήσει πώς οι σχέσεις που προκύπτουν μεταξύ ατομικών μεταβλητών εξελίσσονται με βάση τις συνθήκες ένταξης των ατόμων.

Μία από τις πρώτες αναλύσεις συνθηκών που έγιναν στο πεδίο της πολιτικής ήταν από τον **Herbert Tingsten**¹³, ο οποίος μελέτησε τις πολιτικές συμπεριφορές των εργατών στη Βασιλεία, στη Ζυρίχη και στη Βιέννη (στο έργο του *Political Behavior*, 1937). Σύμφωνα με τις τοπικές αυτές έρευνες, ο Tingsten παρατηρεί ότι το ποσοστό αποχής και η ψήφος στους σοσιαλιστές είναι συνδεδεμένες με την κοινωνική κατάσταση των ψηφοφόρων. Ακόμη, υπογραμμίζει ότι το ποσοστό αποχής και η σοσιαλιστική ψήφος αυξάνονται σε ευθεία αναλογία με τη σημαντικότητα της ομάδας των εργατών στο συνολικό εκλογικό σώμα. Ο λιγότερο ή περισσότερο ομοιογενής χαρακτήρας του κοινωνικού περιβάλλοντος ενισχύει, τουλάχιστον στους εργατικούς χώρους, το ποσοστό συμμετοχής στις εκλογές και τον προσανατολισμό της ψήφου προς τα αριστερά.

Στη συνέχεια εμφανίστηκαν ανάλογα φαινόμενα σχετικά με το κοινωνικό, το θρησκευτικό ή το πολιτικό περιβάλλον των περιφερειών (**Michelat** και **Simon**) ή ακόμη και των πολιτικών τάσεων και του συσχετισμού πολιτικών δυνάμεων στις κοινότητες (**Duroisier** και **Percheron**). Πιο συγκεκριμένα, ο **Michelat** απέδειξε πώς η ψήφος όλων των κοινωνικο-επαγγελματικών ομάδων μεταβάλλεται ανάλογα με τον πολιτικό χρωματισμό της περιοχής. Το αποτέλεσμα της τοπικής πολιτικής συνθήκης δεν καταργεί την επίδραση της ατομικής κοινωνικής ένταξης, ωστόσο διαφοροποιεί πολύ τα αποτελέσματα.

¹³ Ο Σουηδός Η. Tingsten αποτέλεσε σταθμό στην ανάπτυξη της πολιτικής οικολογίας. Επικεντρώθηκε στις διαφοροποιήσεις της ψήφου και της εκλογικής συμμετοχής μεταξύ ανδρών και γυναικών, μεταξύ των διαφόρων ηλικιακών ομάδων και επίσης μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων και τάσεων. Εντοπίζοντας έτσι ορισμένες από τις κυριότερες σχέσεις που διέπουν την εκλογική συμπεριφορά, μερικές από τις οποίες ο Tingsten τις ενοποιεί με τη γενική ονομασία «νόμος του κοινωνικού κέντρου βάρους». Νικολακόπουλος ΗΛ., 1985, σελ. 30.

Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκαν και οι **Nonna Mayer** και **Guy Michelat**, οι οποίοι απέδειξαν την επιρροή των κοινωνικο-επαγγελματικών συνθηκών της περιοχής στην ψήφο των μικρο-εργοδοτών και των αγροτών.

Στη συνέχεια, στη μελέτη τους σχετικά με τις ιδεολογικές επιλογές και τις πολιτικές στάσεις της προεφηβικής ηλικίας, η **Elizabeth Dupoirier** και η **Annick Percheron** δείχνουν πώς το συνολικό πολιτικό περιβάλλον συμμετέχει στη διαμόρφωση τους μαζί με άλλους παράγοντες (οικογένεια, γονείς, σχολείο). Για παράδειγμα, οι συγγραφείς αυτοί διαπιστώνουν ότι η ροπή των παιδιών προεφηβικής ηλικίας στο να υιοθετήσουν μια ακραία εθνικιστική στάση είναι πιο αδύναμη στο περιβάλλον μιας κοινότητας ή μιας περιοχής αριστερής παρά στο περιβάλλον μιας κοινότητας ή μιας περιοχής δεξιάς, ειδικότερα μάλιστα αν ο οικογενειακός περίγυρος δεν είναι πολιτικοποιημένος.

Σε γενικές γραμμές, η **ανάλυση συνθηκών** δείχνει τη σπουδαιότητα που έχει η διαδικασία να χρησιμοποιεί κανείς, ταυτόχρονα, οικολογικά και δειγματοληπτικά-ερευνητικά δεδομένα. Τα πρώτα επιτρέπουν να περιχαρακώνει κανείς τα αποτελέσματα της ένταξης στις διάφορες περιοχές, ενώ τα δεύτερα προσδιορίζουν τα αποτελέσματα των ατομικών θέσεων.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι, η προσφυγή στην τεχνική των δειγματοληπτικών ερευνών άνοιξε το δρόμο για εμπλουτισμό των πληροφοριών που συλλέγονται σχετικά με τα άτομα και την πιθανότητα να εντοπιστούν ατομικές συσχετίσεις μεταξύ των κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών χαρακτηριστικών των πολιτών και της εκλογικής τους συμπεριφοράς.

Η γνώση της πολιτικής συμπεριφοράς βελτιώθηκε με την ανάπτυξη των δειγματοληπτικών ερευνών γνώμης. Ποιος ψηφίζει ποιόν και γιατί; Ρωτώντας ευθέως τους ψηφοφόρους.

2.8 ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Ο Siegfried, όπως και ο Herbele, χρησιμοποίησαν στις αναλύσεις τους «συγκεντρωτικά δεδομένα» (aggregate data), δηλαδή στατιστικά αποτελέσματα εκλογών ή στατιστικά παρουσιασμένες κοινωνικές δομές. Σε κάθε περίπτωση η ατομική συμπεριφορά οριοθετείται από τέτοιου είδους δεδομένα, χωρίς να συνάγεται από αυτά. Μια τέτοια προσπάθεια (να συναχθεί η ατομική συμπεριφορά από στατιστικά στοιχεία) θα συνιστούσε ένα «οικολογικό» σφάλμα (ecological fallacy), μια λογική πλάνη.

Ένα τέτοιο σφάλμα είναι σύνηθες σε δηλώσεις πολιτικών το βράδυ των εκλογών, οι οποίες είναι ανάλογες με το τι φαίνεται να συμφέρει. Ο Herbert Wehner¹⁴ είχε πει κατά τη διάρκεια μιας εκπομπής, όταν διαφώνησε με την εξήγηση του εκλογικού αποτελέσματος: «Είναι υπόθεση των πολιτικών, το βράδυ των εκλογών να εξηγήσουν στο λαό τι η εκλογή οφείλει να «σημαίνει».»

Βέβαια, μπορεί μέσω της περιγραφής να υποδειχθούν συναρτήσεις μεταξύ της πράξης της εκλογής και του περιβάλλοντος χώρου, οι οποίες όμως ενδέχεται να είναι συμπτωματικές και άρα, να μην έχουν καμία συνέπεια στην ατομική συμπεριφορά. Για να καταστήσουμε περισσότερο εμφανή αυτή την πλάνη, θα ήταν σαν να απέδιδε κάποιος ένα υψηλό δείκτη γεννήσεων (σε μια περιοχή) στη συχνή εμφάνιση των πελαργών. Το ίδιο συμβαίνει και με το πρόβλημα των πολλαπλών συναρτήσεων, οι οποίες παραβλέπονται σε τέτοιου είδους προσεγγίσεις: *Μεταξύ πολλών μεταβλητών μπορεί όντως να υφίσταται μια στενή στατιστική συνάρτηση, χωρίς επί της ουσίας κάτι τέτοιο να σημαίνει ότι η συνάρτηση αυτή είναι και «σημαντική».*

Τελικά εάν κάποιος θελήσει να διακριβώσει την ατομική συμπεριφορά, θα πρέπει να εξασφαλίσει ατομικά δεδομένα. Εδώ οι δημοσκοπήσεις είναι απαραίτητες, αν και πολλές φορές ελλοχεύει ο κίνδυνος της «ατομικής πλάνης»: *Η συμπεριφορά των ατόμων, ακόμη και*

¹⁴ Ο H. Wehner υπήρξε από το 1946 μέλος της SPD, βουλευτής του Ομοσπονδιακού Κοινοβουλίου το χρονικό διάστημα 1949-1983, υπουργός γερμανικών υποθέσεων στην Κυβέρνηση του «Μεγάλου Συνασπισμού» CDU/CSU και SPD την περίοδο 1958-1973 και κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της από το 1969-1983. Μαζί με τον Willy Brandt και τον Helmut Schmidt, ο Herbert Wehner συγκαταλέγεται στη μεταπολεμική τριανδρία του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος Γερμανίας.

όταν αυτά ενοποιούνται σε ομάδες, επιτρέπει περιορισμένα μόνο συμπεράσματα για τις πολιτικές τάσεις στο σύνολο τους.

Εδώ συναντά κανείς, ένα ευρύ πεδίο λαθών, στα οποία υποπίπτουν οι ερευνητές των εκλογών. Στη σύγχρονη, πάντως, εκλογική έρευνα είναι συνήθεις και οι δύο αυτές μέθοδοι ανάλυσης.

2.9 Η ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ COLUMBIA

Ο Paul Lazarsfeld¹⁵ επεδίωξε να αναπτύξει ένα μικροκοινωνιολογικό μοντέλο, το οποίο όπως υποστηρίζεται από πολλούς αποτελεί το θεμέλιο για την εκλογική κοινωνιολογία. Υπόβαθρο της θεωρίας του Lazarsfeld και των συνεργατών του (Berelson και Gaudet) στο *The People's Choice* – αποτέλεσε ένας απλός «δείκτης πολιτικών προδιαθέσεων» τον οποίο διαμόρφωσαν με βάση τρία μόνο χαρακτηριστικά, που αποδείχθηκαν όμως καίριας σημασίας: την κοινωνικοοικονομική θέση (status), τη θρησκευτική ταυτότητα (καθολικοί ή διαμαρτυρόμενοι) και τον τόπο κατοικίας (σε αγροτικές ή αστικές περιοχές). Στο πλαίσιο αυτό οι επόμενες έρευνες τους προχώρησαν σε λεπτομερή καταγραφή και ανάλυση των κοινωνικών χαρακτηριστικών που είναι συναρτημένα με τις εκλογικές επιλογές και την απόφαση της ψήφου.

Τα χαρακτηριστικά αυτά, όπως συγκεντρώθηκαν και ταξινομήθηκαν στο έργο τους *Voting*, αναφέρονται ειδικότερα:

- (α) στην κοινωνική ταξική ταύτιση,
- (β) στη θρησκεία (θρησκευτική ταυτότητα, θρησκευτική πρακτική),
- (γ) στον τόπο κατοικίας (αστική ή αγροτική περιοχή),
- (δ) στη γεωγραφική περιφέρεια της κατοικίας,
- (ε) στην ηλικία, (στ) στο επίπεδο εκπαίδευσης,
- (ζ) στο φύλο,

¹⁵ Ο Paul Lazarsfeld είχε γίνει γνωστός μέσα από τις εργασίες του για τις προτιμήσεις των καταναλωτών και τα αποτελέσματα των μέσων επικοινωνίας.

(η) στη φυλετική θέση και

(θ) στην εθνοτική παράδοση.

Αναφέρεται ότι το σχέδιο της εργασίας (*The People's Choice*), ως μιας μελέτης που εκπονήθηκε με αφορμή τις αμερικάνικες προεδρικές εκλογές του 1940 με τη μέθοδο ενός σε έξι επαναλήψεις Panel (όπου panel η επαναλαμβανόμενη συνέντευξη με τα ίδια πρόσωπα), προσανατολίστηκε αρχικά στην επίδραση που ασκούν τα μέσα ενημέρωσης στον προεκλογικό αγώνα και στις διαδικασίες σχηματισμού πολιτικής γνώμης. Στις επόμενες υπο-ενότητες παρατίθενται οι βασικές θέσεις και οι κριτικές στο μοντέλο που ανέπτυξε η Σχολή του Columbia.

2.9.1 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΝΤΕΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ

«Ένα άτομο σκέφτεται πολιτικά με τον ίδιο τρόπο που ζει κοινωνικά. Τα κοινωνικά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τις πολιτικές προτιμήσεις» (Lazarsfeld). Πρόκειται για το βασικό συμπέρασμα της μελέτης του Lazarsfeld. Ουσιαστικά αυτό που υποστηρίζεται είναι ότι η ψήφος είναι μια ατομική συμπεριφορά που δομείται από συλλογικούς κανόνες, εκείνους που διέπουν τις διάφορες ομάδες στις οποίες ανήκει ο καθένας.¹⁶

Με βάση τη θεωρητική προσέγγιση του Lazarsfeld, η κομματική ταυτότητα, ως μια υποκατηγορία της πολιτικής κοινωνικοποίησης σχηματίζεται, ενισχύεται και επικαιροποιείται μέσω της επικοινωνίας με τους διαμορφωτές γνώμης (*opinion leaders*¹⁷). Παρατηρώντας τα αποτελέσματα των επικοινωνιακών ερευνών, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι η διαδικασία της επικοινωνίας προσδιορίζεται, μεταξύ άλλων, από την αρχή της αποφυγής γνωστικών διαφωνιών. Το άτομο επιλέγει τα πληροφοριακά του δίκτυα με τρόπο, ώστε αυτά να βρίσκονται σε συμφωνία με τις δικές του προϋπάρχουσες

¹⁶ Mayer N., 2005, σελ. 54-55.

¹⁷ «Οι *opinion leaders* είναι άτομα ιδιαίτερα δραστήρια, που συναντώνται σε κάθε κοινωνική ομάδα, στα μέλη της οποίας επιδιώκουν να μεταγγίσουν τις απόψεις τους. Με δεδομένο ότι οι διαμορφωτές γνώμης είναι καλά πληροφορημένοι για ό,τι απασχολεί την ομάδα τους και ότι επίσης, τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σχηματίζουν προσωπική άποψη για τα διάφορα θέματα συνήθως δευτερογενώς, δηλαδή όχι απευθείας από πληροφορίες που διαχετεύουν τα μέσα ενημέρωσης, αλλά μέσω των επαφών τους με τους διαμορφωτές της γνώμης του δικού τους κοινωνικού περιβάλλοντος, είναι προφανές ότι οι *opinion leaders* διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο για την αποκρυστάλλωση πολιτικής γνώμης σε προεκλογικές περιόδους», Willdenmann R., 1998, σελ. 68.

αντιλήψεις, προκειμένου να αντισταθμίζεται η πραγματική και «ενοχλητική» ετερογένεια του ευρύτερου περιγυρου. «Ενοχλητικές» πληροφορίες είτε απαξιώνονται ως προς τη σημασία τους (όπως: η είδηση ότι ο υποψήφιος Χ είχε εμπλακεί σε μια υπόθεση θεωρείται ότι διοχετεύθηκε από τους αντιπάλους του και δημοσιεύθηκε με πρόθεση να τον βλάψει).

2.9.2 ΤΟ ΟΡΙΑΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ

Η προεκλογική εκστρατεία έχει οριακή επίπτωση στις πολιτικές προτιμήσεις. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ το παράδειγμα που κατέληξε στη θεωρητική προσέγγιση του «Normal-Vote».

Η πλειονότητα των ψηφοφόρων εμφανίζεται αποφασισμένη πολύ πριν από την έναρξη της προεκλογικής εκστρατείας και παραμένει πιστή στην αρχική της επιλογή: ο ένας στους δυο ψηφοφόρους γνώριζε ποιον θα ψήφιζε, και από τους υπόλοιπους οι μισοί το ήξεραν από την εποχή της οριστικοποίησης του χρίσματος στους υποψηφίους. Οι πολιτικές προτιμήσεις τους τις περισσότερες φορές ανάγονται στην παράδοση και στο οικογενειακό περιβάλλον. Οι πολιτικές παραδόσεις τους φανερώνουν την ίδια διάρκεια με τους επαγγελματικούς προσανατολισμούς ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους.¹⁸ Η αμερικανική κοινωνία είναι διαιρεμένη σε «Συντηρητικούς», «Φιλελεύθερους» και «Ανεξάρτητους» από τις εκλογές του 1932. Η κομματική ταύτιση (party identification) συνιστά ένα βασικό χαρακτηριστικό των εκλογέων. Σημειώνεται ότι στις λεγόμενες «ήρεμες περιόδους» διατηρείται η κανονική εκλογική συμπεριφορά. Η κατάσταση αυτή μεταβάλλεται με την *επίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης*, κυρίως όμως με την επιρροή που ασκεί το πρόσωπό των υποψηφίων για το προεδρικό αξίωμα, έτσι ώστε συνολικά το εκλογικό αποτέλεσμα να μπορεί να εξηγηθεί από τους παράγοντες αυτούς.¹⁹

¹⁸ Το να ψηφίζει κανείς δημοκρατικούς ή ρεπουμπλικάνους είναι, όπως το αποκαλούσε ο πολιτολόγος V.O. Key μία standing decision, μια απόφαση διαρκείας, που σπάνια τίθεται σε αμφισβήτηση.

¹⁹ Wildenmann R., 1998, σελ. 70, βλ. και Himmelweit H. T., Humphreys P., Jaeger M., "How Voters Decide?", Open University Press Milton Keynes – Philadelphia, 1984, σελ. 3-4 και 201-210.

Η εκστρατεία συνεπώς έχει ως κυριότερο αποτέλεσμα να ενεργοποιήσει και να ενδυναμώσει τις προϋπάρχουσες πολιτικές προδιαθέσεις. Η διαδικασία αυτή συντελείται σταδιακά. Η εκστρατεία αφυπνίζει το πολιτικό ενδιαφέρον των ψηφοφόρων, οι οποίοι υπόκεινται σε ένα αυξανόμενο κύμα πληροφοριών και πολιτικών μηνυμάτων. Το ενδιαφέρον αυτό προκαλεί μια αυξανόμενη έκθεση στα μέσα επικοινωνίας. Η τελευταία βέβαια είναι επιλεκτική και φιλτράρεται μέσω των πολιτικών προδιαθέσεων των ερευνών και η επιλεκτικότητα αυτή αυξάνει τις πιθανότητες να αποφασίσουν να ψηφίσουν υπέρ του υποψηφίου που ανταποκρίνεται στις αρχικές προδιαθέσεις.²⁰

Αυτή η εξηγητική προσέγγιση εκκινά από την υπόθεση ότι η εκλογική συμπεριφορά είναι βασικά σταθερή, ενώ η αποκλίνουσα ή η μεταβαλλόμενη συμπεριφορά των εκλογέων δεν μπορεί να αποκαλυφθεί από αυτό το θεωρητικό σχήμα. Η «μεταβαλλόμενη» (volatile) εκλογική συμπεριφορά συνάγεται με τη βοήθεια της υπόθεσης ότι η ένταση της κομματικής ταύτισης εξαρτάται από το κατά πόσο το άτομο υπόκειται σε ομογενοποιημένες ή αποκλίνουσες επιρροές. Μια αλλαγή στη συμπεριφορά του είναι τότε πιθανή, όταν εγκαταλείπεται ο κοινωνικός περίγυρος ή όταν, στα πλαίσια αυτού του κοινωνικού περιγύρου, εντοπίζονται διαφορετικές και αντιφατικές απόψεις.

Η ένταξη σε διαφορετικές ομάδες με επιρροές που κομματικά – πολιτικά διατέμνονται, οδηγεί σε μια κατάσταση «διασταυρούμενων πιέσεων» (cross-pressure-situation). Η κατάσταση αυτή συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση της θεωρίας περί των «διασταυρούμενων κοινωνικών κύκλων»²¹. Ως συνέπεια μιας κατάστασης «cross-pressure», οι εκλογείς εμφανίζουν όλο και πιο έντονα την τάση να μεταβάλλουν τον πολιτικό τους προσανατολισμό, καθώς και την εκλογική τους συμπεριφορά. Εμπειρικά έχει διαπιστωθεί ότι τα πρόσωπα που βιώνουν «διασταυρούμενες πιέσεις», εμφανίζουν μια ασταθή εκλογική συμπεριφορά, έχουν ένα εμφανώς πιο περιορισμένο ενδιαφέρον για την πολιτική και εκδηλώνουν χαμηλότερη εκλογική συμμετοχή.

²⁰ Mayer N., 2005, σελ. 57.

²¹ Georg Simmel: *Περπατώντας στη νεωτερικότητα*, Μετάφραση: Σαγκριώτης Γ., Σταθάτου Ο., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004.

Επιχειρώντας μια τυπολογία μετακινούμενων εκλογέων ο Lazarsfeld και οι συνεργάτες του εισήγαγαν τις εξής έννοιες²²:

- α) «Crystallizers» (αποικρυσταλλώνουν κομματική προτίμηση σταδιακά): Εκλογείς οι οποίοι κατά την έναρξη της έρευνας δεν είχαν ακόμη καταλήξει σε μια απόφαση, όμως αργότερα στράφηκαν σε κάποιο κόμμα.
- β) «Waverers» (ταλαντευόμενοι εκλογείς): Εκλογείς οι οποίοι στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα στράφηκαν σε ένα άλλο κόμμα, στο τέλος, όμως έτειναν και πάλι προς εκείνο το πολιτικό κόμμα που αρχικά είχαν υποδείξει. Στους «ταλαντευόμενους εκλογείς» έχει διαπιστωθεί μια «εσωτερική διάκριση» μεταξύ:
 - α) «Indecision waverers» (πρόκειται για εκλογείς που αν και αρχικά εκδήλωσαν προτίμηση για κάποιο κόμμα, κατά τη διάρκεια της έρευνας δήλωσαν ότι δεν γνώριζαν τι θα ψηφίσουν, ωστόσο στη συνέχεια στράφηκαν στο κόμμα της αρχικής τους προτίμησης),
 - β) «Party waverers» (πρόκειται για εκλογείς που ταλαντεύονταν μεταξύ δύο κομμάτων, αν και τελικά υπερψήφισαν το κόμμα της αρχικής τους προτίμησης), και
 - γ) «Party changers» (πρόκειται για εκλογείς που στην αρχή εκδήλωσαν μια κομματική προτίμηση, για να τη μεταβάλλουν στη συνέχεια υπέρ ενός άλλου κόμματος στο οποίο και τελικά έδωσαν την ψήφο τους).

Η παραπάνω τυπολογία περιγράφει ακριβώς τις διαφορετικές μορφές που προσλαμβάνει η διαδικασία λήψης της εκλογικής απόφασης.

2.9.3 ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΜΑΚΡΟΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ – LIPSET/ ROKKAN²³

Το μακροκοινωνιολογικό μοντέλο του Lazarsfeld επικρίθηκε από πολλούς με το επιχείρημα ότι αφενός – με βάση το περιεχόμενο του – οδηγεί σε έναν «κοινωνικό δαρβινισμό», αφετέρου ότι είναι μεθοδολογικά περιορισμένο χωρίς ιστορική θεωρητική θεμελίωση, καθώς «αναγνωρίζει την υπεροχή της προγνωστικής ικανότητας έναντι των

²² Wildenmann R., 1998, σελ. 72.

²³ Wildenmann R., 1998, σελ. 73-74.

αιτιατών εξηγήσεων». Η κριτική αυτή οδήγησε στην ανάπτυξη ενός μακροκοινωνιολογικού μοντέλου, το οποίο ενσωματώνει τα κοινωνικά – ιστορικά και τα πολιτικά – ιστορικά στοιχεία στην κοινωνιολογική προσέγγιση».

Στη μακροκοινωνιολογική θεωρητική προσέγγιση συναρτάται η ατομική απόφαση για ένα κόμμα με τη δομή των κοινωνικών συγκρούσεων, καθώς και με την ίδια την κοινωνική δομή, αλλά και με τους θεσμούς ενός πολιτικού συστήματος. Το θεσμικό πλαίσιο, το οποίο προσδιορίζει τη δομή των συγκρούσεων, συστηματοποιήθηκε από τους Seymour M. Lipset και Stein Rokkan με τη βοήθεια της έννοιας των “thresholds”/ “Schwellen” (κατωφλίων). Στους θεσμικούς παράγοντες επιρροής αναγνωρίζεται η δυνατότητα αποφασιστικής τους επίδρασης όσον αφορά την κοινωνική δομή και το περιεχόμενο των συγκρούσεων. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η κεντρική διαφορά του υποδείγματος του Lazarsfeld, το οποίο δεν λαμβάνει υπόψη του τους προϋπάρχοντες δομικούς παράγοντες.

Οι Lipset/ Rokkan διακρίνουν τέσσερα κατώφλια²⁴, από τα οποία ειδικότερα εξαρτάται η εθνική δομή των συγκρούσεων/ διαιρέσεων (Σχήμα 2.3):

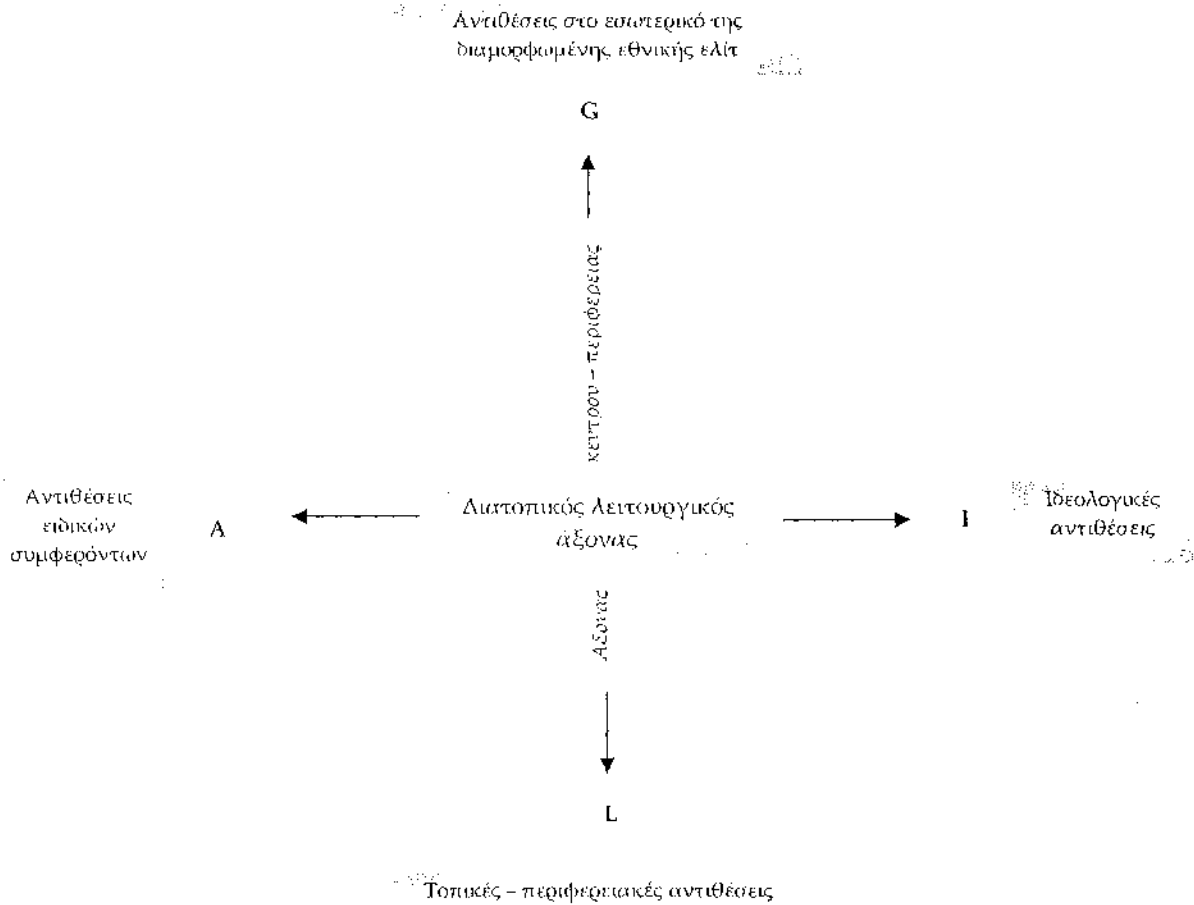
- (i) Το πρώτο κατώφλι βρίσκεται στο πεδίο της νομιμοποίησης (“threshold of legitimation”) και αναφέρεται στις δυνατότητες των κοινωνικά συγκροτημένων συμφερόντων, δηλαδή προσδιορίζει ποιες συγκρούσεις – διαιρέσεις μπορούν να αρθρωθούν, χωρίς κυρώσεις. Η άρθρωση των συμφερόντων εξαρτάται θεσμικά από το κυβερνητικό σύστημα, όπως επίσης και από το σύστημα της κυριαρχούσας πολιτικής κουλτούρας.
- (ii) Το δεύτερο κατώφλι αφορά το βαθμό ενσωμάτωσης στο πολιτικό σύστημα (“threshold of incorporation”) και αποφαινεται για το «ποιες συγκρουόμενες ομάδες, με ποια έκταση υποστήριξης μπορούν να συμμετάσχουν στον ανταγωνισμό για τη διεκδίκηση πολιτικής δύναμης».
- (iii) Το εξετάζει το εάν και πώς μπορεί να κινητοποιηθεί η υποστήριξη μεταξύ των εκλογέων, δηλαδή από την αντιπροσώπευση (“threshold of representation”). Οι

²⁴ Στην αρχική του διατύπωση το υπόδειγμα των Rokkan/ Lipset έγινε με άμεση αναφορά στο τετραλειτουργικό μοντέλο (A-G-I-L) του Talcott Parsons. Έχοντας λοιπόν ως αφετηρία το σχήμα του Πάρσονς, ο Lipset και Rokkan κατασκεύασαν το δικό τους διάγραμμα. Βλ. Νικολακόπουλος Ηλ., 1985, σελ. 38.

δυνατότητες κομματικής αντιπροσώπευσης των συγκρουόμενων ομάδων, άρα και με τον τρόπο αυτό αντιπροσώπευσής τους στο πολιτικό σύστημα είναι άλλοτε διευρυμένη και άλλοτε περιορισμένη, ανάλογη δηλαδή των ισχυουσών διαδικασιών.

- (iv) Τέλος, το τέταρτο κατώφλι είναι η "majority power", δηλαδή η δύναμη της πλειοψηφίας. Εάν κάποιο κόμμα κατακτήσει την πλειοψηφία οι δυνατότητες πολιτικής του μορφοποίησης εξαρτώνται από τις θεσμικές και τις κρατικές-δικαιϊκές επιλογές.

ΣΧΗΜΑ 2.3
ΤΕΤΡΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ LIPSET/ROKKAN

Πηγή: Βλ. Νικολακόπουλος Η., 1985.

2.10 ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΜΙΣΙΓΚΑΝ

Παράλληλα με τις παραπάνω εξελίσσονταν και άλλες έρευνες στο Survey Research Center (SRC) του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν. Οι ερευνητές του κέντρου, το οποίο προέκυψε από μια αναδόμηση της υπηρεσίας ερευνών του Υπουργείου Γεωργίας, ασχολήθηκαν με την εκλογική συμπεριφορά σχεδόν από σύμπτωση. Σε μια έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου που αφορούσε τη διερεύνηση μιας σειράς δημοσίων πολιτικών την παραμονή των προεδρικών εκλογών του 1948, διείδυσε μια ερώτηση για τις πολιτικές προτιμήσεις των ερωτωμένων. Η ερώτηση αυτή επέτρεψε στο SRC, ρωτώντας εκ νέου το ίδιο δείγμα την επόμενη των εκλογών, να ερμηνεύσει τη νίκη του Τρούμαν, την οποία η πλειονότητα των εταιρειών δημοσκοπήσεων δεν είχε προβλέψει, και να εξασφαλίσει τις απαραίτητες πιστώσεις για τις επόμενες έρευνες.

Η προσέγγιση των ερευνητών του SRC διαφέρει από αυτήν της ομάδας του Κολούμπια τόσο ως προς τις χρησιμοποιούμενες τεχνικές όσο και ως προς τους θεωρητικούς προσανατολισμούς. Στηρίζονται σε έρευνες σε εθνικό επίπεδο, που διεξάγονται σε κάθε προεδρική εκλογή σε δείγμα 2.000 ατόμων, αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού που έχει δικαίωμα ψήφου. Οι συνεντεύξεις διεξάγονται μία φορά πριν και μία φορά μετά τις εκλογές. Η εξαιρετική βάση δεδομένων που σχηματίζεται έτσι επιτρέπει να παρακολουθήσει κανείς την εξέλιξη της ψήφου του αμερικανικού εκλογικού σώματος στο σύνολο του μετά τον πόλεμο και προσφέρει στα συμπεράσματα τους μια πιο γενική εικόνα.

Οι ερευνητές του Μίσιγκαν εμφανίζονται επιφυλακτικοί απέναντι στον κοινωνικό ντετερμινισμό του Lazarsfeld και των συνεργατών του. Υποστηρίζουν ότι δεν αρκεί να διαπιστώνει κανείς ότι οι μαύροι, οι καθολικοί, οι εβραίοι ή οι εργάτες ψηφίζουν συχνά τους δημοκρατικούς, θα έπρεπε κανείς να αναρωτηθεί ως προς τη σημασία αυτής της ψήφου. Και το θρήσκευμα, η κοινωνική θέση ή η εθνοτική ομάδα τους φαίνονταν αδύναμες να εξηγήσουν τις μεσοπρόθεσμες εκλογικές ρευστότητες. Για αυτόν τον λόγο επιμένουν περισσότερο στην ατομική ψυχολογία και στις πολιτικές αντιλήψεις παρά στην κοινωνική ένταξη και στα κοινωνικο-πολιτιστικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων. Θέτουν

έτσι προς συζήτηση ένα διαφορετικό μοντέλο εκλογικής ερμηνείας, το οποίο και θα αποτελέσει το λεγόμενο παράδειγμα του Μίσιγκαν.

2.10.1 Η ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΤΑΥΤΙΣΗ²⁵

Το κοινωνικο-ψυχολογικό μοντέλο της κοινωνικής ταύτισης εκπονήθηκε από τους Beiknap – Campbell (1951). Στόχος του μοντέλου αυτού είναι η διεύρυνση της «στατικής – κοινωνικής ντετερμινιστικής» προσέγγισης της Σχολής του Columbia κατά τις διαστάσεις «πολιτική και ρευστότητα τα εκλογικής συμπεριφοράς». Η κοινωνική - ψυχολογική προσέγγιση επιχειρεί να αποδείξει την ύπαρξη μιας μακρόχρονης ψυχολογικής σχέσης μεταξύ εκλογέων και κόμματος, υπό την έννοια ότι μεταξύ τους αναπτύσσεται ένας συναισθηματικός δεσμός, χωρίς να πρέπει να θεωρούνται αναγκαίες οι άμεσες επαφές των εκλογέων με ένα κόμμα. «Κεντρική επιδίωξη των Campbell κ.ά. ήταν να επανεπεντάξουν εντονότερα τις πολιτικές αιτίες της εκλογικής απόφασης σε μια θεωρητική προσέγγιση της εκλογικής συμπεριφοράς».

Ο Campbell και οι υπόλοιποι υποθέτουν ότι «η κοινωνική δομή δεν επιδρά ευθέως στην πολιτική συμπεριφορά, αλλά διαμεσολαβείται από τις πολιτικές τάσεις (attitudes)». Αυτό το επεξηγηματικό υπόδειγμα στηρίζεται στην παρατήρηση της συμπεριφοράς των ατόμων, η οποία δεν ερμηνεύεται σε εξάρτηση από τους αντικειμενικούς εξωτερικούς παράγοντες, αλλά περισσότερο σύμφωνα με το πώς οι παράγοντες αυτοί γίνονται υποκειμενικά αντιληπτοί.

Η θεμελιική υπόθεση του θεωρητικού αυτού υποδείγματος συμπυκνώνεται στην εικασία, ότι ένα τμήμα των εκλογέων αισθάνεται ένα στενότερο δεσμό με ένα συγκεκριμένο κόμμα, στο οποίο κατά κανόνα δίνει την ψήφο του, ενώ αποκλίνει από αυτή του τη συμπεριφορά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Οι αποκλίσεις από αυτόν τον μακροχρόνιο δεσμό «αντανακλούν κάθε φορά τον πολιτικό χαρακτήρα της εκάστοτε εκλογικής αναμέτρησης, είτε αυτός προσδιορίζεται από συγκεκριμένα πρόσωπα και προβλήματα είτε και από τα δύο. Στο πλαίσιο αυτό, η εκλογική απόφαση των ψηφοφόρων προκύπτει

²⁵ Wildenmann R., 1998, σελ. 91-99.

μέσα από τη σχέση έντασης που υφίσταται μεταξύ του μακροχρόνιου κομματικού δεσμού και της εκ μέρους τους επίκαιρης αξιολόγησης της πολιτικής. «Η κομματική ταύτιση γίνεται έτσι το κατεξοχήν στοιχείο που συνδέει παρελθόντα εξωτερικά γεγονότα που αφορούν την προσωπική ιστορία των εκλογέων με την εξαρτημένη εκλογική συμπεριφορά».

2.10.2 ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΙΣΗΣ

Η κομματική ταύτιση δεν αποτελεί το μοναδικό παράγοντα που καθορίζει τις πολιτικές στάσεις των ψηφοφόρων, και κατ' επέκταση την ψήφο τους. Πρέπει να λαμβάνει κανείς υπόψη το συγκεκριμένο πλαίσιο των εκλογών κάθε φορά, τη φύση των διακυβεύσεων, την προσωπικότητα των υποψηφίων. Ορισμένοι συγγραφείς διακρίνουν τις εκλογές σε επιμέρους κατηγορίες, όπως:

- (i) Τις *εκλογές διατήρησης* όπου, απουσία ισχυρού υποψηφίου ή ισχυρής διακυβεύσης, οι εκλογικές επιλογές καθορίζονται βασικά από την κομματική ταύτιση.
- (ii) Τις *εκλογές παρεκτροπής*, δηλαδή αυτές όπου παρατηρείται αντίφαση μεταξύ κομματικής ταύτισης και εκλογικής επιλογής. Για παράδειγμα, στις αμερικάνικες εκλογές του 1952 - εκλέχτηκε ρεπουμπλικάνος υποψήφιος - αν και η πλειονότητα των ψηφοφόρων ταυτιζόταν με το δημοκρατικό κόμμα. Οι δυσλειτουργίες της διακυβέρνησης Τρούμαν, η προσωπικότητα του στρατηγού Αϊζενχάουερ, ο πόλεμος της Κορέας, αποτέλεσαν τα στοιχεία εκείνα που έκαναν ψηφοφόρους, οι οποίοι είτε θα ψήφιζαν είτε δεν θα ψήφιζαν, δημοκρατικούς να ψηφίσουν εντέλει ρεπουμπλικάνους. Ωστόσο οι ίδιοι, στις ενδιάμεσες εκλογές για το Κογκρέσο από το 1952-1956 ψήφισαν δημοκρατικούς.
- (iii) Τέλος, υπάρχουν οι *εκλογές αντιστοίχισης*, οι οποίες σφραγίζουν τη διαρκή αλλαγή των κομματικών ταυτίσεων.

2.11 Η ΨΗΦΟΣ ΔΙΑΚΥΒΕΥΣΗΣ

Επί τριάντα χρόνια και πλέον το παράδειγμα του Μίσιγκαν κυριάρχησε στην ανάλυση της εκλογικής συμπεριφοράς, όχι μόνο στις ΗΠΑ αλλά και στη Μεγάλη Βρετανία, όπως φανερώνουν οι διαδοχικές εκδόσεις του έργου *Political Change in Britain* (Butler και Stokes,

1974 και 1979). Ωστόσο, σύντομα συνάντησε και αυτό την αμφισβήτηση του από επιστήμονες όπως ο V.O. Key, ο οποίος αμφισβήτησε την αντίληψη του παθητικού εκλογικού σώματος που βρίσκεται εγκλωβισμένο στον κοινωνικό ή ψυχολογικό ντετερμινισμό, διατυπώνοντας τη θεωρία του ενεργού, ορθολογικού και αυτόνομου ψηφοφόρου. Το τελευταίο του έργο, *Responsible Electorate* (1966), ανολοκλήρωτο, αναλύει τις στρατηγικές των Αμερικανών ψηφοφόρων με βάση τη συστηματική εξέταση των δημοσκοπήσεων για τις προεδρικές εκλογές από το 1936 έως το 1960. Δείχνει πως οι «μετακινούμενοι» ψηφοφόροι, αυτοί που αλλάζουν κομματική προτίμηση από εκλογή σε εκλογή, δεν είναι ούτε λιγότερο ούτε περισσότερο ορθολογικοί από τους «σταθερούς» ψηφοφόρους. Επιπλέον δεν είναι λιγότερο πληροφορημένοι ούτε λιγότερο πολιτικοποιημένοι. Υπάρχουν πολιτικοί λόγοι που ερμηνεύουν τη μετακίνησή τους. Όταν, π.χ., ο απερχόμενος πρόεδρος είναι δημοκρατικός, οι ψηφοφόροι αυτοί ενισχύουν τις τάξεις των δημοκρατικών όταν είναι ρεπουμπλικάνος, συμβαίνει το αντίθετο. Η συμπεριφορά τους εκφράζεται με το δόγμα «επανεκλέγουμε τον εκλεγμένο».

Ακόμη περισσότερο συστηματική είναι η κριτική που ασκήθηκε από τους συγγραφείς του έργου *The Changing American Voter* (Nie, Verba και Petrocik, 1976). Δουλεύοντας με τα ίδια δεδομένα με αυτά των ερευνών του SRC (1956-1972) δείχνουν πως το παράδειγμα του Μίσιγκαν, το οποίο συγκροτήθηκε κατά τα χρόνια της προεδρίας Αϊζενχάουερ, είναι ξεπερασμένο και αδυνατεί να μελετήσει την εκλογική συμπεριφορά των Αμερικανών πολιτών.

2.11.1 ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΙΚΩΝ ΤΑΥΤΙΣΕΩΝ

Σε γενικές γραμμές στις έρευνες της κοινής γνώμης χρησιμοποιούνται τρεις μεταβλητές, οι οποίες οφείλουν, σύμφωνα με το μοντέλο της κομματικής ταύτισης να συγκροτούν την πολιτική συμπεριφορά:

- (i) Κομματική ταύτιση (party identification)
- (ii) Στράτευση με προσανατολισμό υποψηφίους (candidate partisanship)
- (iii) Στράτευση με προσανατολισμό θέματα / προβλήματα (issue partisanship)

Οι υπάρχουσες μεταβλητές καταχωρούνται σε μια χρονική συνέχεια, η οποία συναρτάται με το γεγονός της εκλογικής αναμέτρησης. Μεταβλητές, όπως η «στράτευση με προσανατολισμό υποψηφίους», εξεταζόμενες υπό τη «διάσταση του χρόνου», είναι τοποθετημένες εγγύτερα μιας εξαρτημένης πράξης συμπεριφοράς από ότι είναι η μεταβλητή της «κομματικής ταύτισης». Η κομματική ταύτιση χρονικά προηγείται των προαναφερθεισών μεταβλητών, έχει δε το χαρακτήρα μια «προδιαθέτουσας μεταβλητής», η οποία σε κάθε μια εκλογή, λίγο έως πολύ, προσανατολίζει την απόφαση του ατόμου προς εκείνο το κόμμα με το οποίο αυτό ταυτίζεται.

Η σχολή του *Ann-Atbor*²⁶ έχει αποδειχθεί και έχει αναδείξει για το παρελθόν δύο κυρίως διαπιστώσεις που χαρακτηρίζουν την κομματική ταύτιση: Στην αρχή «μια ευρεία συμφωνία της κομματικής ταυτότητας γονέων και παιδιών, και ύστερα μια αυξανόμενη ένταση της κομματικής ταύτισης με την πάροδο της ηλικίας των εκλογέων. Η κομματική ταύτιση ως αποτέλεσμα του κύκλου ζωής, της διαστρωμάτωσης και της κοινωνικοποίησης, φαίνεται έτσι να οδηγεί σε σταθερή εκλογική συμπεριφορά.

Με τις επεξηγήσεις αυτές, όμως δεν αναδεικνύεται η κριτική που δέχθηκε το μοντέλο της κομματικής ταύτισης. Οι πρώτες κριτικές στο μοντέλο αυτό έγιναν όταν επιχειρήθηκε η εφαρμογή αυτού στην Ομοσπονδιακή Γερμανία. Η διαμάχη σχετικά με το ένα το μοντέλο της κομματικής ταύτισης είναι εφαρμόσιμο στην Ομοσπονδιακή Γερμανία, καθώς και σχετικά με αν αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην περίπτωση που θα ήταν εφαρμόσιμο, αποτελεί ένα ζήτημα που μέχρι και σήμερα παραμένει ανοικτό. Έχουν γίνει ορισμένες προσπάθειες εφαρμογής του γενικού αυτού πλαισίου στις ειδικές συνθήκες της Ομοσπονδιακής Γερμανίας. Παρόλα αυτά δεν έχει διαφανεί μια συναίνεση εάν το μοντέλο της κομματικής ταύτισης μπορεί να μεταφερθεί από τις ΗΠΑ στη Γερμανία. Ακόμη και η επεξεργασμένη από τον *Philip Converse* ανάπτυξη της κομματικής ταύτισης, δηλαδή το υπόδειγμα του «*Normal - Vote*», μπορεί να μην πυροδότησε μια καινούρια διαμάχη, δεν έκλεισε όμως και το όλο θέμα.

²⁶ Δηλαδή η «σχολή του Μίσιγκαν», που αναπτύχθηκε με επίκεντρο το Institute of Social Research του Πανεπιστημίου Michigan στο Ann-Arbor και επεξεργάστηκε το κοινωνικό-ψυχολογικό εξηγητικό υπόδειγμα της εκλογικής συμπεριφοράς.

Η υπόθεση του Converse, ότι δηλαδή η ψήφος προσδιορίζεται από την κομματική ταύτιση, ενώ οι παροδικές αποκλίσεις από την «κανονική εκλογική συμπεριφορά» υπολογίζονται ποσοτικά, δεν κατέστη μέχρι τώρα δυνατό να επαληθευτεί, παρά τις σύνθετες στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν. Αιτία αυτού αποτελεί το γεγονός ότι το κεντρικό δίλημμα της προσέγγισης, η εγκυρότητα της κατασκευής της έννοιας (construct validity), δηλαδή ο ανεξάρτητος έλεγχος της ισχύος της κατασκευής και του οργάνου μέτρησης, δεν μπόρεσε μέχρι τώρα να επιλυθεί.²⁷

Πάντως η κριτική δεν σιρέφεται μόνο στην εγκυρότητα της κατασκευής, αλλά αφορά το αίτημα που συνολικά εγείρει το μοντέλο της κομματικής ταύτισης, ένα μοντέλο που διεκδικεί την ικανότητα διατύπωσης προγνώσεων και δεν αρκείται πια σε ex-post εξηγήσεις: Εγείρει, επομένως, το αίτημα να καταστεί θεωρία. Ως τέτοια «επιχειρεί να εκπληρώσει μια διπλή λειτουργία ενσωμάτωσης: Τυπικά, οι εκπρόσωποι του μοντέλου επιθυμούν να ενιάξουν διαφορετικές ερευνητικές προσεγγίσεις ... σε μια γενική θεωρία των εκλογών. Σε επίπεδο περιεχομένου, η κομματική ταύτιση λειτουργεί ως θεμελιακός προαναταολισμός όχι μόνο για την έκφραση της ψήφου, αλλά και για την πολιτική συμπεριφορά γενικότερα. Με τον τρόπο αυτό η κομματική ταύτιση αναλαμβάνει τη λειτουργία να εκφράσει την αφοσίωση σε μια ομάδα αναφοράς»²⁸. Στηριζόμενοι σε αυτή την εξήγηση διαπιστώνουμε ότι πολλοί συγγραφείς (π.χ. Wildenmann κ.ά.) χρησιμοποιούν την κομματική ταύτιση ως μια συναισθηματική σχέση προς κάποιο κόμμα, χωρίς ταυτοχρόνως να υιοθετηθούν οι τυπικές αξιώσεις του μοντέλου.

2.12 ΨΗΦΟΦΟΡΟΣ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗΣ

Ένα ιδιαίτερο είδος συγκεντρωτικής ανάλυσης (aggregate analysis) και συγχρόνως διαδοχικής ανάλυσης (sequence analysis) παρήγαγε ο G.H. Kramer από το Πανεπιστήμιο του Yale. Ο Kramer διατύπωσε κατά κάποιον τρόπο τη μετάβαση στην ανάλυση των δημόσιων πολιτικών (policy).

Ως σημείο εκκίνησης έθεσε το ερώτημα, εάν για τις ΗΠΑ είναι σωστή η άποψη ότι σε

²⁷ Wildenmann R., 1998, σελ. 98-99.

περιόδους θετικής εξέλιξης των οικονομικών δευτεών κερδίζουν στις προεδρικές εκλογές οι Ρεπουμπλικανοί, ενώ σε περιόδους οικονομικής ύφεσης οι Δημοκρατικοί. Για το λόγο αυτό ο Kramer εξέτασε όλες τις προεδρικές εκλογές που έλαβαν χώρα στο χρονικό διάστημα 1986-1964. Για κάθε μια εκλογική αναμέτρηση συσχέτιζε τα εκλογικά αποτελέσματα με το επίπεδο των μισθών, με το ποσοστό ανεργίας και με το ύψος των τιμών. Στην έρευνα αυτή, όπου η συμβολή στο εκλογικό αποτέλεσμα του υποψηφίου για το προεδρικό αξίωμα, καθώς και η συμβολή άλλων παραγόντων, ελήφθη ξεχωριστά υπόψη, προέκυψε ότι σε περιόδους θετικής εξέλιξης των οικονομικών δευτεών νικητής αναδεικνύεται ο εκάστοτε κάτοχος του αξιώματος, ο "incumbent", ενώ σε περιόδους ύφεσης ο αντίπαλος του, και μάλιστα ανεξαρτήτως σε ποιο κόμμα αυτοί ανήκουν. Μια καλή οικονομική κατάσταση, ορθότερα: η αντίληψη ότι μια οικονομική κατάσταση είναι καλή, περιορίζει τις δυνατότητες της εκάστοτε της αντιπολίτευσης.

Με την παρατήρηση ότι τα οικονομικά θέματα δεν αναφέρονται σε ατομικά δεδομένα, έρχεται κανείς στις αδυναμίες της προσέγγισης αυτής. Ευθύς ως εμφανιστούν οι διάφορες αντιλήψεις (perceptions), δεν μπορεί πλέον η ανάλυση των δημόσιων πολιτικών (policy) «διαβάσει τη σκέψη» των ανθρώπων, όπως διατύπωνε ο Wahlke. Το θεώρημα (της rational choice) προσφέρει «σωστές» διαγνώσεις, όταν η πρόσληψη της οικονομικής συγκυρίας είναι γενικότερα σημαντική της συμπεριφοράς ενός ατόμου. Εκλογικά αποτελέσματα που εξαρτώνται από την κατάσταση της οικονομίας αναμένονται πολύ λιγότερο τότε, όταν λ.χ. θρησκευτικές δοξασίες, όπως ο αντιβεντισμός²⁹, αποδεικνύονται ισχυρότερες εμπράγματων (υλικών) πεποιθήσεων. Αυτό συμβαίνει σε περιοχές, στις οποίες έχουν εγκατασταθεί οι θρησκευτικές αιρέσεις, όπως για παράδειγμα στη Νότια Ιταλία, όπου ένα μέρος του πληθυσμού της έχει ασπαστεί τον αντιβεντισμό. Η εκλογική έρευνα εφόσον δεν επιθυμεί να πλανηθεί, καλά θα κάνει να ελέγχει τις διάφορες θεωρίες ως προς τα εκάστοτε σημαίνοντα τους.

Η ατομική εκλογική συμπεριφορά στα πλαίσια της θεωρίας της ορθολογικής επιλογής (rational choice) συνάγεται από το αξίωμα της ορθολογικότητας, σύμφωνα με το οποίο οι

²⁹ ω.π., σελ. 99.

²⁹ Ευαγγελική αίρεση. Πρεσβεύει την γρήγορη επάνοδο του Χριστού στη γη.

τύποι του πολιτικού πράττει μπορούν να εξηγηθούν τόσο από τη σκοπιά των εκλογέων, όσο και από τη σκοπιά των κομμάτων. Αποκλίνοντας από την καθημερινή χρήση της έννοιας ορθολογικότητας, ως ορθολογικότητα της συμπεριφοράς δεν αντιλαμβανόμαστε μια «αντικειμενικά οριζόμενη και διυποκειμενικά κατανοήσιμη σκέψη σκοπού-μέσου», αλλά μια «υποκειμενική διασύνδεση των στόχων με την ψήφο». Η θεμελιακή αρχή της «Νέας Πολιτικής Οικονομίας» στηρίζεται στην υπόθεση, ότι «οι εκλογείς αποφασίζουν επί τη βάσει μιας διαφοράς των κομμάτων (party differential) κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μεγιστοποιείται το πολιτικό τους όφελος, δηλαδή το όφελος από την κυβερνητική δραστηριότητα».

Χάρη σε αυτές τις συζητήσεις, ένα παλαιότερο μοντέλο εκλογικής ανάλυσης, το οποίο είχε διατυπωθεί από τον *Antony Downs* στο κλασικό του έργο *An Economic Theory of Democracy* (1957), επανέρχεται στο προσκήνιο της εκλογικής έρευνας³⁰. Ουσιαστικά, ο ψηφοφόρος που περιγράφεται είναι ο δίδυμος αδελφός του *homo economicus*.

Οι πολιτικοί παράγοντες είναι «ορθολογικοί» στο μέτρο που επιδιώκουν να προσαρμόσουν τα μέσα στους επιδιωκόμενους σκοπούς. Τα κόμματα είναι πολιτικές επιχειρήσεις που προσπαθούν να αυξήσουν τις ψήφους τους και οι ψηφοφόροι ψηφίζουν υπέρ αυτού που θα τους προσφέρει το μεγαλύτερο όφελος ή τη μεγαλύτερη χρησιμότητα με το μικρότερο κόστος.

Το μοντέλο στηρίζεται σε έναν ορισμένο αριθμό προϋποθέσεων. Ο ψηφοφόρος είναι ικανός να επιλέξει μεταξύ διαφορετικών επιλογών και να ιεραρχήσει αυτές τις επιλογές με βάση τις προτεραιότητες του. Η παράθεση αυτή είναι μεταθετική, με άλλα λόγια εάν κάποιος προτιμά το κόμμα Α σε σχέση με το Β και το Β σε σχέση με το Γ, προτιμά απαραίτητα το Α σε σχέση με το Γ. Επιλέγει πάντοτε την κατάταξη εκείνη που μεγιστοποιεί τη χρηστικότητα προς όφελος του.

³⁰ Σε γενικές γραμμές, ορισμένα υποστηρίζουν τον αμοιβαίο χαρακτήρα των επιλογών (υπολογισμός σύμφωνα με τις πραγματοποιημένες επιδόσεις), ορισμένα άλλα στέκονται περισσότερο στο χαρακτήρα του προγράμματος που προκειται να υλοποιηθεί (τις υποσχέσεις). Οι πρώτες στηρίζονται μόνο στους οικονομικούς παράγοντες (πληθωρισμός, ανεργία) (Kramer, Fiorina, Lafau, Lewis-Beck) και οι δευτέρες στους συμβολικούς παράγοντες (αίσθηση του καθήκοντος) που μπορούν να εισαχθούν στο μοντέλο (Riker, Ordeshook). Η πλειονότητα τους επιδιώκει λιγότερο να κατανοήσει τη συμπεριφορά των ψηφοφόρων και περισσότερο να ανακαλύψει τη μαγική συνταγή που θα επέτρεπε στους κυβερνώντες να κερδίζουν τις εκλογές.

Η εκλογική απόφαση προσδιορίζεται από μία απλή εξίσωση: $E(U_a, t+1) - E(U_b, t+1)$, όπου t είναι ο χρόνος των εκλογών, $t+1$ το διάστημα μεταξύ των δυο εκλογικών αναμετρήσεων, A το κόμμα που κυβερνά, B το κόμμα που βρίσκεται στην αντιπολίτευση, U_a η μετρήσιμη χρησιμότητα της νίκης του A και U_b η μετρήσιμη χρησιμότητα της νίκης του B . Αν η διαφορά μεταξύ U_a και U_b είναι θετική, ο ψηφοφόρος θα ψηφίσει υπέρ του κόμματος που κυβερνά, αν είναι αρνητική υπέρ της αντιπολίτευσης και εάν είναι μηδενική, τότε θα απέχει. Στο έδαφος αυτής της λογικής του Downs εμφανίστηκαν και άλλα μοντέλα περισσότερο σύνθετα (μαθηματικά μοντέλα).³¹

Σε αντίθεση προς τις άλλες εξηγητικές προσεγγίσεις, των οποίων το θεωρητικό οικοδόμημα στηρίζεται σε εμπειρικές γενικεύσεις, συναγόμενες από επιμέρους παρατηρήσεις για την εκλογική συμπεριφορά, το μοντέλο της rational choice εκκινά μεθοδολογικά από μια γενική θεωρία της συμπεριφοράς, η οποία χρησιμοποιεί το «λογικό-αποφασιοκρατικό εργαλείο της σύγχρονης οικονομικής θεωρίας, προκειμένου να εξηγήσει και να προβλέψει πολιτικές διαδικασίες».

Από τους διαφορετικούς μεθοδολογικούς τρόπους προσέγγισης προκύπτει εκείνο το εξηγητικό δυναμικό που δεν αναζητά, με τη βοήθεια κοινωνιολογικών ή κοινωνικών - ψυχολογικών προσδιοριστικών παραγόντων, τις αιτίες της ατομικής εκλογικής απόφασης, αλλά θεωρεί εκ των προτέρων τις αιτίες αυτές ως δεδομένες. «Υπό την προϋπόθεση ότι οι ατομικές προτιμήσεις θεωρούνται δεδομένες και μη επιδεκτικές περαιτέρω ανάλυσης», η προσπάθεια των ορθολογικών προσεγγίσεων επικεντρώνεται πολύ περισσότερο στο να προβλεφθεί και να εξηγηθεί «η πολιτική συμπεριφορά ως διαδικασία προσαρμογής σε μεταβαλλόμενους πολιτικούς όρους, που είναι γνωστοί και ως συγκυριακοί περιορισμοί».³²

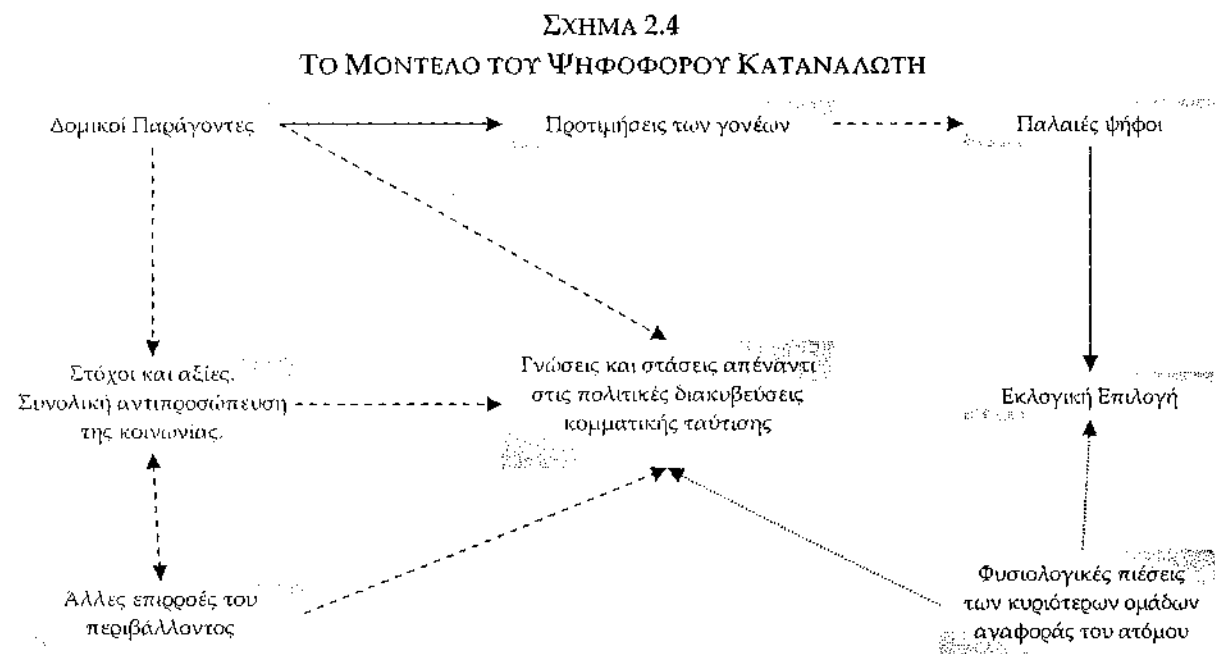
³¹ Βλ. και Lopez K., 2004.

³² Wildenmann R., 1998, σελ. 102-103.

2.12.1 ΤΟ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η μελέτη μιας ομάδας Αγγλων ψυχολόγων με τίτλο **How Voters Decide**³³ αποτελεί μια ιδιαίτερη εξαίρεση στον παραπάνω κανόνα. Ειδικότερα, η μελέτη στηρίζεται στο σύνολο των εργασιών που έχουν εκτεθεί έως τώρα, προσπαθώντας να διατυπώσει ένα συνθετικό και αυθεντικό μοντέλο ερμηνείας της ψήφου, το οποίο και ονομάστηκε «ψηφοφόρος-καταναλωτής». Η απόφαση της ψήφου προσομοιάζει με μια απόφαση αγοράς, την αγορά ενός πολιτικού κόμματος.

Όπως ένας συνηθισμένος καταναλωτής, έτσι και ο ψηφοφόρος αντιδρά στην προσφορά των αγαθών που του προτείνονται (υποψήφιοι, προγράμματα). Είναι επηρεασμένος από τις αγοραστικές του συνήθειες (παλαιότερες ψήφοι), από την ενδεχόμενη προτίμηση σε ορισμένες φίρμες (κομματική ταύτιση) και από την πίεση ορισμένων ομάδων αναφοράς (περιοχή κατοικίας, επαγγελματικός χώρος, οικογενειακός χώρος). Ωστόσο οι εκλογές προσφέρουν την ευκαιρία μιας νέας απόφασης αγοράς, διότι τα «οφέλη» που προσφέρονται δεν είναι ποτέ ίδια. Οι συγγραφείς προσπαθούν να μετρήσουν το βάρος των διαφόρων αυτών παραγόντων στην εκλογική απόφαση (Σχήμα 2.4).

Πηγή: H. Himmelveit κ.ά., 1960

³³ Himmelweil H. T., Humphreys P., Jaeger M., "How Voters Decide", Open University Press Milton Keynes – Philadelphia, 1984.

Το σημείο έναρξης της ερευνητικής προσπάθειας τους είναι μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1951 με θέμα τις προσδοκίες των εφήβων, σε ένα δείγμα 600 μαθητών/ αγοριών του Λονδίνου, από 13 έως 14 ετών. Ξαναβρίσκοντας τα παιδιά αυτά έντεκα χρόνια αργότερα, παρακολούθησαν την εξέλιξη των πολιτικών τους επιλογών περίπου για δεκαπέντε χρόνια, ξαναρωτώντας τα με την ευκαιρία των εκλογών κάθε φορά, από τη χρονιά που ψήφισαν για πρώτη φορά το 1959 έως το 1974, ήτοι για έξι εκλογές. Παρά τη μείωση του αριθμού του πάνελ, το οποίο μειώθηκε από 600 σε 178 άτομα, η μακροσκοπική αυτή προσέγγιση φώτισε με διαφορετικό τρόπο τη διαδικασία σχηματισμού της εκλογικής συμπεριφοράς.

Η κινητικότητα είναι ο κανόνας και η σταθερότητα η εξαίρεση, αντίθετα με το αξίωμα του παραδείγματος του Michigan. Οι έρευνες που στηρίζονται στην ανάκληση της μνήμης των ερωτώμενων για να μπορέσουν να προσδιορίσουν την ψήφο των προηγούμενων εκλογών υποεκτιμούν το φαινόμενο της κινητικότητας, διότι οι απαντήσεις των ερωτώμενων είναι συστηματικά επηρεασμένες από το αίσθημα της σταθερότητας των επιλογών που έχουν για τον εαυτό τους. Το πάνελ αποκαλύπτει ότι, μεταξύ των έξι εκλογικών αναμετρήσεων (1959-1974), το 70% των ερωτώμενων απείχε τουλάχιστον μία φορά ή ψήφισε περισσότερα από ένα κόμματα, είχαμε δηλαδή ένα ποσοστό υψηλότερο από αυτό που καταγραφεί στο πάνελ των Butler και Stokes (52% στο διάστημα τεσσάρων εκλογών, 1970-1974). Οι περισσότερες μετακινήσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ του εκλογικού σώματος των δύο μεγάλων κομμάτων (εργατικό και συντηρητικό) και του εκλογικού σώματος του φιλελευθερού κόμματος ή της αποχής. Οι απευθείας μετακινήσεις μεταξύ εργατικών και συντηρητικών είναι η εξαίρεση, κάτω του 5% μεταξύ δύο εκλογών.

Δεν πρόκειται για ένα περιστασιακό φαινόμενο. Η κινητικότητα αυξάνει με κανονικούς ρυθμούς στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Έτσι, μεταξύ των εκλογών του 1959 και του 1964 το ένα τέταρτο του πάνελ μετακινήθηκε προς την αποχή, ενώ μεταξύ των εκλογών του 1970 και του 1974 το ποσοστό ανέβηκε στο ένα τρίτο. Η κινητικότητα αυτή δεν χαρακτηρίζει τους απαθείς ή τους λιγότερο πολιτικοποιημένους ψηφοφόρους. Το επίπεδο ενδιαφέροντος για την πολιτική των «μετακινούμενων» ψηφοφόρων είναι σχεδόν ίδιο με αυτό των άλλων. Διαχωρίζονται περισσότερο από τη μικρότερη προσηλωση τους στο

κόμμα που εγκαταλείπουν και από τις θέσεις διαφωνίας που εκφράζουν με αυτές της πλειονότητας των ψηφοφόρων αυτού του κόμματος. Η αποδέσμευση αυτών των ψηφοφόρων δεν είναι αποτέλεσμα ούτε αδιαφορίας ούτε τύχης, είναι μια ορθολογική πολιτική επιλογή.

Σταθεροί μετακινούμενοι, οι ψηφοφόροι έχουν σφαιρική γνώση των διακυβεύσεων ή των προβλημάτων πάνω στα οποία κρίνονται οι εκλογές, των προσφερόμενων λύσεων από τους υποψηφίους, της ικανότητας τους να τις υλοποιήσουν. Ψηφίζουν εκείνους τους υποψηφίους, οι προτάσεις των οποίων τους ικανοποιούν. Για να το επιβεβαιώσουν, οι συγγραφείς επέλεξαν είκοσι ένα μέτρα που υπήρχαν στα προγράμματα των κομμάτων τις παραμονές των εκλογών του Οκτωβρίου του 1974, μέτρα όπως η εθνικοποίηση της γης, ο έλεγχος των μισθών, η ενθάρρυνση της επιστροφής των μεταναστών στις χώρες προέλευσης τους κ.λπ. Οι ερευνώμενοι έπρεπε να αξιολογήσουν κάθε μέτρο (σε μια κλίμακα 1-5, όπου το 1 ήταν η άποψη ότι είναι «πολύ καλό μέτρο» και το 5 «πολύ κακό μέτρο») και να εκτιμήσουν για κάθε κόμμα την πιθανότητα να τα εφαρμόσει (1: «πολύ πιθανόν» - 5: «καθόλου πιθανόν»). Ο συνδυασμός των δύο αυτών παραμέτρων επιτρέπει σε κάθε ψηφοφόρο να μετρήσει τη σχετική χρησιμότητα κάθε κόμματος. Σύμφωνα με το μοντέλο του ορθολογικού ψηφοφόρου, θα έπρεπε να ψηφίσει το κόμμα που μεγιστοποιεί τα ωφέλημά του. Υπολογίζοντας το κόστος των ατομικών ωφελημάτων, οι συγγραφείς καταφέρνουν πραγματικά να προβλέψουν εκ των προτέρων την ψήφο του πάνελ στις εκλογές του Οκτωβρίου, σε ποσοστό 87% για τους συντηρητικούς, 90% για τους εργατικούς και 57% για τους φιλελευθέρους. Και αν η παλιά εκλογική πρακτική κάθε ερευνώμενου επηρεάζει εξίσου τις επιλογές του, οι προηγούμενες ψήφοι αποτελούν λιγότερο καλό εκτιμητή της σημερινής ψήφου σε σχέση με την πρόσληψη των διακυβεύσεων (ο δείκτης πρόβλεψης δείχνει, 67% για την πρώτη και 80% για τη δεύτερη).

Οι ψηφοφόροι δεν εκφράζονται ως προς τις διακυβεύσεις αυτές χωριστά για την καθεμιά. Η αξιολόγηση τους βάφεται σε ένα συνεκτικό σύστημα στάσεων, σχετικά σταθερό στη διάρκεια του χρόνου και οργανωμένο γύρω από δύο μεγάλους ιδεολογικούς άξονες, ο πρώτος σχετικός με τον οικονομικό φιλελευθερισμό (δικαιώματα εργαζομένων, κοινωνική προστασία, ρόλος του κράτους), ο δεύτερος σχετικός με το βαθμό αυταρχισμού (στάσεις

απέναντι στους μετανάστες, διατήρηση της τάξης, σεξουαλικότητα και ελευθερίες). Διαθέτουν έτσι μια «κάρτα αντίληψης-εμπειρίας» που τους επιτρέπει να αυτοτοποθετούνται στον πολιτικό χώρο, είτε πρόκειται για το επίπεδο ενημέρωσής τους είτε για το βαθμό πολιτικοποίησης τους.

Το πάνελ επιτρέπει να διαγνωστεί η διαδικασία σχηματισμού των στάσεων αυτών. Επιβεβαιώνει την αποφασιστική επιρροή που ασκούν οι γονείς στην αρχική κομματική προτίμηση και την ψήφο της πρώτης φοράς, κυρίως μάλιστα αν έχουν και οι δύο γονείς τις ίδιες πολιτικές απόψεις. Η οικογενειακή παράδοση κατόπιν εξασθενεί, ενώ ο σχολικός χώρος και οι επαγγελματικές συνθήκες την αντικαθιστούν ως παράγοντες επίδρασης στην ψήφο. Όμως, οι αρχικές πολιτικές στάσεις που έχουν σχηματιστεί ασκούν στην εκλογική απόφαση μια πιο άμεση και πιο αποφασιστική επιρροή σε σχέση με την οικογενειακή παράδοση, τις κοινωνικο-επαγγελματικές μεταβολές ή τις κομματικές προτιμήσεις.

Οι ψηφοφόροι του φιλελεύθερου κόμματος σχηματίζουν από μόνοι τους μια ιδιαίτερη ομάδα. Είναι μακράν οι πιο κινητικοί. Οι εκλογές του Οκτωβρίου του 1974, όπου το κόμμα τους έλαβε περίπου το 25% των έγκυρων ψήφων, είναι ενδεικτικές αυτής της κατάστασης. Μετά τις τελευταίες εκλογές, τέσσερις μήνες νωρίτερα, περίπου το ένα τρίτο εξ αυτών άλλαξε γνώμη για την ψήφο του, ήτοι ένα ποσοστό δύο φορές πιο πάνω από τους συντηρητικούς (15%) και τους εργατικούς (12%). Συγκεντρώνουν εντέλει τους παράγοντες εκείνους που ενθαρρύνουν την κινητικότητα. Η ψήφος τους δεν έχει τις ρίζες της στο οικογενειακό περιβάλλον, καθότι δεν υπάρχει αντίστοιχη κομματική παράδοση. Η ψήφος τους δεν έχει καμία ταξική βάση, προέρχεται απ' όλες τις κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες, με μια μικρή υπερ-αντιπροσώπηση των μεσαίων τάξεων. Δεν διαθέτουν ιδεολογική ιδιαιτερότητα και υιοθετούν ενδιάμεσες στάσεις μεταξύ των συντηρητικών και των εργατικών ψηφοφόρων. Είναι κατά τι λιγότερο αυταρχικοί από τους πρώτους και κατά τι λιγότερο παρεμβατικοί (ως προς το ρόλο του κράτους) από τους δεύτερους. Οι ψηφοφόροι των φιλελευθέρων δεν ταυτίζονται δυναμικά με το κόμμα τους (μόλις 42% έναντι 74% των εργατικών και 87% των συντηρητικών).

Οι φιλελεύθεροι δεν έχουν εμπιστοσύνη ούτε καν στο φιλελεύθερο κόμμα. Από τα είκοσι ένα προβλήματα που επιλέχθηκαν από τους ερευνητές, ούτε σε ένα δεν υποδείχτηκε το φιλελεύθερο κόμμα ως το κανότερο για να το επιλύσει. Η ψήφος τους αναλύεται πριν απ' όλα περισσότερο ως μία ψήφος αποδέσμευσης από τα μεγάλα κόμματα παρά ως μία θετική ψήφος, μάλλον ως ένα σημείο αποστασιοποίησης παρά κατασταλαγμένης γνώμης. Το φιλελεύθερο κόμμα είναι ένας μεταβατικός χώρος, χωρίς τυποποιημένη εκλογική πελατεία, σε αντίθεση με τα δύο μεγάλα βρετανικά κόμματα. Όσο για τους ψηφοφόρους τους, αποτελούν το πρότυπο του νέου ψηφοφόρου-καταναλωτή. Πιο νέοι ηλικιακά, πιο ενταγμένοι πολιτισμικά από τον μέσο κοινωνικό όρο, είναι αυτοί που αποφασίζουν για την ψήφο τους πιο αργά, που αποδεικνύονται πιο ευαίσθητοι στα ζητήματα της συγκυρίας, πιο δεκτικοί στις επιδράσεις της προεκλογικής εκστρατείας και τις παρεμβάσεις των υποψηφίων. Ενσαρκώνουν ιδανικά το μοντέλο του «σκεπτόμενου αγοραστή», του «αγοραστή που συγκρίνει», με την ιδιομορφία, ότι η επιλογή τους δεν γίνεται τόσο διότι εκφράζονται θετικά για το κόμμα που ψηφίζουν όσο διότι αποστρέφονται τα άλλα δύο κόμματα.

Οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι αυτός ο τύπος συμπεριφοράς στο μέλλον θα αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο, λόγω της συσσώρευσης παραγόντων που τον ευνοούν: η επιρροή των βασικών ομάδων αναφοράς, δηλαδή κομμάτων, συνδικάτων, κοινωνικής τάξης, μειώνεται σταθερά. Οι συνήθειες της ψήφου σταδιακά εξαφανίζονται και αυτό που θα κληροδοτήσουν οι σημερινοί γονείς στους αυριανούς ψηφοφόρους είναι η εκλογική κινητικότητα.

2.13 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η σημερινή εκλογική έρευνα εργάζεται με τη βοήθεια δύο θεμελιακά διαφορετικών υποδειγμάτων ή και με το συνδυασμό τους: Το *κοινωνικό-δομικό υπόδειγμα* εικονά από, τις λίγο έως πολύ, ευέλικτες κοινωνικές δομές. Το *υπόδειγμα της αγοράς* που τυγχάνει εφαρμογής και στη μέθοδο της «ορθολογικής επιλογής» (rational choice), χωρίς κατ' αρχάς να δίνει προσοχή στην εσωτερική του δόμηση, αντιμετωπίζει το σώμα των εκλογέων ως ένα είδος αγοράς στην οποία εμφανίζονται περισσότεροι του ενός και πάντως

τουλάχιστον δύο διεκδικητές (κόμματα) που ζητούν την ψήφο του. Σε μια εποχή, κατά την οποία όλο και μεγαλύτερα τμήματα των εκλογέων εμφανίζονται «μεταστρεφόμενα», βασικά τείνουν δηλαδή προς την αλλαγή των προτιμήσεων τους, το υπόδειγμα της αγοράς διαθέτει περισσότερες ευκαιρίες να καταστεί προγνωστικό.

Η πρόγνωση είναι ισχυρότερη στα πλαίσια μιας λεγόμενης συνεργητικής (synergetisch) ανάλυσης. Με απλές υποθέσεις, η διαδικασία της εκλογικής αναμέτρησης μπορεί να παρουσιαστεί με μαθηματικό τρόπο (και ειδικότερα με τη βοήθεια εξισώσεων μεγάλου βαθμού). Οι απλές αυτές υποθέσεις είναι οι εξής:

- Υπάρχουν δύο είδη εκλογέων, οι σταθεροί και οι μεταστρεφόμενοι.
- Η πιθανότητα τα μεταστροφής γίνεται μεγαλύτερη, όσο περισσότερο οι εκλογείς επιδεικνύουν αστάθεια, στρεφόμενοι σε ένα άλλο κόμμα από εκείνο της αρχικής τους προτίμησης, ή και το αντίθετο.
- Το σύστημα εξισορρόπησης γίνεται συνθετότερο μέσω της αύξησης του αριθμού των κομμάτων, από τα οποία ή προς τα οποία λαμβάνει χώρα η μεταστροφή. Το είδος του εκλογικού συστήματος διαδραματίζει συγχρόνως ένα σημαντικό ρόλο, καθώς ο αριθμός των κομμάτων αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα.

Ακόμη, σημειώνεται ότι με τις έρευνες της κοινής γνώμης συνάγονται επιπλέον λίγα μόνο δεδομένα, όπως είναι ο βαθμός της σταθερότητας της κομματικής πρόθεσης. Τέλος, αναφέρεται ότι όλα τα υποδείγματα της αγοράς δεν προσφέρονται για απαντήσεις στο ερώτημα τι θα έπρεπε να συμβεί σε πολιτικό επίπεδο, ώστε να προκύψει κινητικότητα στο εκλογικό σώμα. Μπορούν, όμως, να δοθούν κάποιες απαντήσεις, όταν η κινητικότητα αυτή έχει ήδη εκδηλωθεί. Μια έρευνα κοινής γνώμης από μόνη της δεν μπορεί να συμβάλλει ή συμβάλλει ελάχιστα σε αυτό. Μια τέτοια έρευνα βασίζεται σε απαντήσεις των εκλογέων επί ερωτημάτων, για τα οποία υπάρχει η πεποίθηση ότι είναι ορθά – μια από τις συνηθέστερες πηγές πλάνης στις έρευνες της κοινής γνώμης. Όμως οι αντιλήψεις περί των γεγονότων δεν είναι τα ίδια τα γεγονότα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΜΗ ΙΣΟΡΡΟΙΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Όπως παρατηρήθηκε από την ανάλυση του προηγούμενου κεφαλαίου ένα μεγάλο μέρος της θεωρητικής βιβλιογραφίας, η οποία δίνει έμφαση στην αυξανόμενη σημασία των «λειτουργικών σχέσεων» και στις πολιτικές τους επιπτώσεις, ασχολείται με μοντέλα ανάπτυξης που δημιουργήθηκαν πάνω στη βάση της οικονομικής επιστήμης (equilibrium economics), αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό τη διάσταση του χώρου.

Όσον αφορά τις «κοινωνικές δομές», η βιβλιογραφία προβάλλει ότι, καθώς οι βιομηχανικές δημοκρατίες επιτυγχάνουν όλο και υψηλότερα επίπεδα κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, οι κοινωνικές ομάδες των οποίων η συγκρότηση και η ταυτότητα ήταν αποτέλεσμα ιστορικών λόγων και όχι κοινωνικών διεκδικήσεων, χάνουν προοδευτικά τη συνοχή τους και αντικαθίστανται από καινούριες κοινωνικές ομάδες που σχηματίζονται με βάση τις «ταξικές διακρίσεις» στα πλαίσια της πραγματιστικής πολιτικής του αγώνα των διεκδικήσεων διανομής του Εθνικού Πλούτου.

Η βιωσιμότητα των προαναφερόμενων μοντέλων και θέσεων, στηρίζεται στην θεωρητική υπόθεση ότι η ανάπτυξη πραγματοποιείται ομοιόμορφα σε όλα τα σημεία ενός συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου. Η εμπειρική, όμως, παρατήρηση αποκαλύπτει ότι η ανάπτυξη σε ένα γεωγραφικό χώρο δεν γίνεται ομοιόμορφα, αλλά ούτε και κατανέμεται τυχαία. Αυτό σημαίνει ότι αυτά τα μοντέλα και οι θέσεις δεν καλύπτουν τις πιθανές πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις της μη ομοιόμορφης ανάπτυξης στο χώρο, ή στην καλύτερη περίπτωση, την αντιμετωπίζουν σαν μεταβατικό φαινόμενο που δεν έχει καμία επίπτωση στην εξέλιξη του πολιτικού συστήματος.

Βέβαια, σύμφωνα με τον Lösch και άλλους που ανέπτυξαν τις ιδέες του Weber, αποδείχτηκε ότι σε ένα (υποθετικό) σύστημα με ιδανικά ομοιόμορφη γεωγραφική κατανομή πληθυσμού και εισοδήματος, και με ανάλογο τέλειο δίκτυο μεταφορών,

διάφορες κατηγορίες δραστηριοτήτων κατανέμονται στο χώρο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο κάθε φορέας παραγωγής (προσφοράς) να βρίσκεται στο κέντρο ενός κανονικού εξαγώνου, ενώ ολόκληρος ο γεωγραφικός χώρος της «αγοράς» κατανέμεται σε ένα σύστημα τέτοιων κανονικών εξαγώνων.

Οι πολιτικές επιπτώσεις της κοινωνικής και οικονομικής ανομοιογένειας, και της μη ισορροπής ανάπτυξης ανάμεσα στις διάφορες περιοχές των βιομηχανικών δημοκρατιών της Δυτικής Ευρώπης, έχουν τραβήξει το ενδιαφέρον των επιστημόνων που τους απασχολεί η φύση και η γέννηση των κοινωνικών αντιθέσεων και η δυναμική της πολιτικής διαμόρφωσης. Αυτό το ενδιαφέρον είναι αποτέλεσμα των συνεχώς αυξανόμενων ενδείξεων του σημαντικού καταλυτικού ρόλου που έχει η μη ισοβαρή και μη ισορροπη ανάπτυξη διαφόρων περιφερειών, στην όξυνση άλλων ενδοκρατικών διαφορών οι οποίες αναχαίτισαν τη διαδικασία της πολιτικής προσαρμογής και συμφωνίας στην μεταπολεμική περίοδο.

Ακόμη, σημειώνεται ότι τα περισσότερα Πολιτικά Σχήματα στις Δυτικές Δημοκρατίες, στις περισσότερες περιπτώσεις υπήρχαν πριν από οποιοδήποτε προβληματισμό για ανάπτυξη, και έχουν τη δική τους εκλογική ακτινοβολία. Παρόλα αυτά, αν ισχύει ότι οι διαφορές στην ανάπτυξη μεταξύ των περιοχών ασκούν σοβαρή επίδραση στη διαμόρφωση πολιτικών δομών, θα πρέπει να είναι δυνατόν να εντοπίσουμε ποσοτικές ενδείξεις συσχετισμού μεταξύ εκλογικών αποτελεσμάτων και αναπτυξιακών αποτελεσμάτων και αναπτυξιακών φαινομένων με τον τρόπο που αυτά κατανέμονται - διαμορφώνονται στις διάφορες περιοχές.

3.2 ΜΗ ΙΣΟΡΡΟΠΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ: WILLIAM ALONSO

Στο πλαίσιο ανάλυσης της μη ισορροπής ανάπτυξης των αστικών κέντρων στις σύγχρονες κοινωνίες, ο William Alonso υποστηρίζει ότι παρόλο που πρέπει να ληφθούν υπόψη τα αρνητικά στοιχεία που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής ανισότητας, όπως η πόλωση της ανάπτυξης και η υπερ-συγκέντρωση της σε ορισμένες περιοχές θα μπορούσαν να παρατεθούν και επιχειρήματα που βρίσκονται αντίθετα σε μια

αστική, πολεοδομική και περιφερειακή πολιτική που προσπαθεί να κατευθύνει την ανάπτυξη μακριά από υπερ-διογκωμένα αστικά κέντρα και να την προωθήσει σε καθυστερημένες περιοχές.

Σύμφωνα με τον Alonso μία τέτοια πολιτική δύσκολα καταξιώνεται, καθώς τα μόνα επιχειρήματα που θα μπορούσαν να τη στηρίξουν, βασίζονται στην αρχή της «φθίνουσας απόδοσης», με την αύξηση του μεγέθους και της κλίμακας, δηλαδή υψηλότερη απόδοση σε λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, τα *επιχειρήματα* αυτά είναι:

- (i) Το κατά κεφαλήν κόστος της αστικής ανάπτυξης (για στέγαση, υπηρεσίες, μετακίνηση κ.λπ.) αυξάνεται ύστερα από κάποιο σημείο πληθυσμιακού μεγέθους, και κατά συνέπεια οι μεγάλες πόλεις είναι αντιοικονομικοί χώροι για ανάπτυξη.
- (ii) Οι λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές έχουν ευκαιρίες για πολύ υψηλή απόδοση.

Ωστόσο, ο Alonso δεν θεωρεί τα επιχειρήματα αυτά αρκετά ισχυρά ώστε να καταξιώσουν μια θέση αντίθετη στην ύπαρξη της μη ισόρροπης ανάπτυξης των διαφόρων περιφερειών (περιφερειακές ανισότητες). Αντιθέτως, με μία σειρά από αντεπιχειρήματα, υποστηρίζει ότι οι περιφερειακές ανισότητες, όπου υπάρχουν όχι μόνο δεν είναι βλαβερές, αλλά επιπλέον προωθούν την οικονομική ανάπτυξη. Για αυτό, οι περιφερειακές ανισότητες θα πρέπει να αφεθούν να αυξάνονται και να ακμάζουν.

Τα επιχειρήματα του Alonso - σχετικά με την υπεράσπιση της θέσης του «οι περιφερειακές ανισότητες έχουν μακροχρόνια ευνοϊκές κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις» - συνοψίζονται στα εξής σημεία:

- (i) «Οι γεωγραφικές ανισότητες στην ανάπτυξη και στον πλούτο, δημιουργούν ταχεία ανάπτυξη». Δηλαδή, μια πολιτική ισόρροπης ανάπτυξης των περιφερειών εκτιμάται ότι θα επιβράδυνε την ανάπτυξη της συνολικής οικονομίας.³⁴
- (ii) Έστω και αν «τα κόστη αυξάνονται από ένα σημείο αστικής ανάπτυξης και έπειτα, κινητήρια δύναμη της επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν αποτελεί η συμπίεση του

³⁴ Με αυτό το επιχειρήμα, ο Alonso προσπαθεί να πείσει τον αναγνώστη ότι οι περιφερειακές ανισότητες δεν αποτελούν εμπόδιο στο κοινωνικό συμφέρον, αντιθέτως «η ύπαρξη αυτών είναι απαραίτητη για την επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης».

κόστους (η επιτευξη οικονομιών κλίμακας), αλλά το κέρδος». Δηλαδή, εάν η παραγωγικότητα αυξάνεται ταχύτερα (ύστερα από το σημείο αυτό), οι μεγάλες πόλεις θα εξασφαλίζουν μεγαλύτερη απόδοση ανά εργάτη ή ανά κάτοικο σε σχέση με τις μικρότερες. Συνεπώς, και υπό συνθήκες αυξανόμενου οριακού κόστους, το καθαρό κατά κεφαλήν προϊόν μπορεί όχι μόνο να είναι θετικό, αλλά να συνεχίσει να αυξάνεται.³⁵

Με τα παραπάνω επιχειρήματα, ο Alonso φαίνεται να υποστηρίζει ότι οι φορείς προγραμματισμού όχι μόνο δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν την ύπαρξη περιφερειακών ανισοτήτων, αλλά επιπλέον θα πρέπει να κατανοήσουν ότι δεν υπάρχουν θεωρητικές βάσεις για την θεσμοθέτηση ανώτατου ορίου ανάπτυξης σε μία περιοχή, οποιοδήποτε και αν είναι το υφιστάμενο επίπεδο ανάπτυξης της.

Προκειμένου να ενισχύσει περαιτέρω τη θέση του αυτή προσθέτει ότι: «Σε πολλές από τις υπό-ανάπτυξη χώρες, υπάρχει η πεποίθηση ότι οι κυριότερες πόλεις τους υποφέρουν από γιγαντισμό, μια κακώς εννοούμενη αρρώστια. Σε αρκετές όμως περιπτώσεις, η ανησυχητικά μεγάλη πόλη είναι - συγκριτικά με πόλεις άλλων χωρών - πολύ μικρή, αλλά προβάλλει μεγάλη και αναπτύσσεται ταχύτατα, σε σχέση με άλλες πόλεις της εν λόγω υπό-ανάπτυξη χώρας. Αυτό το φαινόμενο - που η ξένη ορολογία το ορίζει ως «primacy» («αστικό γιγαντισμό»³⁶) - εκτιμάται ότι σχετίζεται με την υπό-ανάπτυξη ή με τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης».

³⁵ Δηλαδή «όσο μεγαλύτερη η Πόλη, τόσο μεγαλύτερο το κατά κεφαλήν εισόδημα», Αθηναίος Ανδρ., «Περιφερειακές Ανισότητες και Εκλογική Συμπεριφορά», Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 4.

³⁶ «Ο αστικός γιγαντισμός («primacy») δεν έχει καμία συνάφεια με την έννοια της αστυφιλίας. Είναι γνωστό ότι, με την έννοια αστυφιλία, εννοούμε την μετακίνηση πληθυσμού από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα το «μεγάλαμα» της πόλης (ή των πόλεων) και την απογύμνωση της υπαίθρου. Η έννοια της αστυφιλίας δεν προϋποθέτει ότι αυτή η εσωτερική μετανάστευση θα δημιουργήσει συγκέντρωση σε μία ή δύο πόλεις, δημιουργώντας έτσι σ' αυτές γιγαντισμό σε σχέση με τις υπόλοιπες πόλεις της συγκεκριμένης χώρας. Γιατί θα μπορούσαμε σε μία χώρα να έχουμε φαινόμενο αστυφιλίας, κατά την πραγματοποίηση του οποίου π.χ. οι κάτοικοι της υπαίθρου που μετακινούνται προς τις πόλεις, να κατανεμηθούν ισορροπια ανάμεσα στα αστικά κέντρα της χώρας, διατηρώντας έτσι το - πριν την αστυφιλία - καθεστώς αστικής ιεραρχίας (Urban Hierarchy), ή να κατανεμηθούν στις διάφορες πόλεις με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξαλειφθούν οι μεταξύ τους αναπτυξιακές ανισότητες, ή/ και οι εσωτερικοί μετανάστες να κατευθύνονται από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα του Νομού τους ή/ και οτιδήποτε άλλο. Από την άλλη πλευρά, ο αστικός γιγαντισμός έχει την έννοια της συγκέντρωσης της ανάπτυξης σε μία πόλη - όχι μόνον πληθυσμού, αλλά μιας μεγάλης ποικιλίας λειτουργιών, δραστηριοτήτων και υλικοτεχνικών μέσων (βιομηχανιών, επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή/ και πληθυσμού), με αποτέλεσμα η πόλη αυτή, να διαμορφώνει ένα γιγαντισμό, δηλαδή να γίνεται υπερβολικά μεγάλη σε σύγκριση με τις υπόλοιπες. Έτσι, το φαινόμενο («primacy») θα μπορούσε να βαπτισθεί Ελληνικά: αστικός γιγαντισμός ή αστική υπερβολή.», ό.π. σελ. 4-5.

Ένα ακόμη επιχείρημα, που χρησιμοποιείται για την αποσαφήνιση του όγκου μιας πόλης, συνίσταται στο ότι το κατά κεφαλήν κόστος για επενδύσεις υποδομής αυξάνεται όταν το μέγεθος μιας πόλης υπερβεί κάποιο όριο. Παρόλα αυτά δεν υπάρχει καμιά συμφωνία για το πιο ακριβώς είναι το όριο αυτό, ούτε και υπάρχουν εμπειρικές ενδείξεις ότι πράγματι το κόστος αυξάνεται μαζί με το μέγεθος μιας πόλης, γιατί αν υπήρχαν θα μπορούσε να καθοριστεί και η «Ιδανική Πόλη», πάνω από το μέγεθος της οποίας τα κόστη θα αυξάνονταν.

Και αυτή η άποψη (ότι δεν υπάρχει «Ιδανική Πόλη»), στηρίζεται στο γεγονός ότι ενώ μία πόλη Α θεωρείται πολύ μεγάλη σε μία χώρα, υπάρχει μία άλλη πόλη (Β) σε μια άλλη χώρα, μεγαλύτερη ή όμοια με την πόλη Α, η οποία (η πόλη Β) θεωρείται μικρή. Για τον Alonso η μη ύπαρξη Ιδανικής Πόλης αποτελεί ένα ακόμα επιχείρημα για να μην περιοριστεί η ανάπτυξη στα μεγάλα αστικά κέντρα (πόλεις). Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι «έστω και αν υπήρχε η «Ιδανική Πόλη» ο καθορισμός της θα εξαρτιόταν από την κατά κεφαλή παραγωγικότητα και όχι από το κατά κεφαλή κόστος»³⁷.

Παρόλο, λοιπόν, που ο Alonso αναφέρεται στο ιδανικό μέγεθος μιας πόλης (Ιδανική Πόλη), δεν το εξετάζει λεπτομερειακά, καθώς θεωρεί ότι όσο αυξάνεται το μέγεθος μιας πόλης αυξάνεται και η αποδοτικότητα αυτής. Πιο συγκεκριμένα, τονίζει ότι είναι αβάσιμο να πιστευτεί ότι ο αστικός γιγαντισμός αποτελεί εμπόδιο της οικονομικής ανάπτυξης. Αντιθέτως, θεωρεί ότι όσο μεγαλύτερη η πόλη τόσο μεγαλύτερη και η απόδοση.

Η τελική θέση του Alonso συνοψίζεται στο ότι «οι περιφερειακές ανισότητες πρέπει να υπάρχουν και να εντείνονται, γιατί ευνοούν την ανάπτυξη». Ταυτόχρονα, δεν δέχεται:

- (α) τη δημιουργία περιορισμών στο επίπεδο ανάπτυξης των περιοχών και,
- (β) καμιά Κυβερνητική πολιτική (policy), που θέτει ως προϋπόθεση την ανάπτυξης των μη αναπτυγμένων περιοχών, μια και κάτι τέτοιο το θεωρεί βλαβερό για την οικονομική ανάπτυξη.

³⁷ Alonso W., "Urban and Regional Imbalances in Economic Development", Journal of Economic Development and Cultural Change (Chicago: The University of Chicago Press), Vol. 17, No. 1, October 1968, page 1.

Βέβαια, ο Alonso παραδέχεται ότι η μη ισόρροπη ανάπτυξη δημιουργεί προβλήματα δίκαιης κατανομής (της ανάπτυξης ανάμεσα σε όλους τους φορείς), το δέχεται όμως σαν κόστος, που πρέπει να το υποστούμε μιας και η μη ισόρροπη ανάπτυξη επιταχύνει την οικονομική ανάπτυξη. Υποστηρίζει δε ότι όλα αυτά τα προβλήματα είναι «προσωρινά» αφού και η μη ισόρροπη ανάπτυξη είναι κατάσταση που υπάρχει μόνο στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης. Ενώ όσο η οικονομία ωριμάζει, θα υπάρχει μια τάση για ισόρροπη ανάπτυξη.

Εν κατακλείδι, σύμφωνα με τη θεωρία του Alonso, η ισόρροπη ανάπτυξη δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας σχεδιασμένης Κυβερνητικής πολιτικής (policy), αλλά διαμορφώνεται από τάσεις που δημιουργούνται όσο η οικονομία ωριμάζει. Υπογραμμίζει μάλιστα ότι η Κυβερνητική πολιτική (policy) θα πρέπει να συγκεντρώσει τις προσπάθειες της για την επιτάχυνση της αύξησης του εθνικού προϊόντος, και όχι να προσπαθεί να περιορίσει τον αυτικό γιγαντισμό ή να ασχολείται με την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη. Άλλωστε, «πάνω από ένα σημείο ανάπτυξης θα βελτιωθεί η γνώση και στις μη αναπτυγμένες περιοχές, και τα καινούργια συγκοινωνιακά δίκτυα που θα δημιουργηθούν προς τις περιοχές αυτές για να τις καταστήσουν (αγορές) των αναπτυγμένων περιοχών, θα διευκολύνουν την πρόσβαση προς αυτές δημιουργώντας και το κίνητρο για την εκεί εγκατάσταση παραγωγικών δραστηριοτήτων. Έτσι ένα αόρατο χέρι αποκαθιστά αυτόματα την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη και την δίκαιη κατανομή».

3.3 ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ALONSO

Η θέση του Ανδρέα Αθηναίου³⁸ είναι διαμετρικά αντίθετη με τα όσα υποστηρίζει ο Alonso. Σύμφωνα με τον Ανδρέα Αθηναίο, το βασικό του επιχείρημα, ότι «η αποδοτικότητα αυξάνεται όσο αυξάνεται το μέγεθος μιας πόλης», φαίνεται αρκετό για να καταξιώσει την θέση του «αφήστε τις πόλεις να μεγαλώνουν», γιατί δεν λαμβάνει υπόψη του τα προϊόντα που παράγει το Σύστημα, και που δημιουργούν δυσαρέσκεια (αρνητική χρησιμότητα) στους ανθρώπους.

³⁸ Ανδρέας Αθηναίος, 1983, σελ. 4.

Αυτά τα προϊόντα (με αρνητική χρησιμότητα) αρχίζουν να εμφανίζονται (και να παράγονται από ένα Σύστημα) από την στιγμή που η ανάπτυξη και ο συγκεντρωτισμός φθάσουν και ξεπεράσουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο. Τα προϊόντα αρνητικής χρησιμότητας πρέπει να υπολογισθούν ως ένα καθαρό κόστος (κόστος ανάπτυξης), που η κοινωνία είναι υποχρεωμένη να υφίσταται και να καταναλώνει, αφού είναι ενσωματωμένο με ορισμένα επίπεδα ανάπτυξης και συγκέντρωσης. Για παράδειγμα, η ηχομόλυνση που είναι αποτέλεσμα υψηλών επιπέδων ανάπτυξης και συγκέντρωσης, προκαλεί:

- (i) Ψυχολογικές φοβίες, ενοχλήσεις, διαταραχή ύπνου ή ανάπαυσης, παρεμβολές και απόσπαση της προσοχής κατά την εργασία (με αποτέλεσμα τη μείωση της κατά κεφαλή παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας).
- (ii) Επιπτώσεις στην ομιλία και στην ανθρώπινη συνεννόηση.
- (iii) Ψυχολογικές επιπτώσεις απώλειες της ακοής, ναυτία, ανωμαλίες στο μυϊκό σύστημα, αδυναμίες στην όραση (θόλωση).

Ενδεικτικά αναφέρονται μερικά πρωτογενή και δευτερογενή **κόστη ανάπτυξης** όπως η εγκληματικότητα, η βία, η πολιτική αστάθεια κ.ο.κ.

Ακόμη, ο Ανδρέας Αθηναίος σημειώνει ότι ο **Alonso**, στη διαμόρφωση των θεωριών του, δεν υπολόγισε και δεν **μέτρησε το καθαρό κόστος** που επιβάλλεται στο κοινωνικό σύνολο κάτω από ορισμένα επίπεδα ανάπτυξης και συγκέντρωσης. Έτσι έστω και αν το επιχείρημα του ότι «η αποδοτικότητα αυξάνει με την αύξηση του μεγέθους της πόλης» - ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, *θα είχε νόημα μόνο αν το «οικονομικό σύστημα» λειτουργούσε μέσα σε κάποιο στεγανό χώρο αποκομμένο εντελώς από τον άνθρωπο*³⁹.

Ο Ανδρέας Αθηναίος υποστηρίζει ότι, αν δεχθούμε την άποψη ότι το σύστημα είναι αυτοσκοπός, το οικονομικό σύστημα θα σχετίζεται πάντα τουλάχιστο με την εκλογική συμπεριφορά των ανθρώπων. Όσο και αν είναι σωστό ότι η οικονομία λειτουργεί με βάση το κέρδος, είναι επίσης σωστό ότι το ένα οποιοδήποτε σύστημα, συμπεριλαμβανομένου

³⁹ *ω.π.*, σελ. 7.

και του οικονομικού συστήματος - λειτουργεί με βάση την «Πίστη» και την «Εμπιστοσύνη». Και αυτή η «Πίστη» ή «Εμπιστοσύνη» στο σύστημα κλονίζεται εάν οι πολίτες συνειδητοποιήσουν ότι δεν μπορούν να μεγιστοποιήσουν την ικανοποίησή τους, επειδή τα κόστη της ανάπτυξης εξαφανίζουν ή/ και, αποσβένουν οποιαδήποτε ικανοποίηση τους προσφέρει η χρήση των ωφελημάτων που προέρχονται από την ανάπτυξη.

Σε αυτό το σημείο, προσθέτει ο Α. Αθηναίος⁴⁰, ότι τα κόστη της ανάπτυξης δημιουργούν μια «διαφορά» μεταξύ αυτού που οι πολίτες προσδοκούν να εξασφαλίσουν από το Σύστημα, (σε ένα ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης), και αυτού που τελικά εξασφαλίζουν. Η αυτή η «διαφορά ικανοποίησης» (που δημιουργεί στον πολίτη το αίσθημα της δυσαρέσκειας) υπάρχει, άσχετα με το αν ο πολίτης γνωρίζει, ή αγνοεί συνειδητά, τα αίτια στα οποία οφείλει τη γένεση της. Μάλιστα το «κενό ικανοποίησης» υπάρχει, και γίνεται ακόμα μεγαλύτερο, όσο περισσότερο οι πολίτες δέχονται την πρόταση του Alonso ότι «όσο πιο μεγάλη η πόλη τόσο μεγαλύτερο και το κατά κεφαλή εισόδημα»⁴¹, καθώς η πεποίθηση αυτή τους κάνει να προσδοκούν περισσότερα, αφού πρέπει να κερδίζουν περισσότερα από την άποψη προσωπικού εισοδήματος.

Μπορούμε εδώ να υποστηρίξουμε ότι η ύπαρξη διαφοράς (κενού), μεταξύ αυτού που οι πολίτες προσδοκούν να αποκτήσουν και εκείνου που τελικά εξασφαλίζουν είναι ένα στοιχείο ικανό να κλονίσει την «πίστη» (εμπιστοσύνη) του πολίτη στο σύστημα, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις για κοινωνική και πολιτική κατάπτωση, για την έξαρση της βίας αλλά και για την πλήρη διάλυση αυτού του «συστήματος».

3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Στο βιβλίο του Ανδρέα Αθηναίου με τίτλο «Περιφερειακές ανισότητες και Εκλογική Συμπεριφορά», ο όρος «πολιτική σημασία των περιφερειακών ανισοτήτων» χρησιμοποιείται για να επισημανθούν οι πολιτικές επιπτώσεις που έχουν οι εν λόγω ανισότητες. Ωστόσο, χρησιμοποιείται και για έναν ακόμη λόγο: οι πολιτικές επιπτώσεις

⁴⁰ ω.π., σελ. 7-8.

⁴¹ William Alonso, October 1968, page 4.

των περιφερειακών ανισοτήτων εντοπίζονται μόνο με την χρήση της έννοιας του «δείκτη χρησιμότητας» - όπως την αναπτύσσει η Πολιτική Οικονομία - που είναι η Πολιτική διάσταση του ατόμου ως οικονομικού οργανισμού.

Επιπλέον, σημειώνεται ότι, δεν είναι απαραίτητο τα αποτελέσματα του αστικού γιγαντισμού να φθάσουν μέχρι την Επανάσταση και την πλήρη καταστροφή του συστήματος (π.χ. οικονομικού, εκλογικού κ.ο.κ.), καθώς υπάρχει η εναλλακτική λύση της φυγής την περιφέρεια, αφήνοντας πίσω μια υποβαθμισμένη πόλη (Κέντρο) που συνεχώς θα παρακμάζει (βλ. περίπτωση των Η.Π.Α.).

Αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι η ανάπτυξη των περιφερειών στις Η.Π.Α είναι απόρροια μιας συνεχούς προσπάθειας των πολιτών για αποφυγή ταυτόχρονης «κατανάλωσης χρησιμότητας και κόστους» - που τους δινόταν μαζί υποχρεωτικά μέσα στο ίδιο πακέτο - όσο έμεναν μέσα στην πόλη. Ωστόσο, αυτό που υλοποιήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, μπορεί να μην είναι εφικτό σε άλλες οικονομίες, καθώς η ραγδαία ανάπτυξη των εν λόγω περιφερειών, βασίστηκε στη σημαντική αύξηση απόκτησης και χρήσης αυτοκινήτων, στην κατασκευή βασικού οδικού δικτύου ταχείας κυκλοφορίας (Highway) και στα υψηλά επίπεδα ποιότητας και κατασκευής προαστιακής κατοικίας.⁴²

Η αμερικάνικη οικονομία μπόρεσε να στηρίξει μια τέτοια διαδικασία δίνοντας με αυτόν τον τρόπο μια εναλλακτική λύση στους πολίτες για να προστατεύσουν την «ικανοποίηση» τους από τα διάφορα κόστη. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, άλλες οικονομίες ίσως να μην είναι σε θέση να εξασφαλίσουν στους πολίτες τους: 1,1 αυτοκίνητα κατά άτομο, ούτε να δημιουργήσουν την υποδομή σε συγκοινωνιακά δίκτυα και οικιστικές μονάδες - όπως μπόρεσε να εξασφαλίσει η αμερικάνικη οικονομία στους δικούς της πολίτες - ώστε να είναι δυνατή η κίνηση στα αστικά κέντρα. Για πολλές οικονομίες άλλων Κρατών, δεν υπάρχει αρκετός χώρος (γη) για διεργασίες μετακινήσεων σε προάστια ή ανανέωση των πόλεων. Οι δυνατότητες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής - όπως τις παρουσίασαν ο Anthony Downs και ο Ανδρέας Αθηναίος στα βιβλία τους - ίσως υπήρξαν μοναδικές

⁴² Anthony Downs, "The Future of Large, older American Cities to the year 2000", The Future of American Cities (Loyola University of Chicago), pg 10 και Ανδρέας Αθηναίος, σελ. 20.

εμπειρίες.

Ένας άλλος λόγος που εμποδίζει τη μετακίνηση των ατόμων στα προάστια είναι η διαστατικότητα, και οι δεσμοί των ανθρώπων με την υποδομή που υπάρχει. Αυτό αποτελεί σημαντικό θέμα για ολόκληρη την Ευρώπη, αφού ένα από τα χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων, είναι η έντονη προσκόλληση τους στο υπάρχον κοινωνικό Κεφάλαιο και ιδιαίτερα στα σπίτια τους. Με λίγα λόγια, η μετακίνηση στα προάστια που λειτούργησε σαν ασφαλιστική δικλίδα στις Η.Π.Α., δεν μπορεί να υλοποιηθεί αλλού, και ειδικότερα στις Ευρωπαϊκές Χώρες.

Συνοπτικά αναφέρεται ότι, η δημιουργία πολιτικής αστάθειας σε μια χώρα, εξαρτάται από το ποσοστό του συνολικού πληθυσμού που υφίσταται τις αρνητικές επιπτώσεις των αναπτυξιακών ανισοτήτων. Συνεπώς σε μία χώρα όπως η Ελλάδα, όπου το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού επηρεάζεται (επιβαρύνεται) από τα αποτελέσματα των περιφερειακών ανισοτήτων, είναι πολύ πιθανότερο να δημιουργηθεί πολιτική αστάθεια.

Ο Alonso υποστήριξε ότι έστω και κάτω από συνθήκες αυξανόμενου οριακού κόστους, όσο πιο μεγάλη η πόλη, το κατά κεφαλή καθαρό οριακό προϊόν θα αυξάνει. Μέχρι τώρα έχουμε υποστηρίξει ότι, έστω και αν το κατά κεφαλήν οριακό προϊόν αυξάνει, τι σημασία και τι αξία έχει η αύξηση αυτή αν η «κατά κεφαλήν ικανοποίηση» μειώνεται (!). Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί αν είναι πράγματι αλήθεια ότι η αποδοτικότητα και επομένως το κατά κεφαλήν οριακό προϊόν αυξάνουν όσο μεγαλώνει η πόλη.

Οι παραισιασμένες πόλεις με τις εγκαταλειμμένες γειτονιές, τα έρημα σπίτια, το υποβαθμισμένο περιβάλλον και όλα τα άλλα παρόμοια, συγγενή και σχετικά χαρακτηριστικά, φαινόμενα που συναντά κανείς στην πραγματικότητα της ώριμης Αμερικάνικης οικονομίας κάθε άλλο παρά συνηγορούν με τις θέσεις του Alonso. Η παρακμή μιας πόλης, αποδεικνύει έλλειψη αποδοτικότητας του ίδιου του μηχανισμού της πόλης, και η παρακμή αυτή μαζί με την μετακίνηση στα προάστια, μπορεί να θεωρηθούν σαν μία εκδήλωση αντίδρασης στο "package deal" (χρησιμότητα και κόστος στο ίδιο

πακέτο). Αλλά είναι πολύ πιθανό αν η παραγωγικότητα αυξάνει, το καθαρό οριακό προϊόν να εξακολουθεί να αυξάνει, ενώ η πόλη εγκαταλείπεται από επιχειρήσεις και πληθυσμό και μειώνονται οι θέσεις απασχόλησης (ζήτηση εργασίας). Ακόμα, από την οπτική της «λογιστικής», στην αποδοτικότητα, στην παραγωγικότητα και στο αυξανόμενο κατά κεφαλή καθαρό οριακό προϊόν συμπεριλαμβάνονται και όλες οι δραστηριότητες/λειτουργίες (όπως π.χ. Αστυνομία, Νοσοκομεία, Φυλακές, Πυροσβεστική Υπηρεσία κ.λπ.), οι οποίες υπάρχουν εκεί, επειδή τα κόστη ανάπτυξης είναι μεγαλύτερα στο χώρο αυτό. Αυτές οι λειτουργίες δεν θα υπήρχαν ή θα υπήρχαν σε πολύ μικρότερη κλίμακα, αν δεν υπήρχαν τα κόστη ανάπτυξης. Χωρίς αμφιβολία, το προϊόν των δραστηριοτήτων αυτών προστίθεται στο κατά κεφαλήν καθαρό οριακό προϊόν και το κάνει να φαίνεται μεγαλύτερο.

Ουσιαστικά, το προϊόν των λειτουργιών αυτών - που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση του κόστους ανάπτυξης - δεν «προσθέτει» ικανοποίηση στο κοινωνικό σύνολο. Αυτό συμβαίνει:

1. Επειδή από πλευράς σκοπιμότητας, δομής και δυνατοτήτων, η παρουσία των λειτουργιών αυτών υπάρχει για να αντιμετωπίζει κόστη, και να περιορίζει τη δυσαρέσκεια, τη ζημιά, τον πόνο. (Για παράδειγμα, ένα Πυροσβεστικό αυτοκίνητο δεν μπορεί να δημιουργήσει ικανοποίηση απόλυτου μεγέθους).
2. Επειδή οι ενέργειες που γίνονται στα πλαίσια των λειτουργιών αυτών, μπορεί να δημιουργήσουν δυσαρέσκεια και κόστος αυτές οι ίδιες, αλλά πραγματοποιούνται μέσα στην έννοια «μεταξύ δύο κακών το μη χειρόν βέλτιστον». Για παράδειγμα, οι έλεγχοι ασφαλείας των αεροδρομίων προστίθενται στο προϊόν της οικονομίας. Παρόλα αυτά δεν προσθέτουν καμία επιπλέον ικανοποίηση, αλλά γίνονται για να περιορίσουν τη δυσαρέσκεια από περιπέτειες (αεροπειρατεία) ή άλλες ζημιές. Ακόμη, δημιουργούν κόστη (το κόστος αυτής της διαδικασίας του ελέγχου - μηχανήματα, προσωπικό - που λογιστικά προστίθενται σαν προϊόν της οικονομίας, την άφιξη του επιβάτη στο αεροδρόμιο πολύ πριν την αναχώρηση του αεροπλάνου κ.ά.).

Υστερα από όλα αυτά, φαίνεται καθαρά ότι αν και από την οπτική λογιστικών εγγραφών,

το κατά κεφαλήν καθαρό οριακό προϊόν είναι θετικό και αυξάνει, η κατά κεφαλή καθαρή οριακή ικανοποίηση μπορεί να είναι αρνητική και να μειώνεται με όλες τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές (political) επιπτώσεις.

Ο ίδιος ο Alonso αναγνώρισε ότι, οι περιφερειακές ανισότητες δημιουργούν πρόβλημα «δίκαιης κατανομής». Αυτό το πρόβλημα έχει αμιγώς πολιτική σημασία, επομένως και από αυτή την οπτική γωνία μπορεί να φανεί η έντονη πολιτική σημασία των περιφερειακών ανισοτήτων. Όμως, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη υπο-ενότητα, ο Alonso υπογραμμίζει ότι οι περιφερειακές ανισότητες δεν πρέπει να μας απασχολούν, γιατί στο τέλος κάποιο «αόρατο χέρι» θα απονείμει δίκαια την ανάπτυξη.

Στο σημείο αυτό θα αποδείξουμε - μέσω της περιγραφής των πραγματικών τάσεων της οικονομίας της Ευρώπης - ότι ο Alonso έχει κάνει λάθος σε αυτούς τους υπολογισμούς του. Αναλυτικότερα, οι πόλεις, στη φάση του αστικού γιγαντισμού, αναπτύσσονται στο κέντρο, αλλά υστερούν έντονα στην περιφέρεια τους. Στην περιφέρεια συγκεντρώνονται συνήθως οι «εσωτερικοί μετανάστες» και από εκεί αγωνίζονται να εγκλιματιστούν στο νέο περιβάλλον του κέντρου (Πόλη). Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η δομή των οικονομικών κοινωνιών στην Ευρώπη. Στην φάση, όμως, που η οικονομία έχει φθάσει στην ωριμότητα, η Αμερικάνικη εμπειρία διδάσκει το κέντρο της Πόλης παρακμάζει, ενώ η ανάπτυξη στρέφεται στην περιφέρεια. Οι τάσεις αυτές στην πραγματικότητα της ώριμης αμερικάνικης οικονομίας ήταν έντονες. Ειδικότερα, την περίοδο 1960-1970 153 αμερικάνικες πόλεις με πληθυσμό πάνω από 100.000 κατοίκους, έχασαν πληθυσμό και «συρρικνώθηκαν». Το ίδιο πράγμα συνέβη σε 87 από αυτές τις πόλεις στο διάστημα 1970-1973. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, η Νέα Υόρκη έχασε πάνω από 500.000 θέσεις απασχόλησης τη περίοδο 1971-1976, ενώ το ίδιο συνέβη, αναλογικά, στην Φιλαδέλφεια και το San Francisco. Η Αμερικάνικη εμπειρία αποδεικνύει ότι περιφερειακές ανισότητες, θα υπάρχουν, και αφού η οικονομία φθάσει σε ωριμότητα.

Τα παραπάνω καταλήγουν στο ότι η θεωρία του Alonso, σχετικά τη σταδιακή-αυτόματη εξάλειψη των ανισοτήτων μακροχρόνια, στη πραγματικότητα δεν εμφανίζεται βιώσιμη. Έτσι μια επέμβαση με την εφαρμογή ανάλογης πολιτικής (policy), είναι ο μόνος τρόπος

για να αντιμετωπισθούν οι τάσεις παρακμής που εμφανίζονται στις πόλεις.

Πάνω στο θέμα αυτό ο **Anthony Downs** εξετάζοντας «το μέλλον των μεγάλων και παλαιότερων Αμερικάνικων πόλεων μέχρι το έτος 2000», δηλώνει:

«Πιστεύω ότι η τάση που υπάρχει σε πολλές μεγάλες και παλιές πόλεις... να χάνουν πληθυσμό και να παρακμάζει η υποδομή τους... θα συνεχίσει να προχωρεί ακάθεκτη και στο μέλλον, εκτός αν μια πολύ έντονη κυβερνητική επέμβαση διαφοροποιήσει αυτές τις εξελίξεις».

Επίσης, ο **Robertson** υπογράμμισε την ανάγκη ενός Εθνικού Περιφερειακού Σχεδιασμού, υποστηρίζοντας και αυτός ότι οι ανισότητες δεν εξαλείφονται από μόνες τους, αλλά ύστερα από πολιτική παρέμβαση. Στο σημείο αυτό έχουμε καταλήξει στα εξής συμπεράσματα⁴³:

1. Οι περιφερειακές ανισότητες έχουν οικονομική και πολιτική σημασία.
2. Οι ανισότητες δεν εξαφανίζονται από μόνες τους, αλλά πρέπει να επιχειρηθεί επέμβαση, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να εξεταστεί ο ρόλος και οι επιπτώσεις των ανισοτήτων, και έπειτα να σχεδιαστεί η κατάλληλη «αναπτυξιακή πολιτική».
3. Είναι καλύτερο, και λιγότερο δαπανηρό, να ελέγξουμε τις ανισότητες στο πρώτο στάδιο της ανάπτυξης.
4. Η έγκαιρη επέμβαση στις ανισότητες έχει κρίσιμη σημασία στη περίπτωση που η συγκεκριμένη οικονομία δεν έχει τη δύναμη ή την ικανότητα να στηρίξει την ανάπτυξη στην περιφέρεια. Αν οι ανισότητες αντιμετωπισθούν εγκαίρως, είναι δυνατό να επιτευχθεί κατανομή της ανάπτυξης στο χώρο που αργότερα - λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων της οικονομίας - δεν θα είναι δυνατή ύστερα από την διαμόρφωση αστικού γιγαντισμού.
5. Μία έγκαιρη αντιμετώπιση των ανισοτήτων, δηλαδή πριν την δημιουργία αστικού γιγαντισμού, θα επιτρέψει την κατανομή της ανάπτυξης στο χώρο, με ελαχιστοποιημένο το «κόστος εξάπλωσης της ανάπτυξης». Βέβαια, αυτό είναι αδύνατο

⁴³ Ανδρεας Αθηναίος, 1983, σελ. 23-24.

όταν η μετακίνηση προς τα προάστια γίνει μέσα σε μία διαδικασία «φυγής» από την πόλη.

Σύμφωνα με τον Ανδρέα Αθηναίο, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι οι ανισορροπίες μακροχρόνια εξαφανίζονται αυτόματα (Alonso), η επίτευξη μιας οποιασδήποτε ισότητας, δεν θα ήταν αρκετή για την ικανοποίηση του κοινωνικού συνόλου. *«Το να εξισωθεί όλων η απελλιψία, δεν σημαίνει ότι θα εξαφανισθεί η δυσαρέσκεια που προέρχεται από τη «διαφορά ικανοποίησης» το «κενό ικανοποίησης» με την έννοια που αναπτύχθηκε προηγουμένως.»*⁴⁴

Εάν μακροχρόνια οι ανισότητες εξαφανισθούν κατά τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι περιοχές να εμφανίζουν το ίδιο επίπεδο ανάπτυξης και υπερ-συγκέντρωσης, συνθήκες δηλαδή κάτω από τις οποίες όλες οι περιφέρειες έχουν την ίδια υποβάθμιση περιβάλλοντος, την ίδια μόλυνση, την ίδια εγκληματικότητα, τα ίδια προβλήματα υγείας, την ίδια ανασφάλεια, αλλά και οποιαδήποτε ισότητα σε κόστη ή ελλείψεις, η κοινωνική δυσαρέσκεια θα εξακολουθεί να υπάρχει. Για την ακρίβεια, σε ένα κοινωνικοοικονομικό χώρο στον οποίο η «ισότητα ανάπτυξης» εμφανίζεται με μια τέτοια δομή, οι πιθανότητες για την εκδήλωση μιας επανάστασης ή/ και αυτοκαταστροφής του κοινωνικού συστήματος, είναι περισσότερες, καθώς δεν έχουν απομείνει «καλύτερες» περιφέρειες ώστε να χρησιμεύσουν σαν ασφαλιστικές δικλίδες διαφυγής των δυσαρεστημένων.

Αλλά αν δεν αναζητάμε ισότητα μιας τέτοιας δομής, τότε ποια είναι η ισότητα που αναζητάμε;

Ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά» του, αναφέρει πολύ καθαρά ότι υπάρχουν δύο έννοιες ισότητας: (α) αριθμητική ισότητα και (β) ισότητα αξιών. Η Αριστοτέλεια ισότητα, έχει την έννοια της ισότητας των αξιών, και είναι αυτή που εξασφαλίζει στο άτομο ευημερία και αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων του, ώστε να φθάσει το (κατά τον Πλάτωνα) Ιδεατό του. Το τέλειο Σύστημα, είναι εκείνο που δίνει στο Άτομο, αυτά που χρειάζεται για να φθάσει στο Ιδεατό του («Αποδίδοναι εκάστω τα ίδια»).

⁴⁴ Ανδρέας Αθηναίος, 1983, σελ. 24.

Κατά συνέπεια, ο Alonso αναφέρεται στην αριθμητική ισότητα, ενώ οι υπόλοιποι (όπως και σε αυτή την εργασία) σε μία δίκαιη κατανομή βασισμένη στην έννοια της ισότητας των αξιών.

Πώς θα μπορούσε μια τέτοια ισότητα να γίνει πραγματικότητα, και πώς συνδέεται με τις περιφερειακές ανισότητες; Η ύπαρξη των περιφερειακών ανισοτήτων δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να χρησιμοποιήσει αυτές τις άνισα ανεπτυγμένες περιοχές, σαν διάφορα «σημεία» για παρατήρηση, για να εξετάσει:

- (i) Τι συμβαίνει και κάτω από ποιες συνθήκες, (εδώ συμπεριλαμβάνονται και οι συνθήκες-επίπεδα ανάπτυξης και συγκέντρωσης ανάπτυξης, σε μεγέθη που αργότερα θα καθοριστούν ως μεγέθη στα οποία εμφανίζονται τα κόστη ανάπτυξης και τα «αγαθά» αρνητικής χρησιμότητας).
- (ii) Ποια είναι η πολιτική αντίδραση των ατόμων, στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες και λειτουργίες. Στο σημείο αυτό μπορούμε να καθορίσουμε σαν κόστη ανάπτυξης, όλες τις δραστηριότητες και λειτουργίες που προκαλούν αντίδραση από μέρους των πολιτών.

«Πολιτική αντίδραση» μπορεί να επιχειρηθεί προς διάφορες κατευθύνσεις και μια από αυτές είναι και η πολιτική αντίδραση εναντίον του κόμματος που εκπροσωπεί το «κατεστημένο». Βέβαια, δεν αναφερόμαστε σε μία πολιτική πραγματικότητα όπου τα κόμματα, με εκλογική διαδικασία, εναλλάσσονται στην εξουσία, αλλά σε μία πολιτική πραγματικότητα π.χ. σαν την Ελληνική, όπου ο συντηρητισμός κυβέρνησε τη χώρα για μεγάλο διάστημα, με συνέπεια η έννοια του «κατεστημένου» να είναι συνδεδεμένη με αυτόν.

Με «οδηγό» την «Πολιτική αντίδραση», ο ερευνητής μπορεί να καθορίσει επίπεδα (μεγέθη) για κάθε δραστηριότητα και λειτουργία, ώστε η αντίδραση αυτή να ελαχιστοποιείται. Για να επιτύχουμε την μεγιστοποίηση της ικανοποίησης, τα καθορισμένα αυτά επίπεδα (μεγέθη) θα αποτελέσουν «οροφή» για κάθε δραστηριότητα, δηλαδή το όριο πάνω από το οποίο θα εμποδιστεί η ανάπτυξη της δραστηριότητας /λειτουργίας. Με αυτό τον τρόπο

μπορεί να εξετασθεί ο συνδυασμός όλων των δραστηριοτήτων που μεγιστοποιούν την ικανοποίηση, και να καθοριστούν ιδανικά επίπεδα για κάθε μία και για όλες μαζί τις δραστηριότητες /λειτουργίες μιας πόλης, καθορίζοντας έτσι την Ιδανική Πόλη. Αυτή θα είναι η Πόλη της Αριστοτέλειας ισότητας.

Με βάση αυτό τον προβληματισμό μπορούν να διατυπωθούν ορισμένες «υποθέσεις» όπως: «Σε περιφέρειες με συγκέντρωση ανάπτυξης, η αύξηση στα κόστη ανάπτυξης θα δημιουργεί μία αύξηση στη δύναμη της πολιτικής αντίδρασης (αντιπολίτευσης)» ή «Όσο υστερεί - από πλευράς ανάπτυξης - μια περιοχή, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η πολιτική αντίδραση» κ.ά.

Το αν οι «υποθέσεις» αυτές ανταποκρίνονται ή όχι στην πραγματικότητα, μπορεί να εξετασθεί με έρευνα στο σύνολο των νομών της Ελλάδας. Συνεπώς, το κατά πόσο αυτές οι υποθέσεις ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, θα αποδειχθεί στα επόμενα κεφάλαια αυτής της διπλωματικής εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ: ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 ΠΙΘΑΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Στην παρούσα έρευνα δεχόμαστε ότι οι ψηφοφόροι ψηφίζουν με βάση την τοποθέτηση τους απέναντι σε διάφορα ζητήματα. Ακόμα και στην Αμερική, όπου η γενική νοοτροπία απαιτεί από τους ψηφοφόρους να αποφασίζουν με ψυχρή λογική και να μην επηρεάζονται από συναισθηματισμούς, η αφοσίωση στο κόμμα επηρεάζει σημαντικά το πώς ψηφίζουν οι Αμερικάνοι πολίτες⁴⁵. Αυτό σημαίνει ότι τα διάφορα ζητήματα, οι διενέξεις, δεν είναι οι μοναδικοί παράγοντες που καθορίζουν την εκλογική συμπεριφορά (δηλαδή το τι ψηφίζει ο κάθε πολίτης). Έτσι, η εκλογική συμπεριφορά που εξετάζεται σε συσχετισμό με τις υπάρχουσες περιφερειακές ανισότητες (την ευημερία της εκάστοτε εξεταζόμενης γεωγραφικής ενότητας), είναι μια συμπεριφορά που καθορίζεται περισσότερο από τα διάφορα ζητήματα.

Η κομματική αφοσίωση, η εφαρμογή επιτυχημένων διαφημιστικών μεθόδων κατά την προεκλογική εκστρατεία, και η συστηματική παρουσίαση στους ψηφοφόρους προγραμματικών εξαγγελιών (γενικών και αφηρημένων) - προκειμένου ο κάθε ψηφοφόρος να μπορεί να τις προσαρμόζει στις ανάγκες και στις ελπίδες του - εξασθενούν τον καθοριστικό ρόλο των διαφόρων ουσιαστικών ζητημάτων πάνω στην εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων. Το πραγματικό αυτό δεδομένο θα έχει πιθανότατα σαν αποτέλεσμα λιγότερο ισχυρές σχέσεις μεταξύ περιφερειακών ανισοτήτων και πολιτικής συμπεριφοράς. Για αυτό ο ερευνητής δεν δεσμεύεται να χαρακτηρίσει σαν κόστος ανάπτυξης μόνο μία δραστηριότητα που θα μπορέσει να αποδείξει ότι δημιουργεί πολιτική αντίδραση, άλλα διατηρεί την ευχέρεια να χαρακτηρίσει σαν κόστος ανάπτυξης, κάθε δραστηριότητα που μπορεί να αποδείξει ότι παράγει αρνητική χρησιμότητα.

⁴⁵ "Leadership and Change", IRS Newsletter Presentation (Cambridge: Withrop), σελ. 4.

Σε ποια έκταση η πολιτική συμπεριφορά καθορίζεται από τις περιφερειακές ανισότητες, είναι κάτι που βρίσκεται μόνο ύστερα από έρευνα. Στην συγκεκριμένη περιοχή που τον ενδιαφέρει, βέβαια, ο ερευνητής μπορεί να καθορίσει τα ιδανικά επίπεδα για κάθε δραστηριότητα, όπως αναπτύχθηκε προηγουμένως. Αλλά η μεγιστοποίηση της ευημερίας και η δημιουργία της Ιδανικής Πόλης της Αριστοτέλειας ισότητας, δεν είναι το μόνο που μπορούν να μας δώσουν οι σχέσεις των διαφόρων (μεταβλητών) δραστηριοτήτων, έτσι όπως τις εντοπίζουμε μέσα στις περιφερειακές τους ανισότητες.

«Πολιτική Ιδεολογία» είναι ένα σύνολο πρακτικών και θεωρητικών «υποθέσεων», που αφορούν τη φύση και τους σκοπούς του Ανθρώπου και της κοινωνίας, και που χρησιμεύουν για τη δημιουργία ή την διατήρηση μιας επιθυμητής πραγματικότητας».⁴⁶

Οπωσδήποτε δεν υπάρχουν αυτόματοι μηχανισμοί που φέρνουν την κοινωνία σ' αυτή την επιθυμητή πραγματικότητα. Αλλά αν μια κοινωνία θελήσει να προσεγγίσει την επιθυμητή σε αυτήν πραγματικότητα, και αυτή η επιθυμητή πραγματικότητα τοποθετεί την ανάπτυξη ισόρροπα σε κάθε περιοχή, δεν μπορεί να υπάρξει αντίρρηση σ' αυτή την προσέγγιση, στηριγμένη στο επιχείρημα της μειωμένης αποδοτικότητας του Alonso. Γιατί, έστω και εάν το επιχείρημα ήταν σωστό, η κοινωνία θα μπορούσε να επιλέξει συνειδητά να θυσιάσει την αύξηση της αποδοτικότητας για να κερδίσει όλες τις κοινωνικοπολιτικές ωφέλειες που εξασφαλίζει η ισόρροπη ανάπτυξη. Και αυτή η πραγματικότητα μπορεί να είναι απόλυτα ικανοποιητική για την κοινωνία που τη διάλεξε και την έβαλε σε εφαρμογή.

Παρόλα αυτά, η ισόρροπη ανάπτυξη δεν θα δημιουργηθεί από μόνη της. Χρειάζονται αλλαγές σε θεσμικές και δομικές αξίες (και όχι στις ηθικές), έτσι ώστε οι διάφοροι κοινωνικοοικονομικοί θεσμοί και δομές, να βρίσκονται σε αρμονία με τους κοινωνικοοικονομικούς στόχους του Αναπτυξιακού Σχεδιασμού.

Η συμμετοχή και «το έργο» του πολιτικού, δηλαδή του πολιτικοποιημένου προσώπου και όχι στον κάθε πολίτη είναι απαραίτητο για την επίτευξη της επιθυμητής πραγματικότητας, μια και το επίπεδο πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης των Λαών,

⁴⁶ Ανδρέας Αθηναίος, 1983, σελ. 29.

εξαρτάται σημαντικά από τον τρόπο που σκέπτονται οι ηγέτες. Η ιδεολογία του πολιτικού είναι κατεύθυνση για δράση, για την δράση που είναι απαραίτητη για να επιτευχθεί η επιθυμητή πραγματικότητα. Αλλά μια και το επίπεδο της πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης ενός Λαού, εξαρτάται και από τον τρόπο που σκέφτεται αυτός ο Λαός, ο πολιτικός πρέπει να λάβει υπόψη του την πολιτική συμπεριφορά αλλά και την γενικότερη συμπεριφορά των πολιτών για να διαμορφώσει την ανάλογη πολιτική πρόγραμμα - π.χ. καθορισμός επιπέδων δραστηριοτήτων - που είναι απαραίτητη για να πλησιάσει η κοινωνία την επιθυμητή σε αυτήν πραγματικότητα.

Για να καθορίσει αυτά τα επίπεδα δραστηριοτήτων, ο Πολιτικός πρέπει να στηρίζει την ερευνά του, στην πολιτική και κοινωνική συμπεριφορά, όπως διαμορφώνεται από τις περιφερειακές ανισότητες. Σε γενικές γραμμές, οι διάφοροι συσχετισμοί πολιτικής και κοινωνικοοικονομικής συμπεριφοράς (το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν στην προκειμένη διπλωματική εργασία), όπως αυτοί διαμορφώνονται μέσα στις Περιφερειακές Ανισότητες, μπορούν να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο, για τον Πολιτικό που θέλει να διαμορφώσει (σχεδιάσει) μια Πολιτική, που θα επιτρέψει στην κοινωνία να φθάσει στην επιθυμητή από αυτήν πραγματικότητα.

Ένας ακόμη προβληματισμός έγκειται στο πώς θα αντιδράσει ο Πολιτικός ή ο ερευνητής που εργάζεται για να γίνει πραγματικότητα η σύνθεση της Πόλης της Αριστοτέλειας Ισότητας, όταν η ανάλυση στο χώρο, παρουσιάσει κάποια συγκεκριμένη περίπτωση στην οποία η πολιτική αντίδραση μειώνεται και η ικανοποίηση των ατόμων αυξάνει, όσο αυξάνει μια βλαβερή δραστηριότητα. Ο Πολιτικός, όπως και ο Ερευνητής, γνωρίζουν ότι η οικονομετρία, τα μαθηματικά κ.λπ. δεν είναι παρά μόνον τα εργαλεία της αποστολής τους. Η ιδεολογία του Πολιτικού, η κρίση του επιστήμονα και οι οραματισμοί και των δύο, θα στηρίξουν ή όχι τελικά την αποδοχή της κάθε μαθηματικής σχέσης μεταξύ δραστηριοτήτων, που παράγει η εμπειρική έρευνα. Έτσι, αν η ανάλυση παρουσιάσει στον ερευνητή ότι, η μείωση του εισοδήματος συνδέεται στο χώρο με μείωση της πολιτικής αντίδρασης, μια τέτοια μαθηματική σχέση, ούτε κατά διάνοια δεν δημιουργεί την υποχρέωση για ένα σχέδιο με στόχο την μείωση του εισοδήματος. Ο Ερευνητής είναι ελεύθερος να δει τα μακροχρόνια αρνητικά αποτελέσματα μιας τέτοιας δραστηριότητας

πάνω στη κοινωνία, και πιθανότατα θα μπορέσει και να τα αποδείξει μέσω κάποιας ανάλυσης, που θα δείχνει ότι ναι μεν η συγκεκριμένη δραστηριότητα προκαλεί με την μείωση της, μείωση μιας πολιτικής αντίδρασης, η μείωση, όμως, αυτού, αυξάνει την κοινωνική σύγχυση, και αυξανόμενης της κοινωνικής σύγχυσης, αυξάνει η πολιτική αντίδραση. Η ικανότητα του ερευνητή να κρίνει μακροχρόνια, είναι απαραίτητη για τη σωστή και ωφέλιμη χρήση των διαφόρων «εργαλείων» της έρευνας και για την εξασφάλιση της σύνθεσης, που είναι η Πραγματική Πόλη της Αριστοτέλειας Ισότητας. Όπως ο ερευνητής χρησιμοποιεί την κρίση του, ο Πολιτικός χρησιμοποιεί την ιδεολογία του και αν πιστεύει ότι μία συγκεκριμένη δραστηριότητα είναι βλαβερή, ακολουθώντας την ίδια μεθοδολογία και χρησιμοποιώντας τα ίδια εργαλεία θα χαράξει μια πολιτική (Policy) που θα στοχεύει στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου (ευημερία).

Οι σχέσεις μεταξύ εκλογικής συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων, έτσι όπως εμφανίζονται μέσα στις περιφερειακές ανισότητες, μπορούν να χρησιμεύουν και για τον σχεδιασμό της προεκλογικής στρατηγικής των κομμάτων, αλλά και γενικότερα, για το Πολιτικό marketing των διαφόρων κομμάτων. Τα πολιτικά Κόμματα μπορούν να υπολογίσουν το ρόλο που παίζει μια δραστηριότητα στη συγκράτηση, απομάκρυνση ή και απόκτηση (καινούργιων) ψηφοφόρων.

4.2 ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Αντικείμενο αυτής της διπλωματικής εργασίας είναι να καθορίσει αν υπάρχουν ή όχι αξιόλογες σχέσεις ανάμεσα στις περιφερειακές ανισότητες και τα εκλογικά αποτελέσματα της Ελλάδας σε επίπεδο Νομών. Η έρευνα θα στηριχθεί σε διάφορες μεθόδους στατιστικής ανάλυσης (Cluster Analysis και Regression). Οι μονάδες στοιχείων είναι οι 49 νομοί της Ελλάδας, στοιχεία εκλογικών αποτελεσμάτων (το ποσοστό των ψήφων για τα τέσσερα πρώτα κόμματα: ΠΑΣΟΚ, ΝΔ, ΚΚΕ και Συνασπισμός στο σύνολο της επικράτειας) - όπως δημοσιεύτηκαν στον Ημερήσιο Τύπο και στο Υπουργείο Εσωτερικών και ο δείκτης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.

Σημειώνεται ότι, από τους 51 συνολικά νομούς της Ελλάδας, *εξαιρέθηκαν οι Νομοί*

Θεσσαλονίκης και Αττικής, επειδή τα στοιχεία ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος που προμηθευτήκαμε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία είναι σε νομαρχιακό επίπεδο και αντιστοιχεί σε περισσότερες εκλογικές περιφέρειες. Συνεπώς τα στατιστικά στοιχεία των εκλογικών αποτελεσμάτων για τις εν λόγω εκλογικές περιφέρειες (π.χ. Α' Αθηνών, Β' Αθηνών, Α' Πειραιά, Β' Πειραιά, Α' Θεσσαλονίκη και Β' Θεσσαλονίκη) δεν θα είναι συγκρίσιμα με αυτά του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος).

Αναλυτικότερα, η δυνατότητα ανεύρεσης στοιχείων ήταν ένας παράγοντας για την επιλογή των επιμέρους Νομών της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, υπάρχει σημαντική έλλειψη δημοσιευμένων στατιστικών στοιχείων για να γίνει δυνατή μια περιφερειακή έρευνα – μελέτη. Εκτός όμως από τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών που είναι δημοσιευμένα με κάθε δυνατή λεπτομέρεια, πολύ λίγες δραστηριότητες παρουσιάζονται με στατιστικά στοιχεία σε επίπεδο Νομών, και ακόμη πιο ελάχιστη σε επίπεδο Δήμου ή Κοινότητας. Όλες οι άλλες δραστηριότητες (μεταβλητές) που είναι και αυτές ανεπαρκέστερες σε είδος και αριθμό, παρουσιάζονται σε επίπεδο Χώρας. Έτσι, υπάρχει σημαντική έλλειψη στατιστικής υποδομής για περιφερειακή έρευνα (έρευνα στη διάσταση του χώρου) στην ελληνική πραγματικότητα.

Το τελικό μοντέλο που θα κατασκευασθεί, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την διαδικασία αναπαραγωγής σε άλλα σημεία της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας.

4.3 ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η έρευνα των πολιτικών επιπτώσεων της κοινωνικοοικονομικής δομής ενός χώρου, ενδιαφέρει κάθε Κυβέρνηση, και κάθε πολιτικό φορέα ή πρόσωπο. Και αυτό γιατί τα συμπεράσματα από μια τέτοια ανάλυση:

1. Μπορούν να χρησιμεύσουν για τη μέτρηση της ωριμότητας των εκλογέων, αφού μία τέτοια εργασία μπορεί να εντοπίσει και να αποκαλύψει σε ποια έκταση οι ψηφοφόροι ψηφίζουν με κριτήριο θέματα και προβλήματα που απασχολούν τη ζωή τους. Μια τέτοια μελέτη με τέτοια κατεύθυνση, μπορεί ακόμη να παρουσιάσει σε ποια έκταση οι

εκλογείς έχουν αναπτυγμένη την ελευθερία επιλογής, και σε ποια έκταση είναι ανελεύθεροι, απλοί σπαδοί, θαυμαστές ή φανατισμένοι, και υποστηρίζουν ένα πολιτικό σχήμα, που δεν εκφράζει αυτό που πραγματικά επιθυμούν. Από τα αποτελέσματα μια εφαρμογής, μιας τέτοιας ανάλυσης σε ένα χώρο, είναι δυνατό να εξετασθεί αν οι ψηφοφόροι (του χώρου αυτού) καθορίζουν την πολιτική τους συμπεριφορά αποκλειστικά πάνω στο «σύστημα πελατείας» (ρουσφέτια, ημέτεροι, δίκτυα διασυνδέσεων κ.ά.), δηλαδή κατά πόσο το «σύστημα πελατείας» είναι παντοδύναμο όπως είχε υποστηριχθεί από παλαιότερες έρευνες, ή ψηφίζουν με βάση «αξίες», «αρχές» ή «θέματα που τους ενδιαφέρουν» (vote issues).

2. Εφόσον αποδειχθεί το τελευταίο, τα συμπεράσματα μιας τέτοιας ανάλυσης μπορούν να οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας Κυβερνητικής πολιτικής (public policy), η οποία θα δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες ζωής για τους πολίτες, και θα τους δώσει τη δυνατότητα να είναι πιο ευτυχισμένοι. Και αυτό γιατί από την έκφραση της υποστήριξης και της δυσαρέσκειας του λαού, θα προβάλλει το πώς αισθάνεται ο λαός για τη διαμόρφωση των πραγμάτων γύρω του, με συνέπεια να καθοριστούν ανάλογα και οι στόχοι ενός προγραμματισμού ανάπτυξης που θα εξασφαλίζει τη μεγιστοποίηση της ευημερίας του λαού. Στο επίπεδο της οικονομετρικής ανάλυσης, ένας τέτοιος προγραμματισμός ανήκει στην κατηγορία "by the people", «από το Λαό». Σε μια τέτοια προέκταση της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, βρίσκεται η Ιδανική Πόλη.

Η οικονομετρική απόδειξη ότι οι ψηφοφόροι ψηφίζουν βάσει των προβλημάτων τους, δεν δίνει μόνο την επιστημονική βάση (και δυνατότητα) για ένα προγραμματισμό - του τύπου «από το Λαό» - που εξασφαλίζει τη μεγιστοποίηση της ευημερίας του από τεχνοκρατικής σκοπιάς. Μια τέτοια απόδειξη - εφόσον θα οδηγήσει το Κυβερνόν κόμμα στο να συνειδητοποιήσει το «σύστημα πελατείας» δεν είναι παντοδύναμο - ισοδυναμεί με άσκηση πολιτικής πίεσης στην κυβέρνηση για την συγκρότηση της Κυβερνητικής πολιτικής (policy) που θα μεγιστοποιεί την ευημερία του λαού. Π.χ. μιας Κυβερνητικής πολιτικής που θα απαλλάξει το λαό από το βάρος που του επιβάλλουν τα κόστη ανάπτυξης. Και ακόμα μια απόδειξη ότι το «σύστημα πελατείας» δεν είναι παντοδύναμο, σημαίνει ότι, αν το Κυβερνόν κόμμα δεν συνειδητοποιήσει την

αδυναμία του συστήματος αυτού (του συστήματος πελατείας) και δεν διαμορφώσει ανάλογη Κυβερνητική πολιτική - π.χ. για να εξαλειφθούν τα κόστη ανάπτυξης -, κάποια στιγμή θα του αφαιρεθεί η λαϊκή εντολή για την άσκηση της εξουσίας. Αυτό σημαίνει, σε γενικό γραμμές, ότι εφόσον η οικονομετρική ανάλυση δείξει ότι ο λαός διαμορφώνει την πολιτική του συμπεριφορά όχι αποκλειστικά πάνω στο «σύστημα πελατείας», αλλά πάνω στα προβλήματά του, κάποια στιγμή τα προβλήματά του θα αντιμετωπισθούν, από την κυβερνητική εξουσία. Αντίθετα, αν ο λαός που θα αποδειχθεί (οικονομετρικά) ότι διαμορφώνει την εκλογική του συμπεριφορά αποκλειστικά πάνω στο «σύστημα πελατείας», είναι βέβαιο ότι τα προβλήματά του δεν θα λυθούν με βάση τους επίσημους κανόνες του «πολιτικού παιχνιδιού».⁴⁷

3. Οποσδήποτε, μια μελέτη και έρευνα της πολιτικής σημασίας και των πολιτικών επιπτώσεων που έχουν οι δομές του χώρου, θα μπορούσε να χρησιμεύσει και για το πολιτικό marketing και management των διάφορων κομμάτων, που αγωνίζονται στον εκλογικό στίβο. Αν για παράδειγμα διαπιστωθεί ότι το «σύστημα πελατείας» έχει χάσει την πολιτική δύναμη σαν μέσο εξασφάλισης ψήφων, ένα κόμμα που θα γνωρίζει την εξέλιξη αυτή, θα αλλάξει «γραμμή» και αντί να ζητά από το μηχανισμό του την αύξηση των ρουσφετιών, θα κατευθύνει την δραστηριότητα του σε πιο αποδοτική, για απόκτηση πολιτικής υποστήριξης, δράσης, π.χ. Οι τοπικοί βουλευτές θα ασκούν έλεγχο στις υπηρεσίες των Νομαρχιών για την καλή εκτέλεση των καθηκόντων τους, αντί να τις διαφθείρουν.
4. Ακόμα, μια τέτοια ανάλυση, θα διευκρινίσει κατά πόσο διάφορες καταστάσεις που διαμορφώθηκαν από συνειδητή Κυβερνητική πολιτική (policy), π.χ. η μείωση του εισοδήματος ενισχύει ή όχι τη δύναμη ενός κόμματος, την παραμονή του στην εξουσία κ.λπ. Αυτό ενδιαφέρει όχι μόνον από την άποψη του κομματικού marketing, αλλά κυρίως (σε μια «Μάκρο» θεώρηση) για να εκτιμηθεί το κατά πόσο διάφορες τέτοιες διαδικασίες μπορούν να παραπλανούν το Λαό, να του μειώνουν την πολιτική βούληση και να του περιορίζουν τη συνειδητή πολιτική έκφραση της θέλησής του. Μια τέτοια ανάλυση των πολιτικών επιπτώσεων που έχει η δομή του χώρου, από αυτή την

⁴⁷ Ανδρέας Αθηναίος, 1983, σελ. 146-147.

οπτική γωνία, μπορεί να εντοπίσει μεθόδους που η χρήση τους έχει σαν στόχο την «κατασκευή» πολιτικών ανελεύθερων, απλών οπαδών, θαυμαστών ή φανατισμένων, με απώτερο σκοπό την ωφελμιστική μικροκομματική σκοπιμότητα της παραμονής του Κυβερνόντος κόμματος στην εξουσία. Η εντόπιση τέτοιων μεθόδων, είναι χρήσιμη για το κυβερνόν κόμμα, που θα τις εικμεταλλευτεί για την απόκτηση ψήφων, χρήσιμη για την αντιπολίτευση που θα εναντιωθεί στη χρήση τους, αλλά και χρήσιμη στον ερευνητή για την αξιολόγηση της έκτασης της ουσιαστικής λαϊκής αποδοχής / υποστήριξης του κόμματος που έβαλε σε εφαρμογή τέτοιες μεθόδους.

4.4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όπως αναφέρθηκε στην ανάλυση που ακολουθεί θα χρησιμοποιηθούν οι: Ανάλυση σε Συστάδες (Cluster Analysis), Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA) και Παλινδρόμηση (Regression).

4.4.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΣΥΣΤΑΔΕΣ (CLUSTER ANALYSIS)⁴⁸

Η ανάλυση συστάδων αφορά την ταξινόμηση των δεδομένων / στοιχείων με βάση κάποιο μέτρο ομοιότητας. Σε πολλές περιπτώσεις με το μέτρο ομοιότητας, αυτό που συνήθως εκτιμάται δεν είναι η ομοιότητα αλλά η διαφορετικότητα των τυχαίων στοιχείων. Το μέτρο ομοιότητας που χρησιμοποιείται - ευρέως σε περιπτώσεις λίγων διαστάσεων και έχει αξιόπιστα αποτελέσματα όταν τα δεδομένα ταξινομούνται σε συμπαγείς⁴⁹ και αρκετά απομονωμένες συστάδες - είναι η *Ευκλείδεια απόσταση* η οποία ορίζεται ως εξής⁵⁰:

$$D(x,y) = \sqrt{\sum_{i=1}^k (x_i - y_i)^2}$$

Οι τεχνικές για την ανάλυση συστάδων μπορούν να χωριστούν με πολλούς τρόπους, όπως το *Ιεραρχικό Clustering*, το Διαμεριστικό κ.ο.κ., και καθένα από αυτά να χωριστεί σε άλλες

⁴⁸ Σημειώσεις Α. Καρλή, «Πολυμεταβλητή Στατιστική Ανάλυση», Μάιος 2003, σελ. 209-261.

⁴⁹ Σημιαγής μπορεί να χαρακτηριστεί μία ομάδα αν τα μέλη της διαφέρουν το ελάχιστο δυνατόν από τον εκπρόσωπό τους, δηλαδή το μέσο όρο.

υποκατηγορίες.

Ο ιεραρχικός αλγόριθμος, η μέθοδος που χρησιμοποιείται στην παρούσα διπλωματική εργασία, μπορεί να αποδοθεί με ένα δενδροδιάγραμμα το οποίο παρουσιάζει τις συγχωνεύσεις στοιχείων για την δημιουργία συστάδων (clusters) και τα επίπεδα ομοιότητας με βάση τα οποία αλλάζουν οι ομάδες και διαμορφώνονται οι συστάδες (clusters). Χαρακτηριστικό του διαγράμματος είναι τα διάφορα επίπεδα στα οποία αποδίδονται διαφορετικές ομαδοποιήσεις.

Αναλυτικότερα, στην ιεραρχική ομαδοποίηση, ο αριθμός των ομάδων δεν είναι γνωστός από πριν. Οι μέθοδοι λειτουργούν ιεραρχικά με την έννοια ότι ξεκινούν χρησιμοποιώντας κάθε παρατήρηση σαν μια ομάδα και σε κάθε βήμα ενώνουν σε ομάδες τις παρατηρήσεις που βρίσκονται πιο κοντά. Στην πραγματικότητα οι ιεραρχικοί αλγόριθμοι δουλεύουν είτε προς τα εμπρός είτε προς τα πίσω. Δηλαδή:

- Κάποιοι αλγόριθμοι ξεκινούν με όλες τις παρατηρήσεις σε μια ομάδα. Η παρατήρηση που βρίσκεται πιο μακριά από τις υπόλοιπες (αυτό μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους) φεύγει από τη μεγαλύτερη ομάδα και σχηματίζει μια καινούρια ομάδα μόνη της. Στη συνέχεια βρίσκουμε τη δεύτερη πιο απομακρυσμένη και τη διώχνουμε, αυτή μπορεί είτε να σχηματίσει μια ομάδα μόνη ή να πάει στην ομάδα που είχαμε στείλει την προηγούμενη και έτσι προχωράμε μέχρι να μετακινήσουμε όλες τις παρατηρήσεις. Αυτοί οι αλγόριθμοι συνήθως ονομάζονται *divisive*.
- Πιο γνωστοί είναι οι αντίστροφοι αλγόριθμοι γνωστοί ως *agglomerative*. Οι αλγόριθμοι ξεκινούν με κάθε παρατήρηση ως μια ομάδα και ενώνουν στη συνέχεια ομάδες που είναι πιο κοντινές. Θα δούμε αυτούς τους αλγόριθμους στη συνέχεια με μεγαλύτερη λεπτομέρεια.

Οι ιεραρχικές μέθοδοι, επειδή σε κάθε βήμα χρησιμοποιούν έναν πίνακα αποστάσεων (δηλαδή τις αποστάσεις όλων των παρατηρήσεων από τις υπόλοιπες) χρειάζονται πολύ

⁵⁰ www.softlab.ece.ntua.gr

χρόνο-μηχανής και χώρο-μνήμης στον υπολογιστή για αυτό είναι ασύμφωτες για μεγάλα σετ δεδομένων.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία η ανάλυση συστάδων χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ομοιογενών ομάδων νομών, που βασίζονται στο εικολογικό ποσοστό των κομματιών. Τα στατιστικά δεδομένα επειδή ακριβώς είναι σε ποσοστά είναι απόλυτα συγκρίσιμα μεταξύ τους. Χρησιμοποιούνται, λοιπόν, μέτρα ομοιότητας (συντελεστής συσχέτισης κατά Pearson), πράγμα που σημαίνει ότι δύο νομοί ανήκουν στην ίδια ομάδα όταν το μέτρο ισούται με 1, ενώ αντίθετα είναι εντελώς ανόμοιοι όταν ο συντελεστής συσχέτισης τείνει στο 0.

Πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή των συγκεκριμένων μεθόδων ανάλυσης θα πρέπει να αναφερθούμε σε κάποια προβλήματα που αφορούν όλες τις μεθόδους ανάλυσης κατά συστάδες. Σε οποιαδήποτε μέθοδο θα πρέπει να τονιστεί ότι δυστυχώς υπάρχουν πολλά σημεία στα οποία ο ερευνητής μπορεί να λειτουργήσει υποκειμενικά, με αποτέλεσμα από τα ίδια δεδομένα να εξαχθούν ακόμα και αντικρουόμενα αποτελέσματα. Από την άλλη μια γενική αλήθεια είναι πως όταν στα δεδομένα υπάρχουν πραγματικά ομοιογενείς ομάδες – όπως συμβαίνει και στην παρούσα διπλωματική εργασία - τότε οποιαδήποτε μέθοδος θα καταφέρει να τις αναγνωρίσει. Επομένως οι αντιφατικές λύσεις είναι μάλλον ένδειξη ότι δεν υπάρχει κατάλληλη δομή στα δεδομένα μας, δηλαδή δεν υπάρχουν ομοιογενείς ομάδες.

4.4.1.α Ο ΑΛΓΟΡΙΘΜΟΣ

Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε τον αλγόριθμο για τις *agglomerative* μεθόδους ως εξής. Για να διευκολύνουμε την περιγραφή θα χρησιμοποιούμε τη λέξη ομάδα αν και πρέπει κανείς να έχει στο νου του πως πολλές ομάδες αποτελούνται από μια μόνο παρατήρηση και επομένως σε αυτή την περίπτωση η ομάδα ταυτίζεται με την παρατήρηση. Επομένως έχουμε:

- **Βήμα 1:** Δημιουργούμε τον πίνακα αποστάσεων για όλες τις ομάδες.
- **Βήμα 2:** Βρίσκουμε τη μικρότερη απόσταση και ένιωσε τις δύο παρατηρήσεις με τη

μικρότερη απόσταση. Δηλαδή δημιουργούμε μια ομάδα με τις παρατηρήσεις που είναι πιο κοντά. Αν η μικρότερη απόσταση αφορά μια ήδη δημιουργηθείσα ομάδα και μια παρατήρηση σε αυτή την ομάδα ή αν αφορά 2 ομάδες που ήδη υπάρχουν τις ενώνουμε.

- **Βήμα 3:** Αν δεν έχουν όλες οι παρατηρήσεις μπει σε μια ομάδα πηγαίνουμε στο βήμα 1 αλλιώς σταματάμε.

Αρχικά ο ερευνητής πρέπει να αποφασίσει το είδος της απόστασης που θα χρησιμοποιηθεί.

4.4.1.β ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΥ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Ένα άλλο σημαντικό σημείο για τον αλγόριθμο είναι πώς θα υπολογίσουμε την απόσταση της ομάδας που φτιάξανε (είτε από συγχώνευση άλλων ομάδων είτε από συγχώνευση παρατηρήσεων). Υπάρχουν πολλές μέθοδοι μερικές από τις οποίες είναι οι:

- **Nearest Neighbour:** Η μέθοδος του κοντινότερου γείτονα (nearest neighbor or single linkage) υπολογίζει την απόσταση ανάμεσα σε δύο ομάδες ως τη μικρότερη απόσταση από μια παρατήρηση μέσα στην μια ομάδα με κάποια παρατήρηση στην άλλη ομάδα. Η μέθοδος έχει κάποιες χρήσιμες μαθηματικές ιδιότητες αλλά παράγει ομάδες που δεν είναι συμπαγείς και συνήθως δημιουργεί μερικές πολύ μεγάλες ομάδες και κάποιες πάλι πολύ μικρές.
- **Furthest Neighbour:** Σε αυτή την περίπτωση συμβαίνει το αντίθετο, δηλαδή η μέθοδος του μακρύτερου γείτονα (furthest neighbour or complete linkage) υπολογίζει την απόσταση ανάμεσα σε δύο ομάδες ως τη μεγαλύτερη απόσταση από μια παρατήρηση μέσα στην ομάδα με κάποια παρατήρηση στην άλλη ομάδα. Οι ομάδες που δημιουργούνται είναι συνήθως συμπαγείς.
- **Average between groups:** Σε αυτή την περίπτωση η απόσταση είναι ο μέσος της απόστασης ανάμεσα σε όλες τις αποστάσεις της μιας ομάδας με τα στοιχεία της άλλης. Αν για παράδειγμα η μια ομάδα περιλαμβάνει τις παρατηρήσεις {1,2} και η άλλη τις παρατηρήσεις {3,4,5} τότε η απόσταση είναι ο μέσος των αποστάσεων

$d(1,3)$, $d(1,4)$, $d(1,5)$, $d(2,3)$, $d(2,4)$, $d(2,5)$.

- **Average within groups:** Σε αυτή την περίπτωση η απόσταση είναι ο μέσος όλων των αποστάσεων που προκύπτουν αν ενώσουμε τις δύο ομάδες. Δηλαδή στην περίπτωση των ομάδων που είχαμε πριν η νέα απόσταση θα είναι ο μέσος των αποστάσεων $d(1,2)$, $d(1,3)$, $d(1,4)$, $d(1,5)$, $d(2,3)$, $d(2,4)$, $d(2,5)$, $d(3,4)$, $d(3,5)$, $d(4,5)$.
- **Centroid:** Η απόσταση υπολογίζεται ως η απόσταση των κέντρων των ομάδων. Η μέθοδος αυτή έχει μερικές καλές ιδιότητες και παράγει συνήθως ομάδες συμπαγείς και ελλειπτικές.
- **Ward method:** Η μέθοδος Ward διαφέρει από τις υπόλοιπες και είναι σχεδιασμένη να ελαχιστοποιεί τη διακύμανση μέσα στις ομάδες. Για κάθε παρατήρηση μπορούμε να υπολογίσουμε την απόσταση της (συνήθως ευκλείδεια) από το κέντρο της ομάδας. Αν αθροίσουμε για όλες τις ομάδες έχουμε μια τιμή που είναι το συνολικό άθροισμα. Αρχικά το άθροισμα είναι 0, αφού κάθε παρατήρηση είναι και μια ομάδα άρα η απόσταση από το κέντρο της είναι 0. Σε κάθε βήμα ενώνουμε τις ομάδες οι οποίες αν ενωθούν οδηγούν στη μικρότερη αύξηση του συνολικού αθροίσματος αποστάσεων. Η μέθοδος έχει μερικές πολύ καλές ιδιότητες και συνήθως δημιουργεί ομάδες με παρόμοιο αριθμό παρατηρήσεων. Για αυτό και πολύ συχνά χρησιμοποιείται στην πράξη.

Τέλος, σημειώνεται ότι στην παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος *Furthest Neighbour*. Ο λόγος που επελέγη η συγκεκριμένη μέθοδος είναι γιατί επιθυμούμε να έχουμε ταυτόχρονα συμπαγείς εσωτερικά ομάδες και όσο το δυνατόν διαφορετικούς εκπροσώπους, δηλαδή μέσους.

4.4.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ (ANALYSIS OF VARIANCE)

Η Ανάλυση Διακύμανσης (Analysis of Variance - ANOVA) εξετάζει τη σχέση της εξαρτημένης μεταβλητής με την ανεξάρτητη, υπολογίζοντας στην ουσία το αν η μεταβλητότητα των τιμών της εξαρτημένης μεταβλητής Y εξηγείται από την ανεξάρτητη

μεταβλητή X . Η ανάλυση της διασποράς για το απλό γραμμικό μοντέλο μπορεί να παρουσιασθεί ως εξής:

Πίνακας 4.1
Ανάλυση Διακύμανσης για την απλή παλινδρόμηση⁵¹

Πηγή μεταβλητότητας	Βαθμοί Ελευθερίας	Άθροισμα Τετραγώνων	Μέσοι	F
X (παλινδρόμηση)	1	$SSR = \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2$	$MSR = \frac{SSR}{1}$	$F = \frac{MSR}{MSE}$
Κατάλοιπα (σφάλμα)	$n - 2$	$SSE = \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2$	$MSE = S^2 = \frac{SSE}{n - 2}$	
Σύνολο	$n - 1$	$SST = \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2$		

Σημείωση: όπου n το μέγεθος του δείγματος.

όπου SSR: *Sum of Squares of Regression*, SSE: *Sum of Square Errors* και SST: SSR+SSE

Σε κάθε άθροισμα τετραγώνων αντιστοιχούν ορισμένοι βαθμοί ελευθερίας, που ισοδυναμούν με το πλήθος των ανεξαρτήτων συναρτήσεων των y_i , οι οποίοι απαιτούνται για τον υπολογισμό του εν λόγω αθροίσματος.

Οπότε το SST (SSR+SSE) έχει $n - 1$ βαθμούς ελευθερίας διότι:

$$\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y}) = 0$$

Το SSR (*Sum of Squares of Regression*) έχει έναν βαθμό ελευθερίας, διότι μπορεί να υπολογισθεί από μία συνάρτηση των y_i την $\hat{\beta}$ δοθέντος ότι:

$$SSR = \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2 = \hat{\beta}^2 \cdot \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2$$

Ενώ το SSE (*Sum of Square Errors*) έχει $n - 2$ βαθμούς ελευθερίας διότι:

$$\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i) = 0 \text{ και } \sum_{i=1}^n x_i \cdot (y_i - \hat{y}_i) = 0$$

⁵¹ www.leihal.gr/gen/labs/comp/statistiki.doc

4.4.2.α ΕΙΔΗ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΗΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ

Τα εργαλεία ανάλυσης Απονα προσφέρουν διαφορετικά είδη ανάλυση της διακύμανσης. Το εργαλείο που θα χρησιμοποιήσετε εξαρτάται από τον αριθμό των συντελεστών και τον αριθμό των δειγμάτων που έχετε από τους πληθυσμούς τους οποίους θέλετε να ελέγξετε.

Ανάλυση διακύμανσης κατά ένα παράγοντα: Αυτό το εργαλείο εκτελεί μια απλή ανάλυση διακύμανσης, επαληθεύοντας την υπόθεση ότι οι μέσες τιμές δύο ή περισσότερων δειγμάτων είναι ίσες (εφόσον λαμβάνονται από πληθυσμούς με την ίδια μέση τιμή). Η τεχνική αυτή επεκτείνεται στις δοκιμές δύο μέσων τιμών, όπως ο έλεγχος t .

Ανάλυση διακύμανσης δύο παραγόντων με αλληλεπίδραση: Αυτό το εργαλείο ανάλυσης εκτελεί μια παραλλαγή, δύο παραγόντων με αναπαραγωγή, της ανάλυσης διακύμανσης ενός παράγοντα, που περιλαμβάνει περισσότερα από ένα δείγματα για κάθε ομάδα δεδομένων.

Ανάλυση διακύμανσης δύο παραγόντων χωρίς αλληλεπίδραση: Αυτό το εργαλείο ανάλυσης εκτελεί μια ανάλυση διακύμανσης δύο παραγόντων, η οποία δεν περιλαμβάνει περισσότερες από μία δειγματοληψίες ανά ομάδα, κάνοντας δοκιμή της υπόθεσης ότι οι μέσες τιμές δύο ή περισσότερων δειγμάτων είναι ίσες (εφόσον λαμβάνονται από πληθυσμούς με την ίδια μέση τιμή). Η τεχνική αυτή επεκτείνεται σε δοκιμές για δύο μέσες τιμές, όπως ο έλεγχος t .

Στατιστικοί Έλεγχοι F: Οι στατιστικές συναρτήσεις SSR και SSE είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και τα μέσα τετράγωνα ακολουθούν την χ^2 κατανομή με βαθμούς ελευθερίας τους αντίστοιχους των αθροισμάτων τετραγώνων. Επομένως η συνάρτηση F ακολουθεί την $F_{1,m-2}$ κατανομή και μπορεί να χρησιμοποιηθεί, για να ελέγξουμε την σημαντικότητα της παλινδρόμησης, δηλαδή της υπόθεσης $H_0: \beta=0$ έναντι της $H_a: \beta \neq 0$. Ουσιαστικά ελέγχουμε την ισχύ της υπόθεσης, ότι τα δεδομένα μας μπορούν να περιγραφούν ικανοποιητικά από το γραμμικό μοντέλο.

Συντελεστής Προσδιορισμού R^2 : είναι το πηλίκο

$$R^2 = \{r\{x,y\}\}^2 \quad 0 \leq R^2 \leq 1$$

Με τον οποίο μπορούμε να ελέγξουμε την αξία του απλού γραμμικού μοντέλου, το οποίο προσαρμόζουμε στα δεδομένα. Ο συντελεστής προσδιορισμού εκφράζει το ποσοστό της μεταβλητότητας της μεταβλητής Y που εξηγείται από την μεταβλητή X . Όσο πιο κοντά βρίσκεται η τιμή του R^2 στην μονάδα, τόσο πιο ισχυρή γίνεται η γραμμική σχέση εξάρτησης των μεταβλητών Y και X .

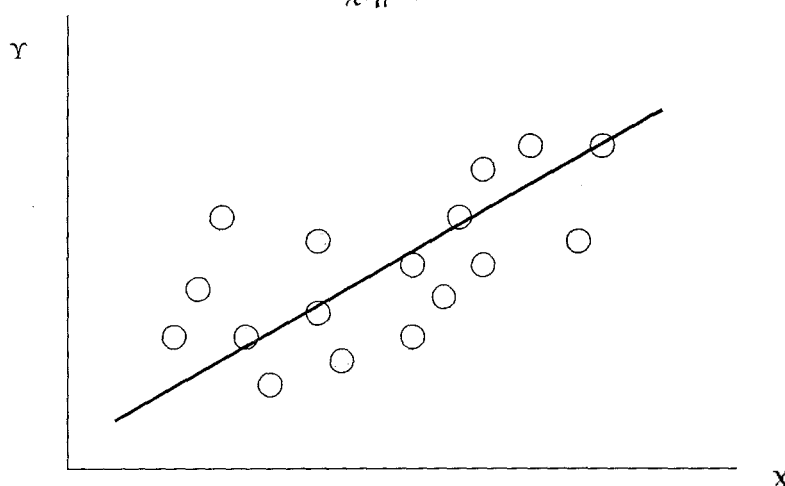
4.4.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗΣ & ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΜΠΥΛΗΣ

Ανάλυση Παλινδρόμησης (Regression Analysis): είναι ο κλάδος της στατιστικής ο οποίος εξετάζει τη σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών, ώστε να είναι δυνατή η πρόβλεψη της μιας από τις υπόλοιπες.

Ψ Γραμμική Παλινδρόμηση (Linear Regression): μιας εξαρτημένης μεταβλητή Y από την εξαρτημένη μεταβλητή X είναι η σχέση $y_i = \alpha + \beta x_i + u_i$, όπου α και β είναι παράμετροι. Ο προσδιορισμός των α και β δίνει μια προσεγγιστική ευθεία, που συνδέει τις τιμές της Y δοθέντων των τιμών της X .

Η ευθεία που προκύπτει λέγεται ευθεία παλινδρόμησης της Y πάνω στην X . Η ευθεία αυτή μπορεί να κατασκευασθεί εμπειρικά ή μέσω μαθηματικών μεθόδων, όπως είναι η μέθοδος ελαχίστων τετραγώνων. Σκοπός είναι το άθροισμα των τετραγώνων των κατακόρυφων αποστάσεων των σημείων (X, Y) από την ευθεία να είναι ελάχιστο.

Σχήμα 4.1

Μέθοδος Ελαχίστων Τετραγώνων (Method of Least Squares): με την μέθοδο αυτή προσδιορίζονται οι συντελεστές α και β από τους τύπους:

$$\hat{\beta} = \frac{\nu \sum_{i=1}^{\nu} x_i y_i - (\sum_{i=1}^{\nu} x_i)(\sum_{i=1}^{\nu} y_i)}{\nu \sum_{i=1}^{\nu} x_i^2 - (\sum_{i=1}^{\nu} x_i)^2}$$

$$\text{και } \hat{\alpha} = \bar{y} - \hat{\beta} \cdot \bar{x}$$

η ευθεία ελαχίστων τετραγώνων θα είναι η :

$$\hat{y} = \hat{\alpha} + \hat{\beta} \cdot x$$

Το $\hat{\alpha}$ είναι η τεταγμένη του σημείου στο οποίο η ευθεία τέμνει τον άξονα $y'y$ ενώ το $\hat{\beta}$, που είναι ο συντελεστής διεύθυνσης της ευθείας, εκφράζει την μεταβολή της μεταβλητής Y όταν η μεταβλητή X μεταβληθεί κατά μια μονάδα.

Συντελεστής Γραμμικής Συσχέτισης (Linear Correlation Coefficient): είναι το μέτρο που εκφράζει την συγκέντρωση των σημείων ενός διαγράμματος διασποράς γύρω από την ευθεία παλινδρόμησης.

Αν X και Y δύο μεταβλητές μεγέθους ν τότε ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης είναι ο εξής:

$$r(X, Y) = r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2} \cdot \sqrt{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

Εάν οι μέσες τιμές δεν είναι ακέραιοι αριθμοί, τότε ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης r δίνεται από τον τύπο:

$$r = \frac{n \sum_{i=1}^n x_i y_i - (\sum_{i=1}^n x_i) \cdot (\sum_{i=1}^n y_i)}{\sqrt{n \sum_{i=1}^n x_i^2 - (\sum_{i=1}^n x_i)^2} \cdot \sqrt{n \sum_{i=1}^n y_i^2 - (\sum_{i=1}^n y_i)^2}}$$

Ιδιότητες του r :

1. Εάν $0 < r < 1$ τότε οι X και Y είναι **θετικά γραμμικά συσχετισμένες**.
2. Εάν $-1 < r < 0$ τότε οι X και Y είναι **αρνητικά γραμμικά συσχετισμένες**.
3. Εάν $r = 1$ τότε έχουμε τέλεια θετική γραμμική συσχέτιση και όλα τα σημεία βρίσκονται πάνω στην ευθεία $y = \alpha + \beta x$, α και $\beta > 0$. αντίστοιχα αν $r = -1$ και $\beta < 0$.
4. Εάν $r = 0$ τότε δεν υπάρχει γραμμική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών X και Y .
Οπότε λέμε ότι είναι **γραμμικά ασυσχετίστες**.

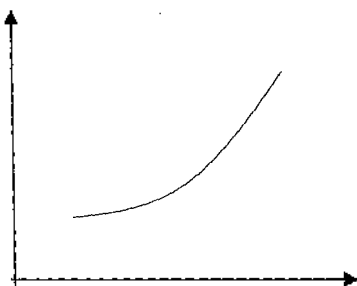
Η «Συσχέτιση» μετρά τη σχέση μεταξύ δύο συνόλων δεδομένων, τα οποία έχουν κλιμάκωση, ώστε να είναι ανεξάρτητα από μονάδα μετρήσεως. Ο υπολογισμός της συσχέτισης πληθυσμού επιστρέφει τη συνδιακύμανση των δύο συνόλων δεδομένων, διαιρούμενη δια του γινομένου των τυπικών τους αποκλίσεων, βάσει των ακόλουθων τύπων.

Μπορούμε ακόμη να χρησιμοποιήσουμε τη «Συσχέτιση» για να καθορίσουμε κατά πόσο δύο περιοχές δεδομένων μεταβάλλονται μαζί - δηλαδή, κατά πόσο μεγάλες τιμές του ενός συνόλου σχετίζονται με μεγάλες τιμές του άλλου (θετική συσχέτιση), κατά πόσο μικρές τιμές του ενός συνόλου σχετίζονται με μεγάλες τιμές του άλλου (αρνητική συσχέτιση) ή

κατά πόσο οι τιμές και των δύο συνόλων είναι άσχετες μεταξύ τους (σχεδόν μηδενική συσχέτιση).

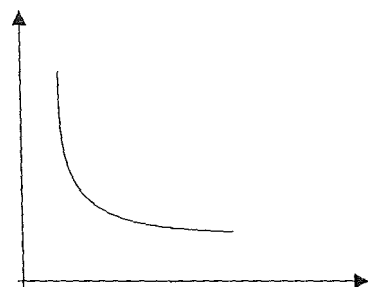
Ψ **Εκθετική Παλινδρόμηση (Exponential):** Οι λογάριθμοι στην οικονομετρία χρησιμεύουν για να μετατρέπουν τις εκθετικές συναρτήσεις ή τα γινόμενα σε αθροίσματα.

Όταν το β είναι θετικό (δηλαδή $\beta > 0$) η μορφή της γραφικής παράστασης είναι:

Μάλιστα όταν το β είναι μεγαλύτερο της μονάδας (δηλαδή $\beta > 1$) είναι πολύ απότομη η κλίση.

Όταν, όμως, το β λαμβάνει αρνητική τιμή (δηλαδή $\beta < 0$) η μορφή της γραφικής παράστασης θα είναι:

Κατά αναλογία όταν $|\beta| > 1$ η κλίση της καμπύλης θα είναι απότομη.

Σε γενικές γραμμές, από την εκθετική παλινδρόμηση, το γραμμικό μοντέλο θα προκύψει ως εξής:

$$y = e^{\alpha + \beta x + u} \Rightarrow$$

$$\ln y = \ln(e^{\alpha + \beta x + u}) \Rightarrow$$

$$\ln y = (\alpha + \beta x + u) \cdot \ln e \Rightarrow$$

$$\ln y = \alpha + \beta x + u, \text{ αυτό είναι η οικονομετρική εξειδίκευση.}$$

4.4.3.α ΕΤΕΡΟΣΚΕΔΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ

Αναφορικά, η διακύμανση του διαταρακτικού όρου, u_t , παραμένει σταθερή για όλες τις τιμές του t , δηλαδή:

$$E u_t^2 = \sigma^2 \text{ για } t = 1, 2, \dots, T$$

Η παραπάνω υπόθεση, ότι δηλαδή ο διαταρακτικός όρος είναι ομοσκεδαστικός, σημαίνει πως η διασπορά των τιμών του γύρω από το μέσο δεν εξαρτάται από τις τιμές της ερμηνευτικής μεταβλητής X . Για πολλές όμως οικονομετρικές σχέσεις, η υπόθεση της ομοσκεδαστικότητας δεν ισχύει.

Γενικά, το φαινόμενο της ετεροσκεδαστικότητας είναι πιο συνηθισμένο σε υποδείγματα που αναφέρονται σε μικροοικονομικές σχέσεις και κυρίως σε υποδείγματα που για την εκτίμησή τους χρησιμοποιούνται διαστρωματικά στοιχεία.

Τέλος, σημειώνεται ότι η ετεροσκεδαστικότητα δεν επηρεάζει την αναμενόμενη τιμή των εκτιμήσεων, αλλά τα διαστήματα εμπιστοσύνης τους. Επειδή όμως στην παρούσα διπλωματική εργασία το ενδιαφέρον εστιάζεται στην ύπαρξη και όχι στη ακρίβεια της σχέσης, το φαινόμενο αν και είναι έντονο δεν εξετάζεται περαιτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΈΡΕΥΝΑΣ

5.1 Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΨΗΦΩΝ ΣΤΟ ΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Πριν αρχίσουμε την ανάλυση των αποτελεσμάτων μας, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ορισμένα δεδομένα. Από τη θεμελίωση του νέου Ελληνικού κράτους – μετά την επανάσταση του 1821 - η διοίκηση του Κράτους υπήρξε συγκεντρωτική. Ίσως βέβαια για τις συνθήκες της εποχής εκείνης η συγκεντρωτική διοίκηση να είχε αποβεί καθημερινή επιτακτική αναγκαιότητα. Όμως, έστω και αν από τότε οι συνθήκες αυτές στη χώρα μας άλλαξαν, κρατικό σχήμα συγκεντρωτικής εξουσίας, διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας. Φυσικά, οι λόγοι για τους οποίους διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες μας, όπως και τα αποτελέσματα της στην Ελληνική πραγματικότητα, είναι ένα ενδιαφέρον θέμα για ανάλυση. Στο σημείο, όμως, αυτό θα περιορισθούμε στην συνειδητοποίηση των ακόλουθων δεδομένων που σχετίζονται με την συγκεντρωτική οργάνωση της άσκησης της εξουσίας.

Η πολιτική διαδικασία, έχει μια αρχή (οραματισμοί, ιδέες, στόχοι, επιθυμίες), μια μέση (ενέργειες που γίνονται), και ένα τέλος (αποτελέσματα ή συνέπειες των ενεργειών). Κάτω από συγκεντρωτική διοίκηση⁵², η διαμόρφωση της πολιτικής διαδικασίας (οι πολιτικές

⁵² «Η συγκεντρωτική διοίκηση, αποτελεί μια πολιτική δομή που εισήχθη στην Ελλάδα από την Ευρώπη με τη θεμελίωση του Ελληνικού Κράτους, και αποτελεί στοιχείο του επίσημου συστήματος διακυβέρνησης της χώρας». «Ένας από τους λόγους εφαρμογής συγκεντρωτικής διοίκησης, ήταν η ανάγκη να συνδεθούν μεταξύ τους άρρηκτα τα νέα εδάφη που είχαν αποκολληθεί από τους Οθωμανικούς κόλπους, και ακόμη η ανάγκη για τον συντονισμό των προσπάθειων όλων των επαναστατημένων Ελλήνων. Ένας άλλος όμως λόγος για την επιλογή εφαρμογής συγκεντρωτικής διοίκησης, ήταν η θέληση να σπάσουν οι κομματικές πιέσεις, και αυτό γιατί υπήρχε η πεποίθηση ότι, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες σταθερές και αμερόληπτα λειτουργούσες, στηριγμένες σε νομικό υπόβαθρο, θα εμπόδιζαν τις καταχρήσεις. Διάφοροι ιστορικοί, υποστήριξαν ότι η εγκατάληψη του προεπαναστατικού συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν ολέθρια, γιατί το σύστημα αυτό έδινε στον ελληνικό λαό τη δυνατότητα να επιστρατεύσει όλη του τη δύναμη εναντίον των Τούρκων. Η αντίθετη, βέβαια, θέση υποστήριξε ότι οι αρχές του συγκεντρωτισμού είχαν κιόλας εγκαθιδρυθεί κατά τη διάρκεια του Αγώνα, ως αντίβαρο στον άκρατο τοπικισμό και στις πολύ έντονες τοπικιστικές διαφορές.», Ι.Α. Πετρόπουλου - Κουμαριανού, Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, Αθήνα 1982, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 11-12, «Το σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης δεν κατόρθωνε να περιορίζει πάντα την αυθαιρεσία των τοπικών αρχών και των Ελλήνων προεστών. Στο παλαιό σύστημα υπήρχαν τάσεις αυθαιρεσίας, που έγιναν λιγότερο αισθητές στη διάρκεια του αγώνα όταν η Ελληνική ολιγαρχία είχε κατορθώσει να το αλώσει.», το ίδιο σελ. 99. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι το 1833, το ελληνικό κράτος κατανεμήθηκε σε 10 Νομαρχίες και 47 επαρχίες. Οι δήμοι αποτελούσαν την πρώτη διοικητική βαθμίδα. Επισεφαλής βρισκόνταν αντίστοιχα ο Νομάρχης, ο έπαρχος και ο δήμαρχος. Το σχήμα αυτό απέβλεπε σε ένα συνδυασμό συγκεντρωτικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην πραγματικότητα, όμως, το σύστημα αυτό υπήρξε από τα πιο συγκεντρωτικά, καθώς οι Νομάρχες και οι έπαρχοι διορίζονταν από τον Βασιλιά και συνεπώς ήταν κάθε στιγμή υποκείμενοι σε αποπομπή ή μετάθεση, ενώ η αντιβασιλεία δεν έδωσε κανένα πραγματικό κύρος στα Νομαρχιακά και επαρχιακά συμβούλια.

επιλογές) γίνονταν πάντα από όσους διαχειρίζονταν τις δυνάμεις της εξουσίας, «για το λαό» (for the people), και όχι «από το λαό» (by the people). Πέρα από την πολύπλευρη σημασία και τις επιπτώσεις που έχει το δεδομένο αυτό, έχει και σαν αποτέλεσμα, ότι ο λαός θεωρεί ότι η κυβέρνηση είναι υπεύθυνη για κάθε τι που συμβαίνει στην ελληνική πραγματικότητα.

Στην μεταπολεμική Ελλάδα, οι δεξιές παρατάξεις κυβέρνησαν τη χώρα συνέχεια, από το 1951 μέχρι και το 1981, με μικρές ανάπαυλες. Η πρώτη ανάπαυλα ήταν την περίοδο 1963-1965 με την Ένωση Κέντρου να αναλαμβάνει την κυβέρνηση της χώρας. Ακολούθησε το βασιλικό πραξικόπημα (Ιούλιος 1965) και οι κυβερνήσεις αποστατών, που διαδέχθηκε το στρατιωτικό καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου (1967) μέχρι την αντιπολίτευση του 1974. Η μακρά αυτή παραμονή των δεξιών παρατάξεων στην εξουσία είχε ως αποτέλεσμα να θεωρείται και να αντιμετωπίζεται συνειδητά από τους πολίτες όχι μόνο με την έννοια της κυβέρνησης, αλλά και με την έννοια του κατεστημένου.

Ανάλογη ήταν και εικόνα που αποτυπώνει η πολυετής παραμονή του ΠΑΣΟΚ (Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κόμματος) στην Κυβέρνηση της Ελλάδας από το 1981 έως και το 2004, με μικρές ανάπαυλες και πάλι. Ειδικότερα, τις περιόδους 1989-1990 (Κυβέρνηση Συνεργασίας Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ) και Νέας Δημοκρατίας για τρεις περίπου μήνες, και Οικουμενική Κυβέρνηση - ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ και Νέας Δημοκρατίας το υπόλοιπο αυτής της περιόδου) και 1990-1993 (Κυβέρνηση Μητσοτάκη - Νέας Δημοκρατίας για 3,5 χρόνια).

Η μετατροπή ενός κόμματος σε κυβερνητικό κόμμα (Κυβέρνηση) για μεγάλο χρονικό διάστημα αντιλαμβάνεται και θεωρείται κατεστημένο, και μαζί με την πολιτική διαδικασία «για το λαό», και όχι «από το λαό», δημιουργούν ένα πλαίσιο το οποίο υπονοεί ότι η πολιτική συμπεριφορά, είναι η εκλογική συμπεριφορά των πολιτών - όπως τη διαμορφώνει το επίπεδο ευημερίας - απέναντι στην κυβέρνηση που θεωρείται υπεύθυνη (εισπράττει το πολιτικό κόστος ή κέρδος) για τη δημιουργία των συνθηκών αυτών (παράγοντας: ΑΕΠ).

Αναντίρρησητα, για τις επιλεγμένες εκλογικές αναμετρήσεις (1996-2000 και 2000-2004), η εικόνα που θα παρακολουθήσουμε παρουσιάζει την πολιτική συμπεριφορά απέναντι στο ΠΑΣΟΚ. Και από αυτή μπορούν να βγουν χρήσιμα συμπεράσματα για την πολιτική παρουσία του ΠΑΣΟΚ στη χώρα, αλλά και για το κομματικό management και marketing της παράταξης αυτής.

Σημειώνεται, ακόμη, ότι η ανάλυσή μας έχει ευρύτερη χρησιμότητα, γιατί αποτυπώνει το πώς το επίπεδο ευημερίας της χώρας μας διαμορφώνει την εκλογική συμπεριφορά των εκλογέων απέναντι στην Κυβέρνηση ανεξάρτητα με το ποιο κόμμα ασκεί την εξουσία (εφόσον φυσικά οι υπόλοιποι παράγοντες που καθορίζουν την πολιτική συμπεριφορά παραμένουν οι ίδιοι).

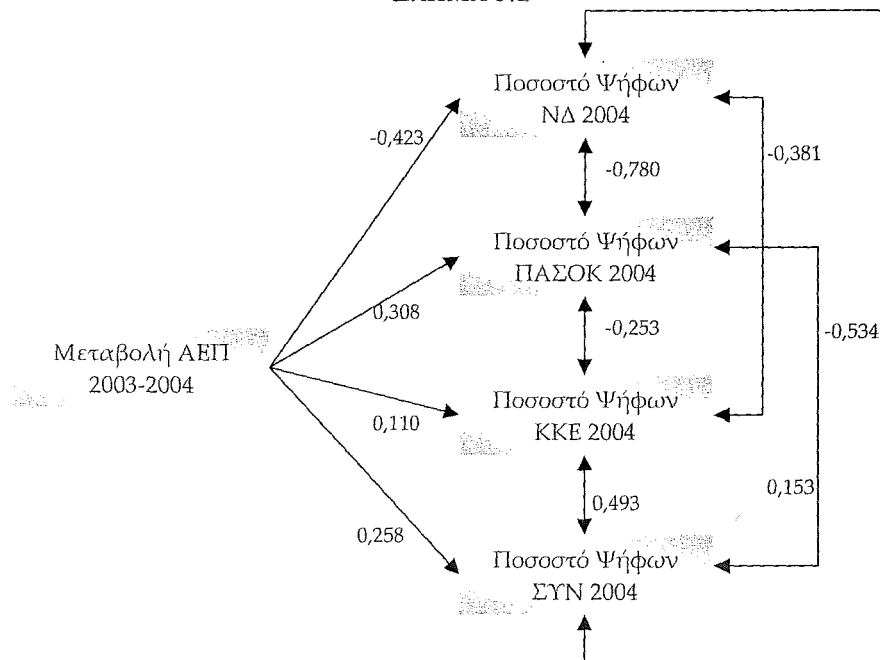
Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, ναι μεν η ανάλυση της πολιτικής συμπεριφοράς που θα παρατεθεί παρακάτω, μας δίνει την εικόνα της δυναμικής των ψήφων γύρω από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αλλά μας δίνει και μια ευρύτερη εικόνα δυναμικής ψήφων γύρω από τους παράγοντες που δημιουργούν εκλογική συμπεριφορά υπέρ ή κατά μιας «Κυβέρνησης» γενικότερα.

5.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2004

Για την αναζήτηση των πολιτικών επιπτώσεων του επιπέδου ευημερίας στο σύνολο της χώρας, κατασκευάστηκε το μοντέλο του Σχήματος 5.1.

Το μοντέλο αυτό αποτελείται από απλούς συσχετισμούς (Bivariate correlations) μεταξύ των μεταβλητών που περιλαμβάνει. Κατασκευάστηκε έτσι ώστε να έχει τη δυνατότητα να υποδείξει πιθανές συσχετίσεις. Μετά από την εντόπιση των συσχετίσεων που υπάρχουν δημιουργείται η δυνατότητα για την κατασκευή ενός μοντέλου αρτηριακού διαγράμματος και τον υπολογισμό των παραμέτρων των στοιχείων που το απαρτίζουν.

ΣΧΗΜΑ 5.1

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

5.2.1 ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ 2004

Με την ανάλυση σε συστάδες γίνεται προσπάθεια ταξινόμησης των δεδομένων. Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα αυτής, όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 5.1 και στο Δενδροδιάγραμμα 5.1, διαπιστώνεται ότι για την εκλογική αναμέτρηση του 2004 δημιουργούνται τέσσερις ομάδες.

Αναλυτικότερα η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τους νομούς, όπου τα δύο μεγάλα κόμματα λαμβάνουν εξίσου σημαντικό ποσοστό ψήφων. Ειδικότερα, στην πρώτη ομάδα αν και εκ πρώτης όψεως η παράταξη της Νέας Δημοκρατίας φαίνεται να καταλαμβάνει την πρώτη θέση στους νομούς της εν λόγω ομάδας, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική η ισχύς. Το γεγονός αυτό γίνεται φανερό και από την θετική τιμή του σφάλματος (για τη Νέα Δημοκρατία), σε συνάρτηση με την τιμή της τυπικής απόκλισης (0,025).

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην πρώτη ομάδα βρίσκονται οι ψηφοφόροι-καταναλωτές. Όπως ένας συνηθισμένος καταναλωτής, έτσι και ο ψηφοφόρος αντιδρά στην προσφορά των αγαθών που του προτείνονται (υποψήφιοι, προγράμματα).

Είναι επηρεασμένος από τις αγοραστικές του συνήθειες (παλαιότερες ψήφοι), από την ενδεχόμενη προτίμηση σε ορισμένες φήμες (κομματική ταύτιση) και από την πίεση ορισμένων ομάδων αναφοράς (περιοχή κατοικίας, επαγγελματικός χώρος, οικογενειακός χώρος). Ωστόσο οι εκλογές προσφέρουν την ευκαιρία μιας νέας απόφασης αγοράς, διότι τα «οφέλη» που προσφέρονται δεν είναι ποτέ ίδια.

Πίνακας 5.1 Ταξινόμηση εκλογικής αναμέτρησης 2004

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2004											
	1			2			3			4		
	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2004	0,49	0,03	35	0,58	0,01	3	0,42	0,01	3	0,41	0,03	8
ΠΑΣΟΚ 2004	0,41	0,02	35	0,34	0,0	3	0,39	0,01	3	0,50	0,04	8
ΚΚΕ 2004	0,05	0,02	35	0,03	0,01	3	0,13	0,02	3	0,04	0,01	8
ΣΥΝ 2004	0,02	0,01	35	0,02	0,0	3	0,03	0,01	3	0,03	0,0	8
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2004	0,011	0,025	35	0,081	0,014	3	-0,060	0,018	3	-0,055	0,029	8
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2004	-0,010	0,024	35	-0,064	0,006	3	-0,026	0,014	3	0,077	0,035	8
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2004	-0,002	0,019	35	-0,015	0,007	3	0,075	0,021	3	-0,015	0,010	8
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2004	-0,001	0,007	35	-0,005	0,001	3	0,011	0,007	3	0,002	0,004	8

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

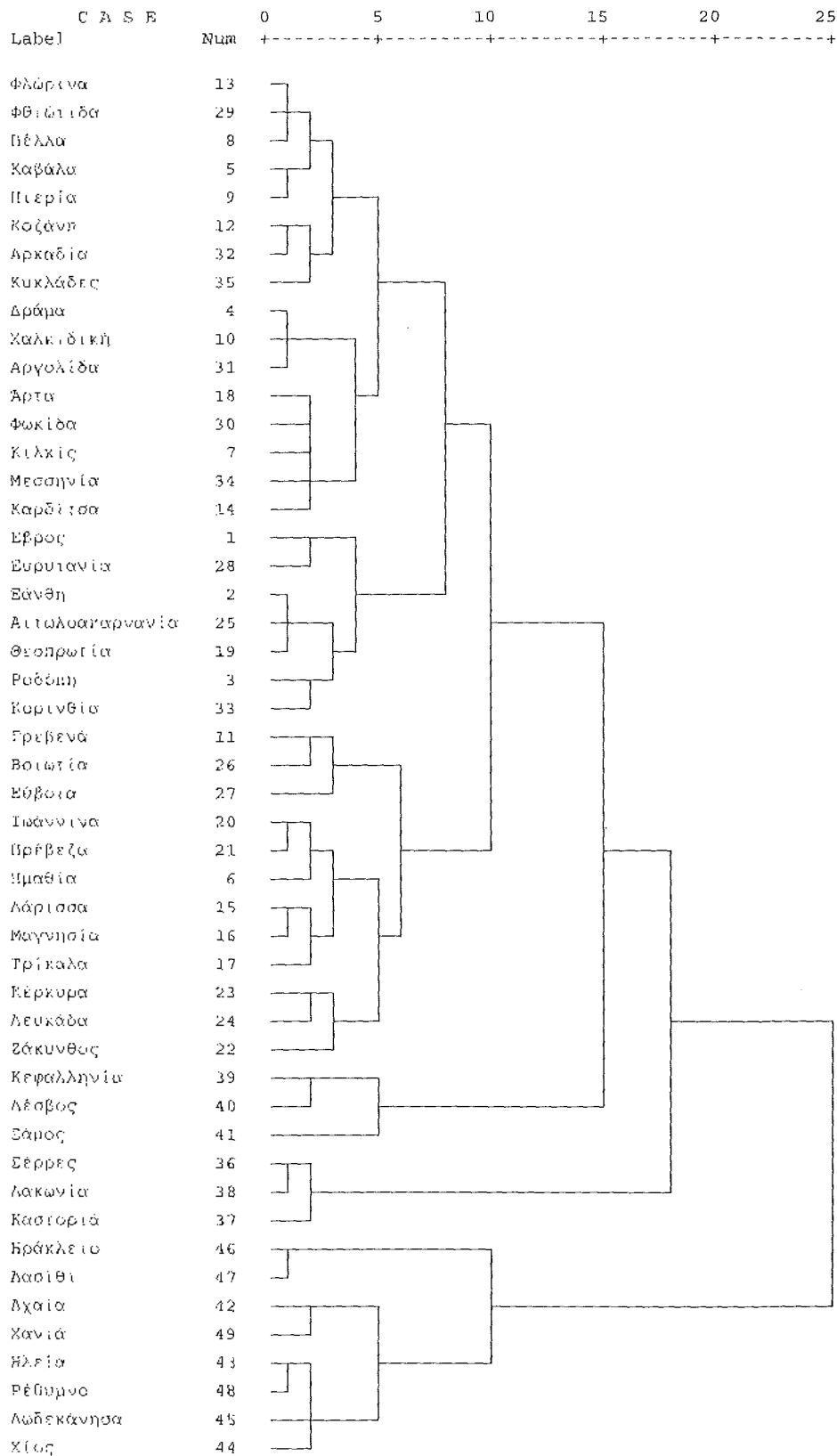
Σημείωση: Τα σφάλματα δείχνουν την υπεροχή ή την έλλειψη υπεροχής των κομμάτων κατά περιοχή (κομματικότητα ανά περιοχή)

Στην *δεύτερη ομάδα* νομών (Σέρρες, Λακωνία και Καστοριά) γίνεται εμφανής η δυναμική του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας, καθώς κατά μέσο όρο το ποσοστό των ψήφων ανήλθε στο 58%, σχετικά υψηλότερο από αυτό του δεύτερου κατά σειρά κόμματος (ΠΑΣΟΚ: 34%). Και στην ομάδα αυτή έχουμε θετική τιμή σφάλματος (0,081) για το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με τη διαφορά ότι η τιμή της τυπικής απόκλισης (0,014) ενισχύει το συμπέρασμα μας για την υπεροχή του εν λόγω κόμματος στην ομάδα των Νομών Σερρών, Λακωνίας και Καστοριάς.

Παρόμοια είναι η εικόνα και για την *τέταρτη ομάδα*, με τη διαφορά ότι η «κομματική ταύτιση» στην συγκεκριμένη περίπτωση αφορά τους Νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Αχαΐας, Χανίων, Ηλείας, Ρέθυμνου, Δωδεκανήσων και Χίου.

ΔΕΝΔΡΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1

Dendrogram using Complete Linkage
Rescaled Distance Cluster Combine

Στις περιπτώσεις αυτές, ένα τμήμα των εκλογέων αισθάνεται στενότερο δεσμό με το κατά περίπτωση κόμμα, στο οποίο κατά κανόνα δίνει την ψήφο του, ενώ αποκλίνει από αυτή του τη συμπεριφορά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Οι αποκλίσεις από αυτόν τον μακροχρόνιο δεσμό αντανακλούν κάθε φορά τον πολιτικό χαρακτήρα της εκάστοτε εκλογικής αναμέτρησης, είτε αυτός προσδιορίζεται από συγκεκριμένα πρόσωπα και προβλήματα είτε και από τα δύο. Στο πλαίσιο αυτό, η εκλογική απόφαση των υπο-ανάλυση ψηφοφόρων προκύπτει μέσα από τη σχέση έντασης που υφίσταται μεταξύ του μακροχρόνιου κομματικού δεσμού και της εκ μέρους τους επίκαιρης αξιολόγησης της πολιτικής.

Τέλος, στην *τρίτη ομάδα*, τα δύο μεγάλα κόμματα (Νέα Δημοκρατία και ΠΑΣΟΚ) φαίνεται να λαμβάνουν κατά μέσο όρο το μεγαλύτερο ποσοστό ψήφων, ωστόσο οι τιμές σφάλματος αυτών είναι αρνητικές. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται φανερή η δυναμικότητα σε όρους ψήφων των μικρών κομμάτων (ΚΚΕ και Συνασπισμού) στους νομούς Κεφαλληνίας, Λέσβου και Σάμου, των οποίων το ποσοστό ενισχύεται γεγονός που αποδεικνύεται και από την αναλογία της τιμής του σφάλματος και της τυπικής απόκλισης.

5.2.2 ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ 2004

Στο πλαίσιο της ανάλυσης αυτής στόχος μας είναι να βρεθεί κατά πόσο διαμορφώνει την εκλογική συμπεριφορά, αν κάποιος επεμβαίνει στην ευημερία. Από την οικονομετρική ανάλυση, το επίπεδο ευημερίας σε επίπεδο νομών βρέθηκε να διαμορφώνει σε ορισμένες περιπτώσεις την εκλογική συμπεριφορά (αρνητικά ή θετικά), και σε άλλες περιπτώσεις όχι (βλ. ΚΚΕ).

Αναλυτικότερα, η Απλή Παλινδρόμηση μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και Μεταβολής του Επιπέδου της Ευημερίας (ΑΕΠ) για την εκλογική αναμέτρηση του 2004 αποκαλύπτει – όπως αντανακλάται και στο Διάγραμμα 5.1 – ότι οι δύο μεταβλητές συσχετίζονται αρνητικά γραμμικά. Δηλαδή, όσο το επίπεδο ευημερίας μεταβάλλεται θετικά στους επιμέρους νομούς, τόσο μειώνονται οι ψήφοι στους υπο-ανάλυση νομούς. Ένα 17,9% του συνολικού αριθμού των ψήφων που πήρε το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας στις εκλογές

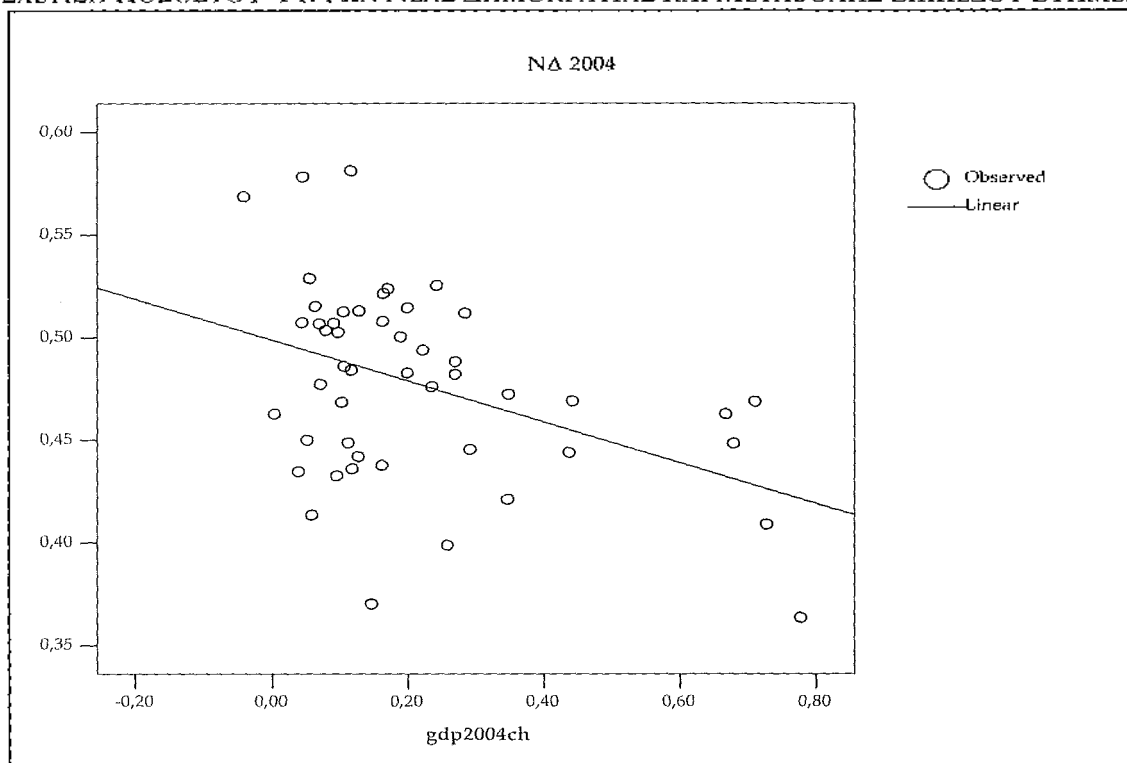
του 2004, οφείλονται στην μεταβολή του επιπέδου ευημερίας.

Η εξίσωση της γραμμική σχέσης μεταξύ ΝΔ και Επιπέδου Ευημερίας για όλους τους νομούς είναι:

$$ΝΔ = 0,499 - 0,100x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Από την άλλη πλευρά, από την Εκθετική Παλινδρόμηση για τις μεταβλητές Ποσοστό Ψήφων του ΠΑΣΟΚ-2004 και Μεταβολής του Επιπέδου της Ευημερίας (ΑΕΠ) διαπιστώνεται ότι, υπάρχει θετική σχέση. Δηλαδή, όσο το επίπεδο ευημερίας μεταβάλλεται θετικά στους επιμέρους νομούς, τόσο αυξάνονται και οι αντιπολιτευτικές ψήφοι στους υπο-ανάλυση νομούς.

Ωστόσο, η γραμμική εξίσωση της σχέσης μεταξύ ΠΑΣΟΚ και Επιπέδου Ευημερίας για

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

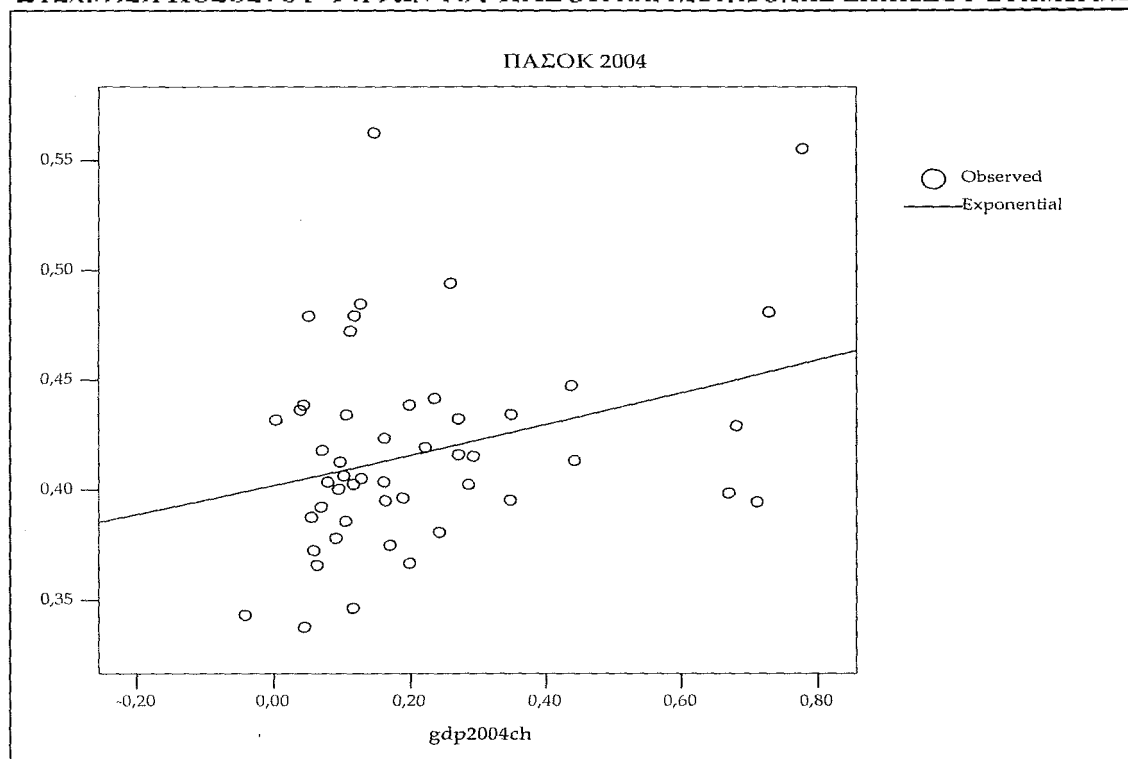
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

όλους τους νομούς θα είναι:

$$\ln \text{ΠΑΣΟΚ} = 0,402 + 0,166x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

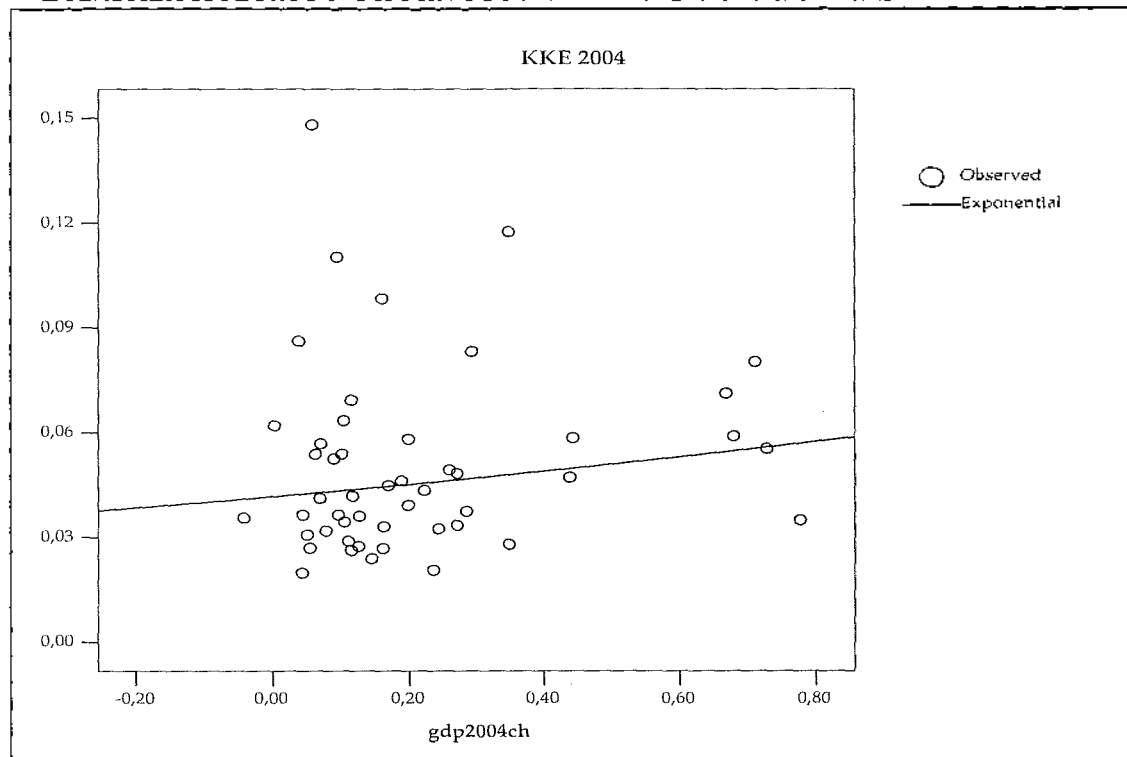
Στην περίπτωση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ), διαπιστώθηκε ότι η μεταβολή του επιπέδου ευημερίας των εξεταζόμενων νομών της χώρας δεν έχει κανένα σημαντικό αποτέλεσμα (επίδραση) πάνω στην πολιτική συμπεριφορά των εκλογέων. Δηλαδή οι περιφερειακές ανισότητες που δημιουργεί η μεταβολή του ΑΕΠ δεν έχουν σοβαρή πολιτική σημασία για αυτούς που ψηφίζουν το ΚΚΕ, γεγονός που αποτυπώνεται και στο Διάγραμμα 5.3 όπου η γραφική παράσταση της εξίσωσης τείνει να είναι οριζόντια.

Η γραμμική εξίσωση που προέκυψε από την ανάλυση της εκθετικής παλινδρόμησης, για την περίπτωση του ΚΚΕ είναι:

$$\ln \text{ΚΚΕ} = 0,042 - 0,401x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.3

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΚΚΕ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

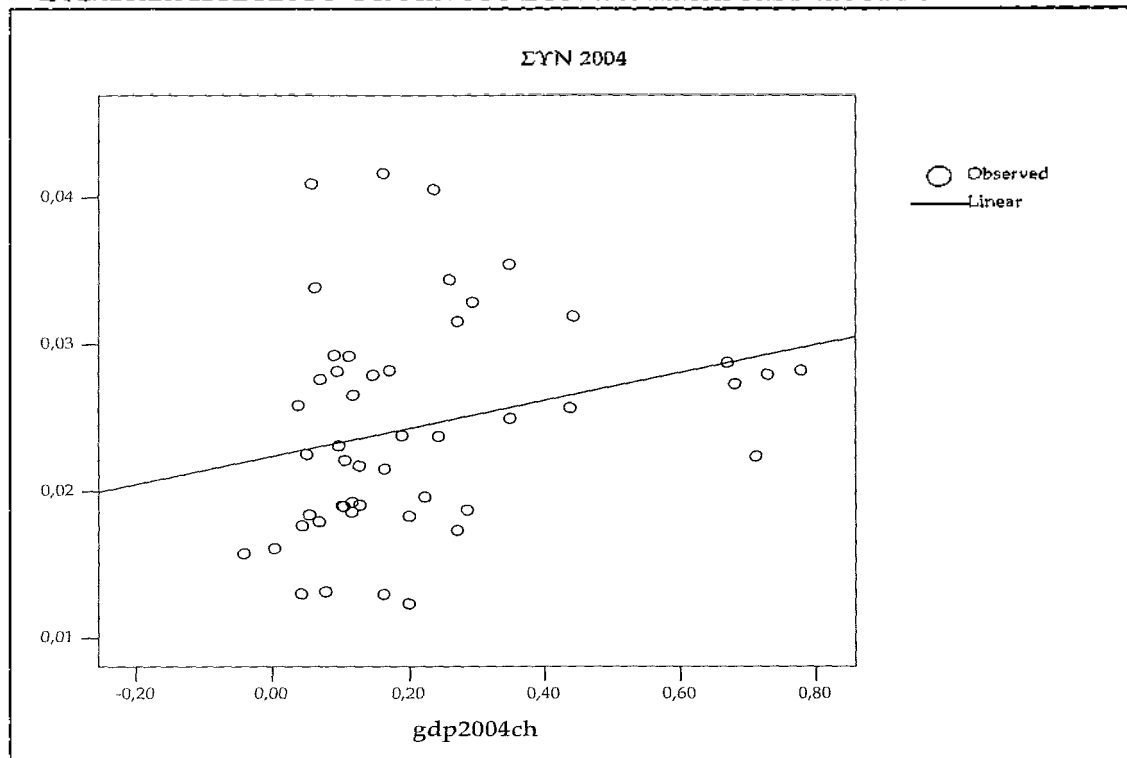
Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Τέλος, όσον αφορά το Συνασπισμό, η Απλή Γραμμική Παλινδρόμηση, αποδεικνύει ότι η σχέση μεταβολής του επιπέδου ευημερίας και ποσοστού ψήφων του εξεταζόμενου κόμματος, έχει ανάλογη εικόνα με αυτή του ΚΚΕ με μία τάση ταύτισης με το ΠΑΣΟΚ.

Δηλαδή ενώ φαίνεται από τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης να μην επηρεάζεται σημαντικά η εκλογική συμπεριφορά από την μεταβολή του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, η γραφική παράσταση της εξίσωσης $ΣΥΝ = 0,022 + 0,009x$, όπου x : η μεταβολή του GDP, τείνει να έχει θετική κλίση όπως και στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ (βλ. Διάγραμμα 5.4).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.4

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

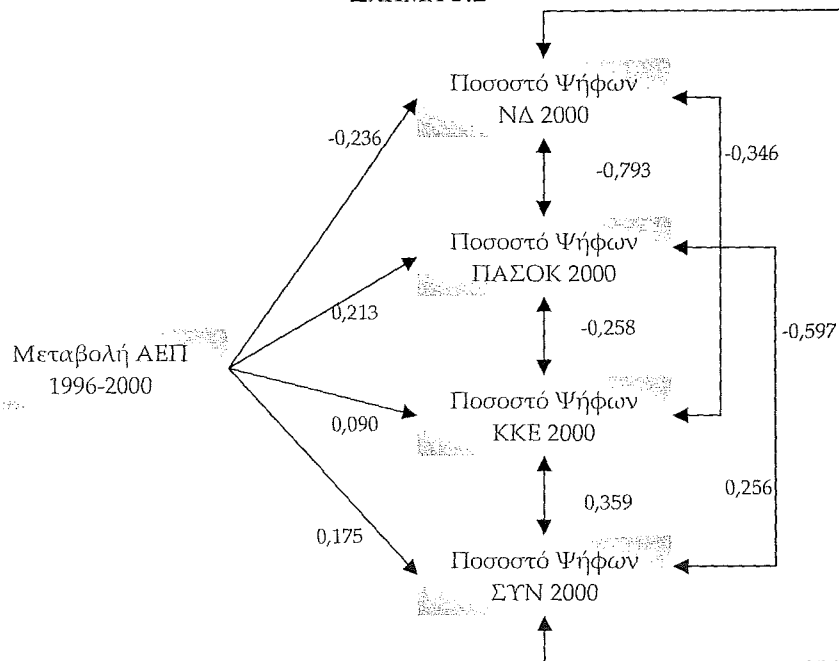
Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Εν κατακλείδι, σημειώνεται ότι η εκλογική συμπεριφορά των δύο μεγάλων κομμάτων (ΝΔ και ΠΑΣΟΚ) διαμορφώνεται συστηματικά (ορθολογικά), πράγμα που αποδείχθηκε και από την ανάλυση σε συστάδες. Στον αντίποδα τα μικρά κόμματα (ΚΚΕ και ΣΥΝ) λειτουργούν ιδεολογικά, γεγονός που αποδεικνύεται από τον μικρό βαθμό αντίδρασης τους στις μεταβολές του επιπέδου ευημερίας των επιλεγμένων νομών της χώρας. Διαφοροποιούνται, ωστόσο, σε μικρό βαθμό οι εκλογείς του Συνασπισμού, των οποίων η εκλογική συμπεριφορά φαίνεται να προσεγγίζει αυτήν του ΠΑΣΟΚ.

5.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1996-2000

Όπως και στην περίπτωση της εκλογικής αναμέτρησης για την περίοδο 2000-2004, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση κατασκευάστηκε το Σχήμα 5.2, στο οποίο αποτυπώνονται απλοί συσχετισμοί (Bivariate correlations) μεταξύ των μεταβλητών που περιλαμβάνει.

ΣΧΗΜΑ 5.2

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

5.3.1 ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ 2000

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης συστάδων, και ειδικότερα της ιεραρχικής ταξινόμησης (βλ. Πίνακα 5.2 και Δενδροδιάγραμμα 5.2), για την εκλογική αναμέτρηση του 2000 προκύπτουν τρεις ομάδες.

Αναλυτικότερα η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τους νομούς, όπου τα δύο μεγάλα κόμματα λαμβάνουν ποσοστό ψήφων κοντά στο 40%. Ειδικότερα, στην πρώτη ομάδα αν και εκ πρώτης όψεως η παράταξη του ΠΑΣΟΚ φαίνεται να καταλαμβάνει την πρώτη θέση στους νομούς της εν λόγω ομάδας, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική η ισχύς των ψήφων αυτού. Το γεγονός αυτό γίνεται φανερό και από την αρνητική τιμή του σφάλματος (για τη ΠΑΣΟΚ), σε συνάρτηση με την τιμή της τυπικής απόκλισης. Παράλληλα, αξιοσημείωτη είναι θετική τιμή των σφαλμάτων των μικρών κομμάτων (ΚΚΕ και Συνασπισμού) στους νομούς (π.χ. Καβάλας, Κοζάνης, Πρέβεζας, Αρκαδίας, Κορινθίας κ.ο.κ).

Σημειώνεται ότι, στην ομάδα αυτή, βρίσκονται οι ψηφοφόροι-καταναλωτές, καθώς οι εκλογές αυτές προσέφεραν στους εκλογείς την ευκαιρία μιας νέας απόφασης «αγοράς»,

διότι τα «οφέλη» που προσφέρονταν δεν ήταν ίδια. Η εξέλιξη αυτή αποδείχθηκε από την μικρή διαφορά στα εκλογικά αποτελέσματα της αναμέτρησης αυτής ανάμεσα στα δύο κόμματα: ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας.

Πίνακας 5.2 Ταξινόμηση εκλογικής αναμέτρησης 2000

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2000								
	1			2			3		
	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2000	0,43	0,03	28	0,36	0,03	7	0,51	0,03	14
ΠΑΣΟΚ 2000	0,44	0,02	28	0,53	0,04	7	0,39	0,02	14
ΚΚΕ 2000	0,06	0,03	28	0,03	0,01	7	0,04	0,01	14
ΣΥΝ 2000	0,03	0,01	28	0,03	0,02	7	0,02	0	14
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2000	-0,009	0,035	28	-0,078	0,038	7	0,057	0,030	14
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2000	0,000	0,027	28	0,085	0,041	7	-0,042	0,024	14
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2000	0,009	0,034	28	-0,014	0,012	7	-0,011	0,014	14
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2000	0,001	0,008	28	0,008	0,017	7	-0,005	0,004	14

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Σημείωση: Τα σφάλματα δείχνουν την υπεροχή ή την έλλειψη υπεροχής των κομμάτων κατά περιοχή (κομματικότητα ανά περιοχή)

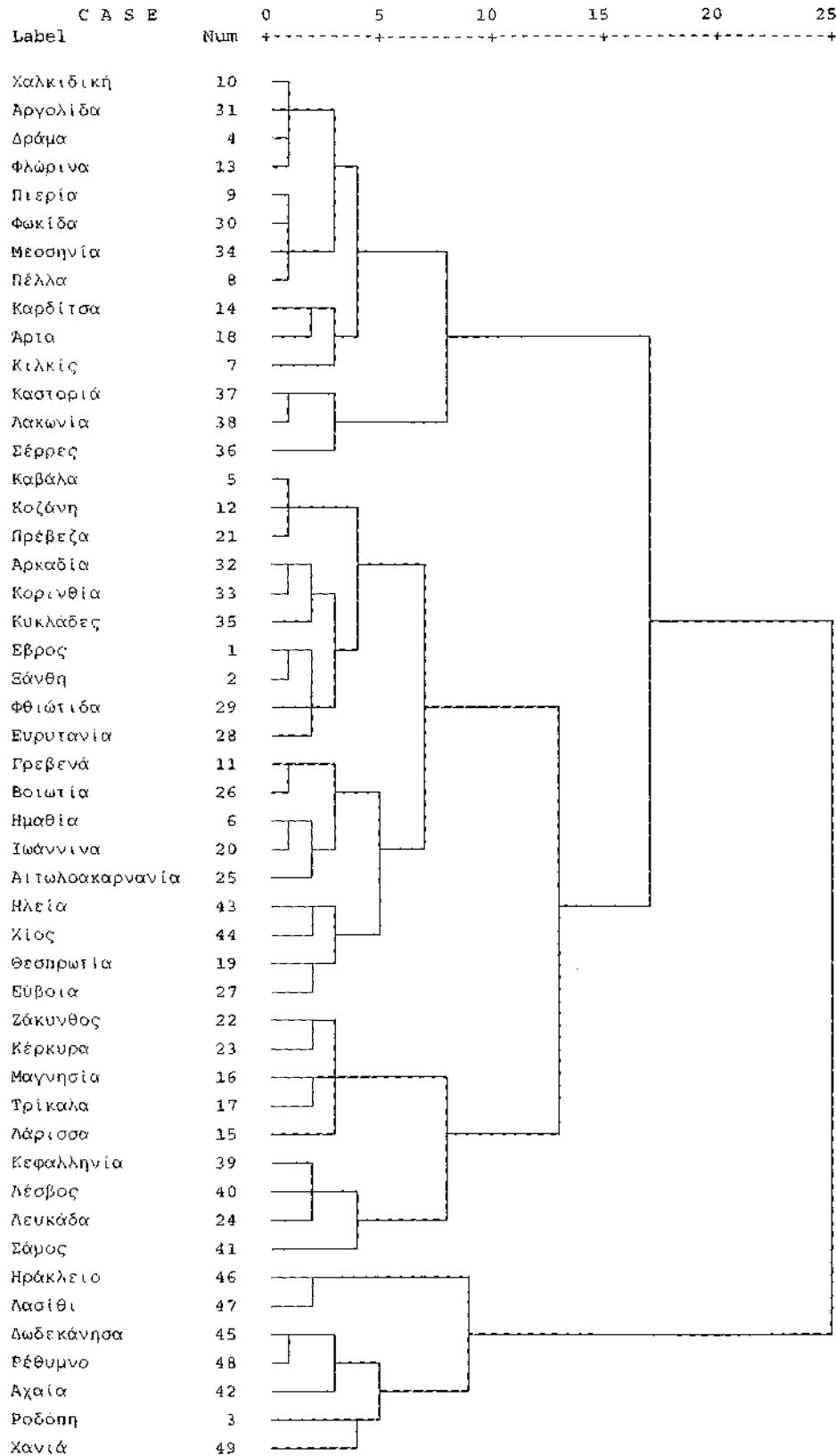
Στην *δεύτερη ομάδα* νομών (Ηράκλειο, Λασιθί, Δωδεκάνησα, Ρέθυμνο, Αχαΐα και Ροδόπη) γίνεται εμφανής η δυναμικότητα σε όρους ψήφων του ΠΑΣΟΚ, καθώς κατά μέσο όρο το ποσοστό των ψήφων ανήλθε στο 53%, σχετικά υψηλότερο από αυτό του δεύτερου κατά σειρά κόμματος (ΝΔ: 36%). Και στην ομάδα αυτή έχουμε θετική τιμή σφάλματος (0,085) για το κόμμα του ΠΑΣΟΚ και η τιμή της τυπικής απόκλισης (0,041) ενισχύει το συμπέρασμα μας για την υπεροχή του εν λόγω κόμματος στην ομάδα των εν λόγω νομών.

Παρόμοια είναι η εικόνα και για την *τρίτη ομάδα*, με τη διαφορά ότι η «κομματική ταύτιση» στην συγκεκριμένη περίπτωση αφορά τους Νομούς Χαλκιδικής, Αργολίδας, Δράμας, Φλώρινας, Πιερίας, Φωκίδας, Μεσσηνίας, Πέλλης, Καρδίτσας, Αρτας, Κιλκίς, Καστοριάς, Λακωνίας και Σερρών.

«Η κομματική ταύτιση γίνεται έτσι το κατεξοχήν στοιχείο που συνδέει παρελθόντα εξωτερικά γεγονότα που αφορούν την προσωπική ιστορία των εκλογέων με την εξαρτημένη εκλογική συμπεριφορά».

ΔΕΝΔΡΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2

Dendrogram using Complete Linkage
Rescaled Distance Cluster Combine

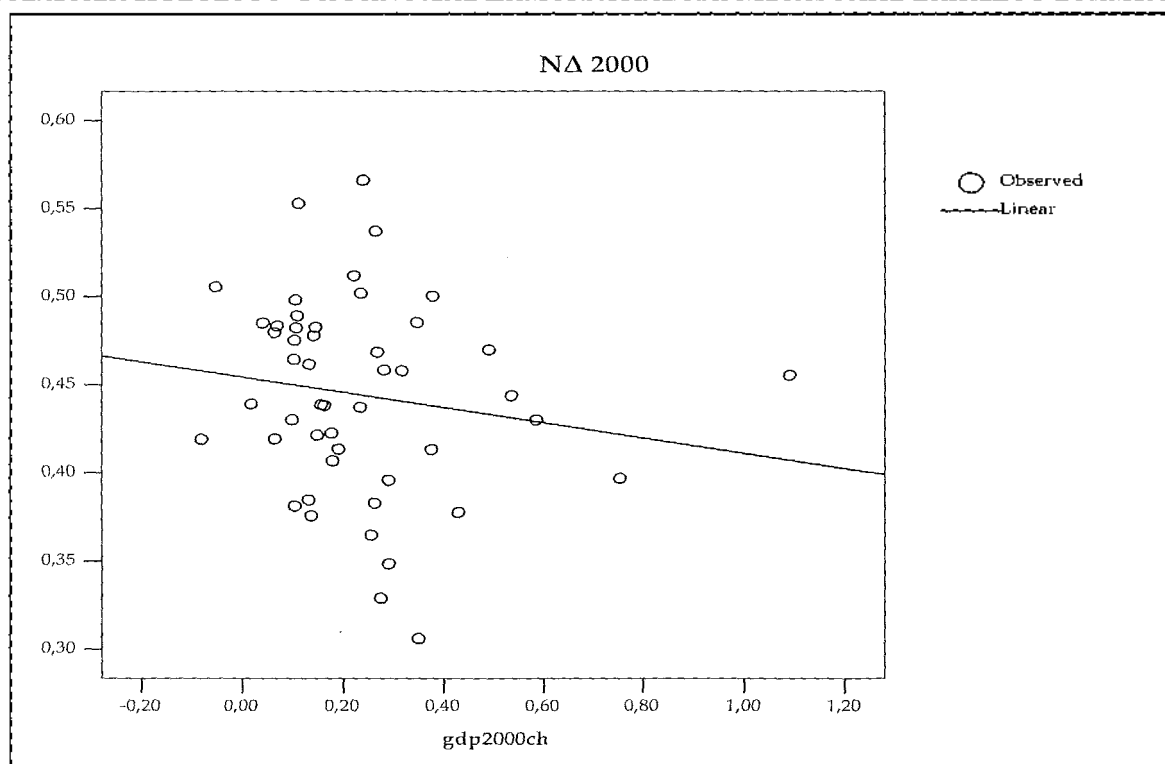
5.3.2 ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ 2000

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της παλινδρόμησης, για την εκλογική αναμέτρηση του 2000, διαπιστώνεται ότι η μεταβολή του επιπέδου ευημερίας σε ορισμένες περιπτώσεις διαμορφώνει την εκλογική συμπεριφορά (αρνητικά ή θετικά), ενώ σε άλλες (βλ. ΚΚΕ) τις αφήνει αδιάφορες.

Αναλυτικότερα, η Παλινδρόμηση μεταξύ Νέας Δημοκρατίας και Μεταβολής του Επιπέδου της Ευημερίας (ΑΕΠ) για την εκλογική αναμέτρηση του 2000 αποκαλύπτει - όπως αντανακλάται και στο Διάγραμμα 5.5 - ότι υφίσταται αρνητική γραμμική συσχέτιση. Δηλαδή, όπως και στην περίπτωση της εκλογικής αναμέτρησης του 2004, όσο το επίπεδο ευημερίας μεταβάλλεται θετικά στους επιμέρους νομούς, τόσο μειώνονται οι ψήφοι στους υπο-ανάλυση νομούς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.5

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Η εξίσωση της γραμμική σχέσης μεταξύ ΝΔ και Επιπέδου Ευημερίας για όλους τους νομούς είναι:

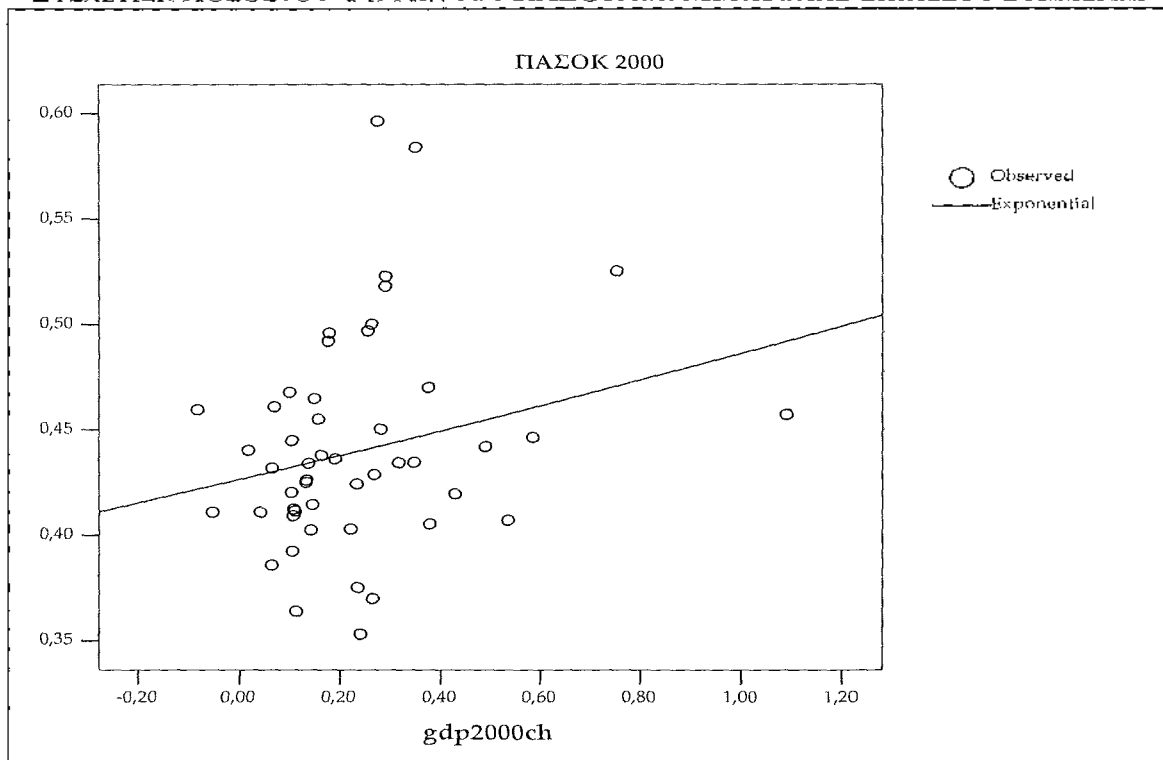
$$ND = 0,454 - 0,043x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

Στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ, από την Εικθετική Παλινδρόμηση για τη σχέση που υπάρχει μεταξύ πολιτικής συμπεριφοράς προς το ΠΑΣΟΚ και της μεταβολής του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος διαπιστώνεται ότι, υπάρχει θετική σχέση. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5.6 η κλίση της γραμμικής παράστασης έχει απότομη κλίση, με αποτέλεσμα η γραμμική εξίσωση της σχέσης μεταξύ ΠΑΣΟΚ και Επιπέδου Ευημερίας για όλους τους νομούς να είναι:

$$\ln \text{ΠΑΣΟΚ} = 0,426 + 0,131x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.6

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

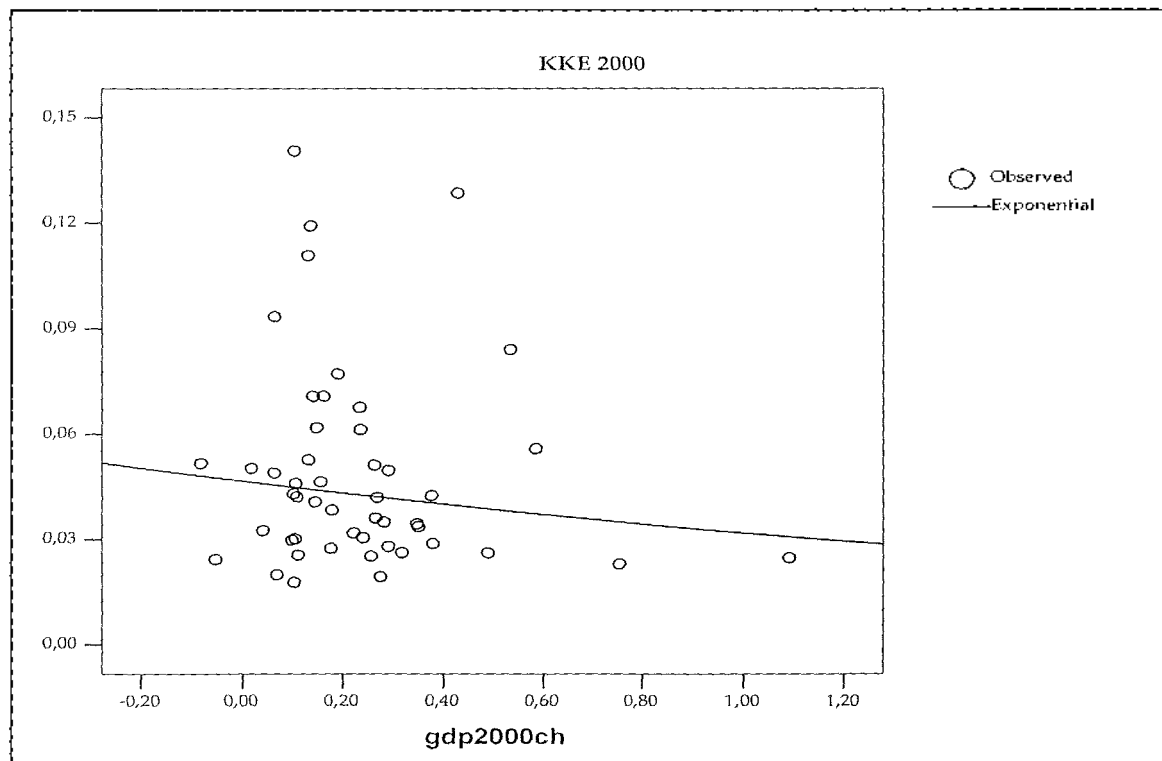
Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Και στην εκλογική αναμέτρηση του 2000, διαπιστώνεται ότι η εκλογική συμπεριφορά ως προς το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΚΚΕ) παραμένει σχεδόν αδιάφορη στις μεταβολές του επιπέδου ευημερίας στους επιμέρους νομούς. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι συγκριτικά με την περίπτωση του 2004, οι εκλογείς του ΚΚΕ αποκτούν ισχυρή δύναμη, με αποτέλεσμα να αποσπούν μερίδιο από τους ψηφοφόρους της Νέας Δημοκρατίας και του Συνασπισμού, γεγονός που αποτυπώνεται και στο Διάγραμμα 5.7 όπου η γραφική παράσταση της εξίσωσης τείνει να είναι έχει παρόμοια κλίση με αυτή της Νέας Δημοκρατίας.

Η γραμμική εξίσωση που προέκυψε από την ανάλυση της εκθετικής παλινδρόμησης, για την περίπτωση του ΚΚΕ είναι:

$$\ln \text{ΚΚΕ} = 0,047 - 0,380x, \text{ όπου } x: \text{ η μεταβολή του GDP}$$

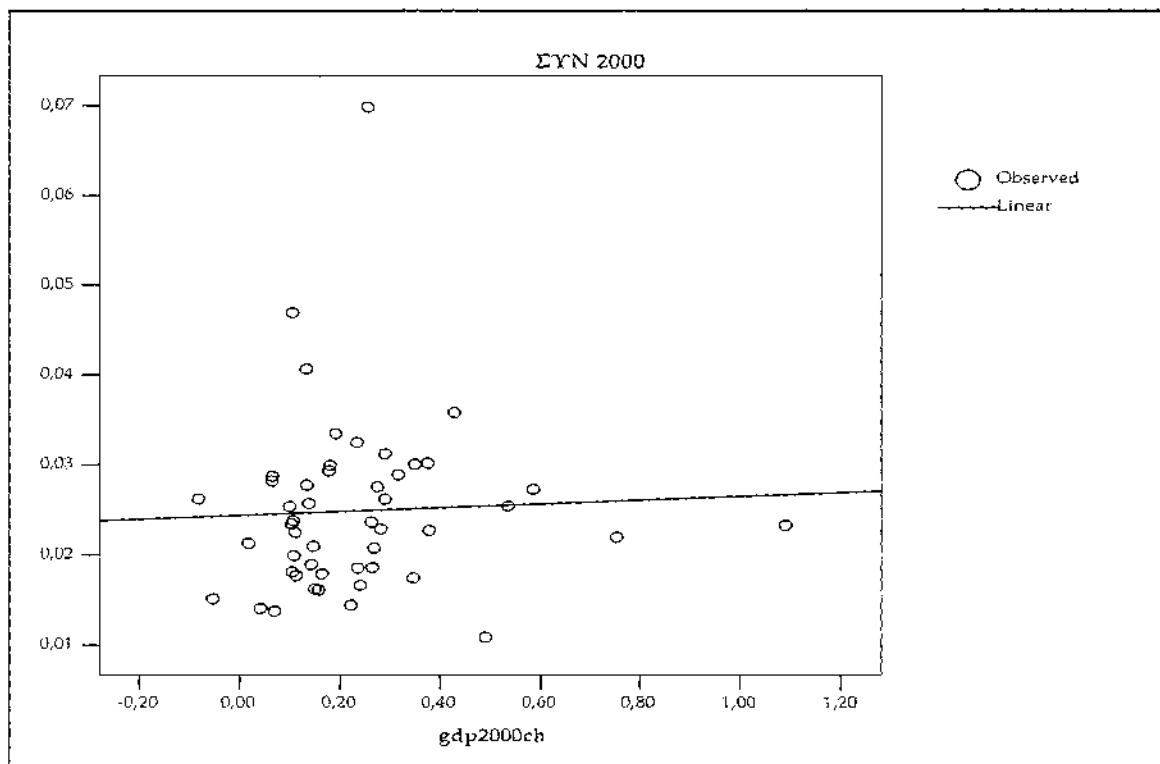
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.7
ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΚΚΕ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Τέλος, η απλή γραμμική παλινδρόμηση, αποδεικνύει ότι η σχέση μεταβολής του επιπέδου ευημερίας και ποσοστού ψήφων του Συνασπισμού, έχει σχεδόν ανάλογη εικόνα με αυτή του ΚΚΕ, με μία τάση να παραμένει ουδέτερο στις μεταβολές του ΑΕΠ. Στην προκειμένη περίπτωση διαπιστώθηκε ότι η μεταβολή του επιπέδου ευημερίας των εξεταζόμενων νομών της χώρας δεν έχει κανένα σημαντικό αποτέλεσμα (επίδραση) πάνω στην πολιτική συμπεριφορά των εκλογέων του εν λόγω κόμματος. Δηλαδή οι περιφερειακές ανισότητες που δημιουργεί η μεταβολή του ΑΕΠ δεν είχε σοβαρή πολιτική σημασία για αυτούς που ψήφισαν τον ΣΥΝ το 2000, γεγονός που αποτυπώνεται και στο Διάγραμμα 5.8 όπου η γραφική παράσταση της εξίσωσης τείνει να είναι οριζόντια.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.8
ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΨΗΦΩΝ ΤΟΥ ΣΥΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Πηγή: Δεδομένα Ανάλυσης

Καταλήγοντας, παρατηρείται ότι η εκλογική συμπεριφορά των δύο μεγάλων κομμάτων (ΝΔ και ΠΑΣΟΚ) και στην εκλογική αναμέτρηση του 2000 διαμορφώθηκε συστηματικά (ορθολογικά), πράγμα που αποδείχθηκε και από την ανάλυση σε συστάδες, ενώ τα μικρά κόμματα (ΚΚΕ και ΣΥΝ) λειτουργούν ιδεολογικά, γεγονός που αποδεικνύεται από τον

μικρό βαθμό αντίδρασης τους στις μεταβολές του επιπέδου ευημερίας των επιλεγμένων νομών της χώρας. Διαφοροποιούνται, ωστόσο, σε μικρό βαθμό οι εκλογείς του ΚΚΕ, των οποίων η εκλογική συμπεριφορά φαίνεται να προσεγγίζει αυτήν της ΝΔ, γεγονός αναμενόμενο καθώς απορρόφησε στις εκλογές αυτές αρκετούς ψηφοφόρους της Νέας Δημοκρατίας, αλλά και του Συνασπισμού.

5.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εμπειρικές αυτές σχέσεις, που εντοπίστηκαν για το σύνολο των νομών της χώρας, οδηγούν σε ορισμένα συμπεράσματα όσον αφορά τις πολιτικές επιπτώσεις της «ανάπτυξης» των πόλεων, που βασίζεται στις αρχές του Alonso. Βέβαια, τα συμπεράσματα αυτά αναφέρονται στο σύνολο των νομών της χώρας, αλλά μπορούν να έχουν και ειδικότερη εφαρμογή όχι μόνο για επιμέρους περιοχές της Ελλάδας, αλλά και για τις πόλεις «μεταβατικών» χωρών που χαρακτηρίζονται από αστικό γιγαντισμό και περιφερειακές ανισότητες.

Συνοπτικά αναφέρεται ότι η ανάπτυξη κάτω από συνθήκες περιφερειακών ανισοτήτων, δημιουργεί κόστη ανάπτυξης, και αυτά με τη σειρά τους *δυσαρέσκεια*, που επιβαρύνει το κοινωνικό σύνολο. Πάνω από ένα επίπεδο ανάπτυξης, τα *κόστη ανάπτυξης* μαζί με τη *δυσαρέσκεια* που προκαλούν, αρχίζουν να φθείρουν την ικανοποίηση που δημιουργεί η ανάπτυξη, μέχρι του σημείου που την εξαφανίζουν. Μέσα σε αυτή τη διεργασία δημιουργείται η «διαφορά ικανοποίησης», η οποία τελικά εκφράζεται με «πολιτική αντίδραση» κατά του κυβερνόντος κόμματος.

Έτσι, καταλήγει η ανάπτυξη να μετατρέπεται σε πηγή δημιουργίας κοινωνικής *δυσαρέσκειας*, και σε μηχανισμό παραγωγής «αρνητικής ψήφου» ή/ και πολιτικής αντίθεσης / αντίδρασης κατά του κυβερνόντος κόμματος, έστω και αν το επιχείρημα ότι οι περιφερειακές ανισότητες εντατικοποιούν την ανάπτυξη, ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Η δομή, λοιπόν, των περιφερειακών ανισοτήτων έχει έντονες πολιτικές επιπτώσεις που

μπορεί να επηρεάσουν τη σταθερότητα της κυβέρνησης, αλλά και το πολιτικό μέλλον – γενικότερα – ενός κόμματος ή των κομμάτων που επιμένουν να εφαρμόζουν τη θεωρία του Alonso, ως τη βασική κατεύθυνση της αναπτυξιακής τους πολιτικής. Γιατί η εφαρμογή της πολιτικής αυτής καταλήγει σε κόστη – τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις καθυστερημένες περιφέρειες, που τελικά μεταφράζονται σε μείωση της υποστήριξης του κυβερνώντος κόμματος, που θεωρείται υπεύθυνο για την πρόληψη ή την αντιμετώπισή τους και οπωσδήποτε για τη δημιουργία και την ύπαρξή τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Alonso W., "Urban and Regional Imbalances in Economic Development", *Journal of Economic Development and Cultural Change* (Chicago: The University of Chicago Press), Vol. 17, No. 1, October 1968.
2. Barbera S., Maschler M., Shalev J., *Voting for Voters: A Model of Electoral Evolution*, Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones, 1998.
3. Bradbury K.L., Downs A., Small K.A., "Urban Decline and the Future of American Cities", *American Journal of Sociology*, Vol. 90, No. 2 (Sep. 1984).
4. Butler D. and Stokes D., *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice*, Macmillan, 1974.
5. Downs A., *The Future of Large, older American Cities to the year 2000*, Loyola University of Chicago, 1977.
6. Himmelweit Hilde T., Humphreys Patrick, Jaeger Marianne, *How Voters Decide?*, Open University Press Milton Keynes – Philadelphia, 1984.
7. Lazarsfeld P. [et al.], *The people's choice; how the voter makes up his mind in a presidential campaign*, New York, Columbia Univ. Press, 1965.
8. *Leadership and Change*, IRS Newsletter Presentation (Cambridge: Withrop)
9. Leigh A., "Economic Voting and Electoral Behavior: How Do Individual, Local, and National Factors Affect The Partisan Choice?", *Economics and Politics*, Volume 17, No. 2, July 2005, σελ. 265-296 (32).
10. Lopez K., "Theories of Economic Voting Revisited", April 1, 2004 (www.stanford.edu/class/polisci353/2004spring/reading/lopez.pdf)
11. Mayer N., *Εκλογική Συμπεριφορά: Ιστορικές Διαδρομές και Μοντέλα Ανάλυσης*, Εκδόσεις Σαββάλας, 2005.

12. Nie N.H., Verba S., Petrocik J.R., *The Changing American Voter*, Harvard University Press Cambridge: Mass, 1976.
13. Robinson W., "Ecological Correlations and the Behavior of Individuals", *American Sociological Review*, Vol. 15, No. 3, June 1950, σελ. 351-357.
14. *Simmel Georg: Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα, Μετάφραση: Γιώργος Σαγκριώτης, Όλγα Σταθάτου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004.*
15. Wildenmann R., *Η Εκλογική Έρευνα, Μετάφραση: Βασιλική Γεωργιάδου, Εκδόσεις Γιαταζήση, Αθήνα 1998.*
16. Αθηναίος Ανδ., *Περιφερειακές Ανισότητες και Εκλογική Συμπεριφορά*, Εκδόσεις Αφων Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1983.
17. Γεωργιάδου Β., "Οικονομικές συνθήκες και εκλογική συμπεριφορά. Οι κομματικές προτιμήσεις των ανέργων σε περιόδους κρίσης απασχόλησης", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 6, Νοέμβριος 1995.
18. Ζαφειρόπουλος Κ. – Χατζηπαντελής Θ., "Εκλογική μεταβλητότητα την περίοδο 1985-1996", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 13, Μάιος 1999.
19. Ζαφειρόπουλος Κ., "Ανάλυση και γεωγραφία των εκλογικών μετατοπίσεων 1996-2000", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 17, Μάιος 2001.
20. Ζαφειρόπουλος Κ., *Ποσοτικές μέθοδοι στην ανάλυση της εκλογικής συμπεριφοράς*, Διδακτορική διατριβή ΑΠΘ, 1995.
21. Κακεπάκη Μ., "Αδιάφοροι ψηφοφόροι, αδιάφορη προεκλογική εισπρατεία; Μια εμπειρική ανάλυση των βουλευτικών εκλογών του 2000", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 17, Μάιος 2001.
22. Νικολακόπουλος Ηλ., *όμματα και Βουλευτικές Εκλογές στην Ελλάδα, 1946-1964. Η εκλογική γεωγραφία των πολιτικών δυνάμεων*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1985.

ΆΛΛΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ↳ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία
- ↳ Υπουργείο Εσωτερικών
- ↳ Σημειώσεις Δ. Καρλή, *Πολυμεταβλητή Στατιστική Ανάλυση*, Μάιος 2003
- ↳ www.softlab.ece.ntua.gr
- ↳ www.teihal.gr/gen/labs/comp/statistiki.doc
- ↳ www.polres.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας II. Εξέλιξη της αξίας της Νομισματικής μονάδας της Ελλάδος (ετησίως), βάσει του Γενικού ΔTK
(Έτος βάσης : 2005=100,0)

Έτος	Γενικός ΔTK (Μέσος ετήσιος)	Αξία	Αντίστοιχη αξία έτους 2005, σε Ευρώ
1959	1,29315	1 δραχμή	0,22694
1960	1,31477	1 δραχμή	0,22321
1961	1,33871	1 δραχμή	0,21922
1962	1,33447	1 δραχμή	0,21991
1963	1,37431	1 δραχμή	0,21354
1964	1,38617	1 δραχμή	0,21171
1965	1,42813	1 δραχμή	0,20549
1966	1,49869	1 δραχμή	0,19582
1967	1,52432	1 δραχμή	0,19252
1968	1,52962	1 δραχμή	0,19186
1969	1,56734	1 δραχμή	0,18724
1970	1,61395	1 δραχμή	0,18183
1971	1,66311	1 δραχμή	0,17646
1972	1,73473	1 δραχμή	0,16917
1973	2,00404	1 δραχμή	0,14644
1974	2,54245	1 δραχμή	0,11543
1975	2,88232	1 δραχμή	0,10182
1976	3,26626	1 δραχμή	0,08985
1977	3,66376	1 δραχμή	0,08010
1978	4,12292	1 δραχμή	0,07118
1979	4,90818	1 δραχμή	0,05979
1980	6,12908	1 δραχμή	0,04788
1981	7,62819	1 δραχμή	0,03847
1982	9,23972	1 δραχμή	0,03176
1983	11,10424	1 δραχμή	0,02643
1984	13,15374	1 δραχμή	0,02231
1985	15,69434	1 δραχμή	0,01870
1986	19,30646	1 δραχμή	0,01520
1987	22,47212	1 δραχμή	0,01306
1988	25,51025	1 δραχμή	0,01150
1989	29,00523	1 δραχμή	0,01012
1990	34,93209	1 δραχμή	0,00840
1991	41,72845	1 δραχμή	0,00703
1992	48,35368	1 δραχμή	0,00607
1993	55,32207	1 δραχμή	0,00530
1994	61,33767	1 δραχμή	0,00478
1995	66,81805	1 δραχμή	0,00439
1996	72,29338	1 δραχμή	0,00406
1997	76,29556	1 δραχμή	0,00385
1998	79,93212	1 δραχμή	0,00367
1999	82,03948	1 δραχμή	0,00358
2000	84,62406	1 δραχμή	0,00347
2001	87,47969	1 δραχμή	0,00335
2002	90,65461	1 ευρώ	1,10308
2003	93,85557	1 ευρώ	1,06547
2004	96,57630	1 ευρώ	1,03545
2005	100,00000	1 ευρώ	1,00000

Τ.Γ. ΕΣΥΕ

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό

Εν εκατομμύρια ευρώ. Σε τρέχουσες τιμές

Gross domestic product by Nuts II, III

in million euro. At current prices

Περιφέρειες και νομοί	Έτη										Year
	1995	1996	1997	1998	1999	2000*	2001*	2002*	2003*	Nuts II and Nuts III	
Σύνολο Ελλάδος	79.927	87.851	97.235	105.773	112.686	124.388	133.024	143.386	155.427	Ελλάδα	
Βόρεια Ελλάς	23.937	27.086	30.232	32.801	34.721	37.717	40.334	43.045	46.163	Voreia Ellas	
Ανατ. Μακεδονία - Θράκη	3.620	3.939	4.267	4.620	4.947	5.369	5.750	6.162	6.570	Anat. Macedonia & Thraki	
Έβρος	842	911	1.156	1.255	1.324	1.480	1.529	1.635	1.765	Evros	
Ξάνθη	596	654	723	806	834	853	990	1.050	1.122	Xanthi	
Ροδόπη	518	555	650	696	771	865	976	1.057	1.112	Rodopi	
Δράμα	638	688	834	689	723	760	795	844	882	Drama	
Καβάλα	1.027	1.131	1.104	1.174	1.295	1.410	1.460	1.577	1.689	Kavala	
Κεντρική Μακεδονία	13.199	15.350	17.178	18.488	19.672	21.686	23.054	24.313	26.070	Kentriki Makedonia	
Ιμαθία	1.041	1.149	1.139	1.229	1.276	1.359	1.419	1.473	1.582	Imathia	
Θεσσαλονίκη	8.275	9.901	11.110	12.046	12.916	14.396	15.321	16.187	17.404	Thessaloniki	
Κιλίκης	539	597	708	761	823	897	962	1.061	1.144	Kilkis	
Πέλλα	944	1.038	1.121	1.164	1.193	1.249	1.358	1.391	1.438	Pella	
Πιερία	698	778	851	894	960	1.033	1.064	1.141	1.201	Pieria	
Σέρρες	1.021	1.110	1.256	1.338	1.394	1.522	1.590	1.655	1.747	Serres	
Χαλκιδική	681	778	993	1.055	1.109	1.230	1.300	1.405	1.556	Chalkidiki	
Δυτική Μακεδονία	2.206	2.400	2.796	3.054	3.175	3.441	3.572	3.940	4.136	Dytiki Makedonia	
Γρεβενά	173	191	290	310	332	349	349	372	386	Grevena	
Καστοριά	358	403	454	487	506	566	602	669	720	Kastoria	
Κοζάνη	1.377	1.476	1.624	1.766	1.828	1.953	2.017	2.217	2.314	Kozani	
Φλώρινα	298	330	428	471	509	573	604	683	716	Florina	
Θεσσαλία	4.911	5.397	5.991	6.639	6.928	7.220	7.958	8.630	9.386	Thessalia	
Καρδίτσα	741	802	893	986	1.008	1.058	1.129	1.210	1.279	Karditsa	
Λαρίσης	1.883	2.078	2.410	2.613	2.792	2.881	3.198	3.442	3.780	Larisa	
Μαγνησία	1.471	1.628	1.788	1.958	2.009	2.102	2.415	2.655	2.931	Magnisia	
Τρίκαλα	816	891	902	1.080	1.119	1.180	1.217	1.323	1.416	Trikala	
Κεντρική Ελλάς	17.819	19.741	21.918	23.697	24.556	27.020	28.957	31.262	34.032	Kentriki Ellas	
Ήπειρος	1.819	1.972	2.338	2.571	2.799	3.051	3.277	3.605	3.919	Ipeiros	
Αρτα	380	413	427	466	515	537	589	626	683	Arta	
Θεσπρωτία	222	242	275	300	331	367	391	438	478	Thesprotia	
Ιωάννινα	888	960	1.227	1.363	1.477	1.616	1.739	1.929	2.111	Ioannina	
Πρέβεζα	329	357	408	442	476	530	558	613	647	Preveza	
Ιόνια Νησιά	1.290	1.430	1.714	1.826	1.953	2.117	2.360	2.574	2.819	Ionian Nisla	
Ζακύνθος	215	239	264	273	303	334	362	379	407	Zakynthos	
Κέρκυρα	753	835	962	1.024	1.076	1.136	1.300	1.374	1.511	Kerkyra	
Κεφαλληνία	208	231	287	311	341	386	426	454	495	Kefallinia	
Λευκάδα	114	126	202	218	234	259	272	368	407	Lefkada	
Δυτική Ελλάδα	4.460	4.912	5.237	5.658	5.795	6.249	6.769	7.311	7.945	Dytiki Ellada	
Αιτωλοακαρνανία	1.329	1.463	1.564	1.689	1.722	1.844	2.014	2.166	2.292	Aitolioakarnania	
Αχαΐα	2.224	2.455	2.596	2.793	2.865	3.094	3.381	3.694	4.062	Achaia	
Ηλεία	907	993	1.077	1.176	1.207	1.311	1.374	1.451	1.592	Ileia	
Στερεά Ελλάδα	6.266	7.080	7.553	8.015	8.058	8.951	9.639	10.359	11.266	Stereia Ellada	
Βοιωτία	2.644	3.164	3.096	3.232	3.233	3.633	3.945	4.231	4.605	Voiotia	
Εύβοια	1.764	1.808	1.981	2.153	2.178	2.433	2.636	2.839	3.132	Evoia	
Ευρυτανία	160	181	211	222	237	270	293	311	334	Evytania	
Φθιώτιδα	1.388	1.552	1.845	1.963	1.951	2.109	2.220	2.399	2.580	Phiotida	
Φωκίδα	312	355	419	445	481	506	545	580	616	Fokida	
Πελοπόννησος	3.984	4.366	5.077	5.627	5.952	6.652	6.911	7.412	8.082	Peloponnisos	
Αργολίδα	705	768	828	901	957	988	1.091	1.142	1.239	Argolida	
Αρκαδία	668	739	878	1.014	1.034	1.102	1.142	1.224	1.296	Arkadia	
Κορινθία	1.134	1.252	1.589	1.852	1.983	2.387	2.436	2.606	2.931	Korinthia	
Λακωνία	469	532	661	690	743	825	844	900	955	Lakonla	
Μεσσηνία	689	1.074	1.123	1.169	1.235	1.349	1.397	1.541	1.660	Messinia	
Αττική	30.428	32.220	35.187	38.593	41.761	46.828	50.148	54.605	58.169	Attiki	
Νησιά Αιγαίου, Κρήτη	7.742	8.803	9.898	10.683	11.647	12.823	13.586	14.575	16.063	Nisla Aigalou, Krihi	
Βόρειο Αιγαίο	1.269	1.412	1.630	1.772	1.961	2.255	2.341	2.579	2.873	Voreio Aigalo	
Λέσβος	747	832	927	1.010	1.147	1.336	1.362	1.542	1.729	Lesvos	
Σάμος	249	275	326	354	377	410	441	462	498	Samos	
Χίος	273	306	375	408	437	509	537	575	646	Chios	
Νότιο Αιγαίο	2.276	2.634	3.064	3.292	3.619	3.987	4.231	4.421	4.701	Notio Aigalo	
Δωδεκάνησα	1.486	1.725	2.017	2.171	2.427	2.656	2.787	2.838	3.009	Dodekanisos	
Κυκλάδες	790	909	1.047	1.121	1.192	1.331	1.444	1.583	1.682	Kyklades	
Κρήτη	4.198	4.757	5.204	5.619	6.067	6.582	7.014	7.575	8.489	Krihi	
Ηράκλειο	2.089	2.367	2.452	2.632	2.827	3.065	3.361	3.639	4.102	Hraklio	
Λακίθι	571	637	768	830	891	977	1.039	1.087	1.205	Lasithi	
Ρέθυμνο	492	548	698	757	816	886	931	962	1.076	Rethimno	
Χανιά	1.038	1.204	1.288	1.400	1.534	1.654	1.683	1.886	2.106	Chanla	

* Προσωρινά στοιχεία

Σημείωση: Η κατανομή του FISIM, των φόρων και των επιδοτήσεων έγινε με βάση τη διάρθρωση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας ανά περιφέρεια

*Provisional data

Note: The distribution of FISIM, taxes and subsidies has been based on the structure of Gross Value Added structure by region

Πληροφορίες: Μ.Οικονομάκου
Τηλέφωνο: 210 48 52 553
email: maroik@statistics.gr

Cluster

Case Processing Summary^{a,b}

Cases					
Valid		Missing		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
49	100,0	0	,0	49	100,0

a. Euclidean Distance used

b. Complete Linkage

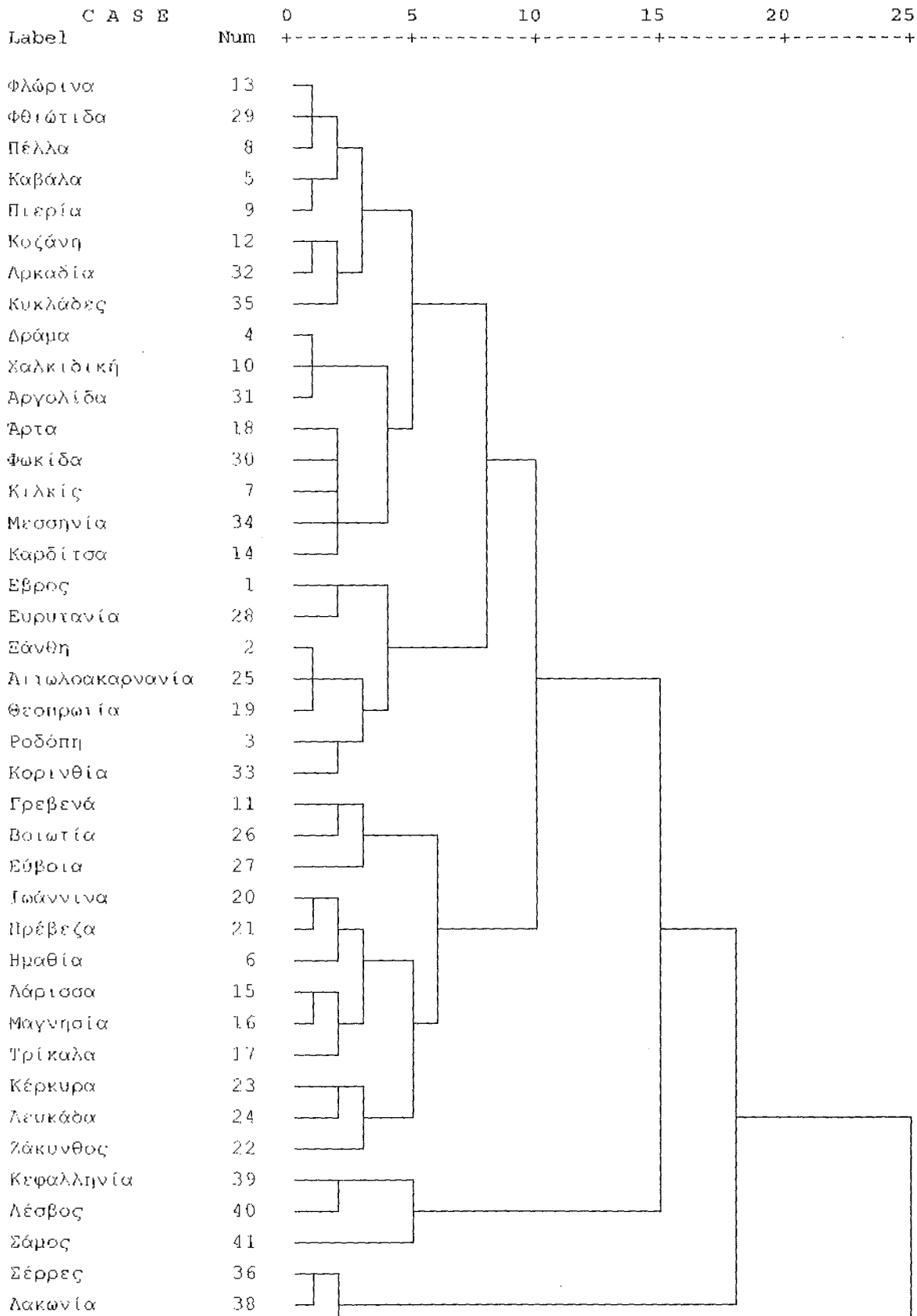
Complete Linkage

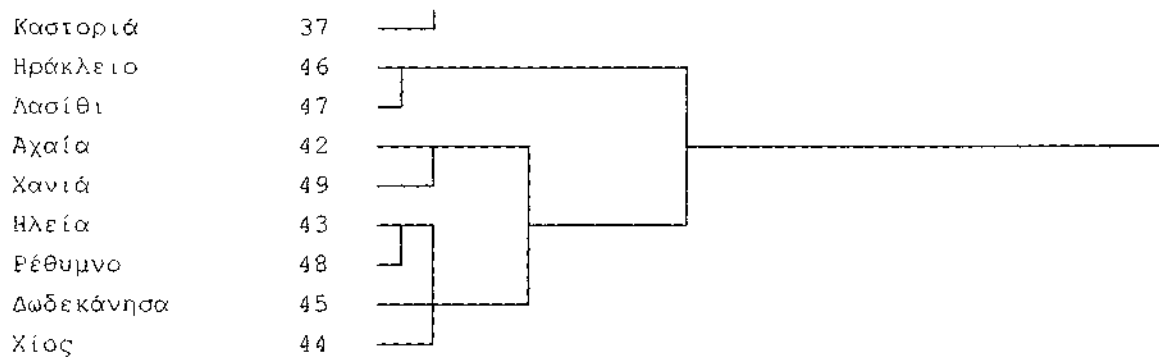
Dendrogram

* * * * * H I E R A R C H I C A L C L U S T E R A N A L Y S I S * * * * *

Dendrogram using Complete Linkage

Rescaled Distance Cluster Combine

Cluster

Case Processing Summary^{a,b}

Cases					
Valid		Missing		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
49	100,0	0	,0	49	100,0

a. Euclidean Distance used

b. Complete Linkage

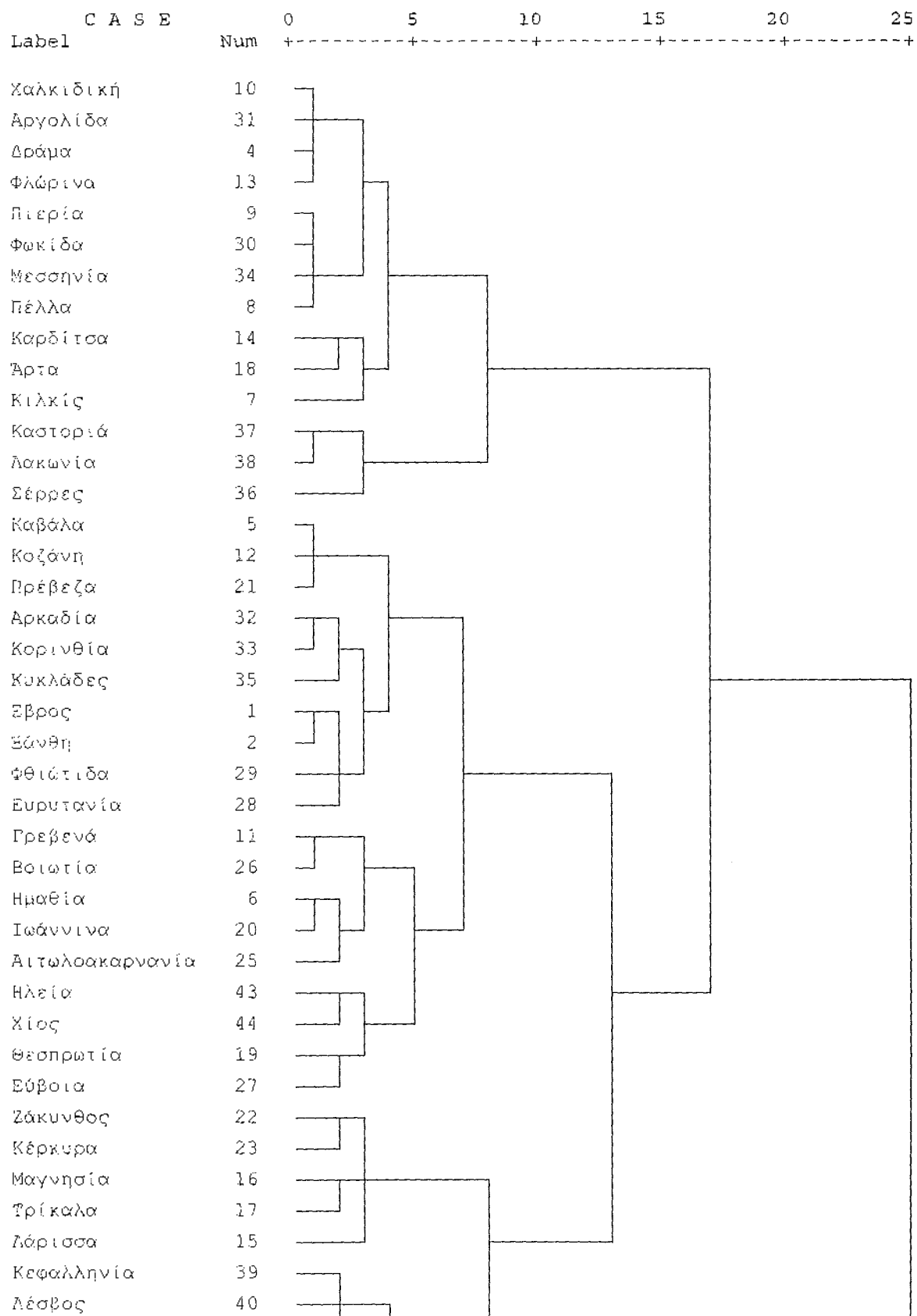
Complete Linkage

Dendrogram

***** H I E R A R C H I C A L C L U S T E R A N A L Y S I S *****

Dendrogram using Complete Linkage

Rescaled Distance Cluster Combine

Λευκάδα	24	
Σάμος	41	
Ηράκλειο	46	
Λασιθί	47	
Δωδεκάνησα	45	
Ρέθυμνο	48	
Αχαΐα	42	
Ροδόπη	3	
Χανιά	49	

Tables

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2004					
	1			2		
	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2004	,49	,03	35	,58	,01	3
ΠΑΣΟΚ 2004	,41	,02	35	,34	,00	3
ΚΚΕ 2004	,05	,02	35	,03	,01	3
ΣΥΝ 2004	,02	,01	35	,02	,00	3
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2004	,01079	,02548	35	,08118	,01429	3
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2004	-,00979	,02449	35	-,06396	,00597	3
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2004	-,00167	,01881	35	-,01532	,00656	3
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2004	-,00097	,00707	35	-,00541	,00071	3

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2004					
	3			4		
	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2004	,42	,01	3	,41	,03	8
ΠΑΣΟΚ 2004	,39	,01	3	,50	,04	8
ΚΚΕ 2004	,13	,02	3	,04	,01	8
ΣΥΝ 2004	,03	,01	3	,03	,00	8
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2004	-,05985	,01847	3	-,05521	,02881	8
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2004	-,02616	,01405	3	,07662	,03508	8
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2004	,07532	,02126	3	-,01518	,00964	8
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2004	,01087	,00663	3	,00217	,00415	8

Tables

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2000					
	1			2		
	Mean	Std Deviation	Count	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2000	,43	,03	28	,36	,03	7
ΠΑΣΟΚ 2000	,44	,02	28	,53	,04	7
ΚΚΕ 2000	,06	,03	28	,03	,01	7
ΣΥΝ 2000	,03	,01	28	,03	,02	7
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2000	-,00907	,03465	28	-,07847	,03804	7
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2000	-,00010	,02734	28	,08530	,04098	7
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2000	,00904	,03369	28	-,01405	,01209	7
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2000	,00068	,00811	28	,00779	,01675	7

	ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ 2000		
	3		
	Mean	Std Deviation	Count
ΝΔ 2000	,51	,03	14
ΠΑΣΟΚ 2000	,39	,02	14
ΚΚΕ 2000	,04	,01	14
ΣΥΝ 2000	,02	,00	14
ΣΦΑΛΜΑ ΝΔ 2000	,05737	,02992	14
ΣΦΑΛΜΑ ΠΑΣΟΚ 2000	-,04245	,02407	14
ΣΦΑΛΜΑ ΚΚΕ 2000	-,01105	,01382	14
ΣΦΑΛΜΑ ΣΥΝ 2000	-,00526	,00395	14

Correlations

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
ΝΔ 2004	,4775	,04723	49
ΠΑΣΟΚ 2004	,4189	,04654	49
ΚΚΕ 2004	,0506	,02652	49
ΣΥΝ 2004	,0244	,00736	49
gdp2004ch	,2127	,20009	49

Correlations

		ΝΔ 2004	ΠΑΣΟΚ 2004	ΚΚΕ 2004	ΣΥΝ 2004	gdp2004ch
ΝΔ 2004	Pearson Correlation	1	-,780**	-,381**	-,534**	-,423**
	Sig. (2-tailed)		,000	,007	,000	,002
	N	49	49	49	49	49
ΠΑΣΟΚ 2004	Pearson Correlation	-,780**	1	-,253	,153	,308*
	Sig. (2-tailed)	,000		,080	,294	,031
	N	49	49	49	49	49
ΚΚΕ 2004	Pearson Correlation	-,381**	-,253	1	,493**	,110
	Sig. (2-tailed)	,007	,080		,000	,452
	N	49	49	49	49	49
ΣΥΝ 2004	Pearson Correlation	-,534**	,153	,493**	1	,258
	Sig. (2-tailed)	,000	,294	,000		,074
	N	49	49	49	49	49
gdp2004ch	Pearson Correlation	-,423**	,308*	,110	,258	1
	Sig. (2-tailed)	,002	,031	,452	,074	
	N	49	49	49	49	49

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Nonparametric Correlations

Correlations

			ΝΔ 2004	ΠΑΣΟΚ 2004	ΚΚΕ 2004
Spearman's rho	ΝΔ 2004	Correlation Coefficient	1,000	-,665**	-,375**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,008
		N	49	49	49
	ΠΑΣΟΚ 2004	Correlation Coefficient	-,665**	1,000	-,256
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,076
		N	49	49	49
	ΚΚΕ 2004	Correlation Coefficient	-,375**	-,256	1,000
		Sig. (2-tailed)	,008	,076	.
		N	49	49	49
	ΣΥΝ 2004	Correlation Coefficient	-,551**	,133	,362*
		Sig. (2-tailed)	,000	,361	,011
		N	49	49	49
	gdp2004ch	Correlation Coefficient	-,309*	,259	,128
		Sig. (2-tailed)	,031	,072	,382
		N	49	49	49

Correlations

			ΣΥΝ 2004	gdp2004ch
Spearman's rho	ΝΔ 2004	Correlation Coefficient	-,551**	-,309*
		Sig. (2-tailed)	,000	,031
		N	49	49
	ΠΑΣΟΚ 2004	Correlation Coefficient	,133	,259
		Sig. (2-tailed)	,361	,072
		N	49	49
	ΚΚΕ 2004	Correlation Coefficient	,362*	,128
		Sig. (2-tailed)	,011	,382
		N	49	49
	ΣΥΝ 2004	Correlation Coefficient	1,000	,341*
		Sig. (2-tailed)	.	,016
		N	49	49
	gdp2004ch	Correlation Coefficient	,341*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,016	.
		N	49	49

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

Correlations

		ΝΔ 2000	ΠΑΣΟΚ 2000	ΚΚΕ 2000	ΣΥΝ 2000	gdp2000pc
ΝΔ 2000	Pearson Correlation	1	-,793**	-,346*	-,597**	-,236
	Sig. (2-tailed)		,000	,015	,000	,102
	N	49	49	49	49	49
ΠΑΣΟΚ 2000	Pearson Correlation	-,793**	1	-,258	,256	,213
	Sig. (2-tailed)	,000		,073	,075	,142
	N	49	49	49	49	49
ΚΚΕ 2000	Pearson Correlation	-,346*	-,258	1	,359*	,090
	Sig. (2-tailed)	,015	,073		,011	,537
	N	49	49	49	49	49
ΣΥΝ 2000	Pearson Correlation	-,597**	,256	,359*	1	,175
	Sig. (2-tailed)	,000	,075	,011		,230
	N	49	49	49	49	49
gdp2000pc	Pearson Correlation	-,236	,213	,090	,175	1
	Sig. (2-tailed)	,102	,142	,537	,230	
	N	49	49	49	49	49

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Curve Fit

Model Description

Model Name		MOD_4
Dependent Variable	1	ΝΔ 2004
	2	ΠΑΣΟΚ 2004
	3	ΚΚΕ 2004
	4	ΣΥΝ 2004
Equation	1	Linear
Independent Variable		gdp2004ch
Constant		Included
Variable Whose Values Label Observations in Plots		Unspecified

Case Processing Summary

	N
Total Cases	49
Excluded Cases ^a	0
Forecasted Cases	0
Newly Created Cases	0

a. Cases with a missing value in any variable are excluded from the analysis.

Variable Processing Summary

	Variables				
	Dependent				Independent
	ΝΔ 2004	ΠΑΣΟΚ 2004	ΚΚΕ 2004	ΣΥΝ 2004	gdp2004ch
Number of Positive Values	49	49	49	49	48
Number of Zeros	0	0	0	0	0
Number of Negative Values	0	0	0	0	1
Number of Missing Values	0	0	0	0	0
User-Missing	0	0	0	0	0
System-Missing	0	0	0	0	0

ΝΔ 2004

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,423	,179	,161	,043

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

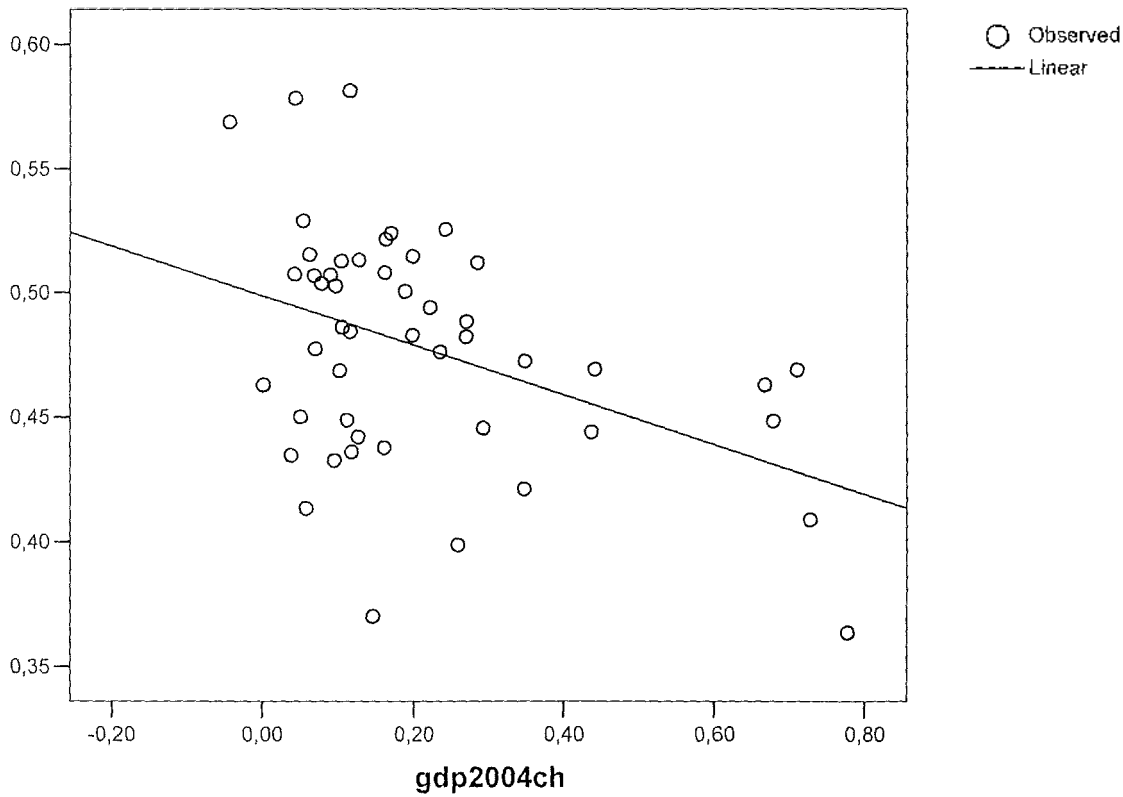
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,019	1	,019	10,220	,002
Residual	,088	47	,002		
Total	,107	48			

The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	-,100	,031	-,423	-3,197	,002
(Constant)	,499	,009		54,990	,000

NA 2004

ΠΑΣΟΚ 2004

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,308	,095	,076	,045

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

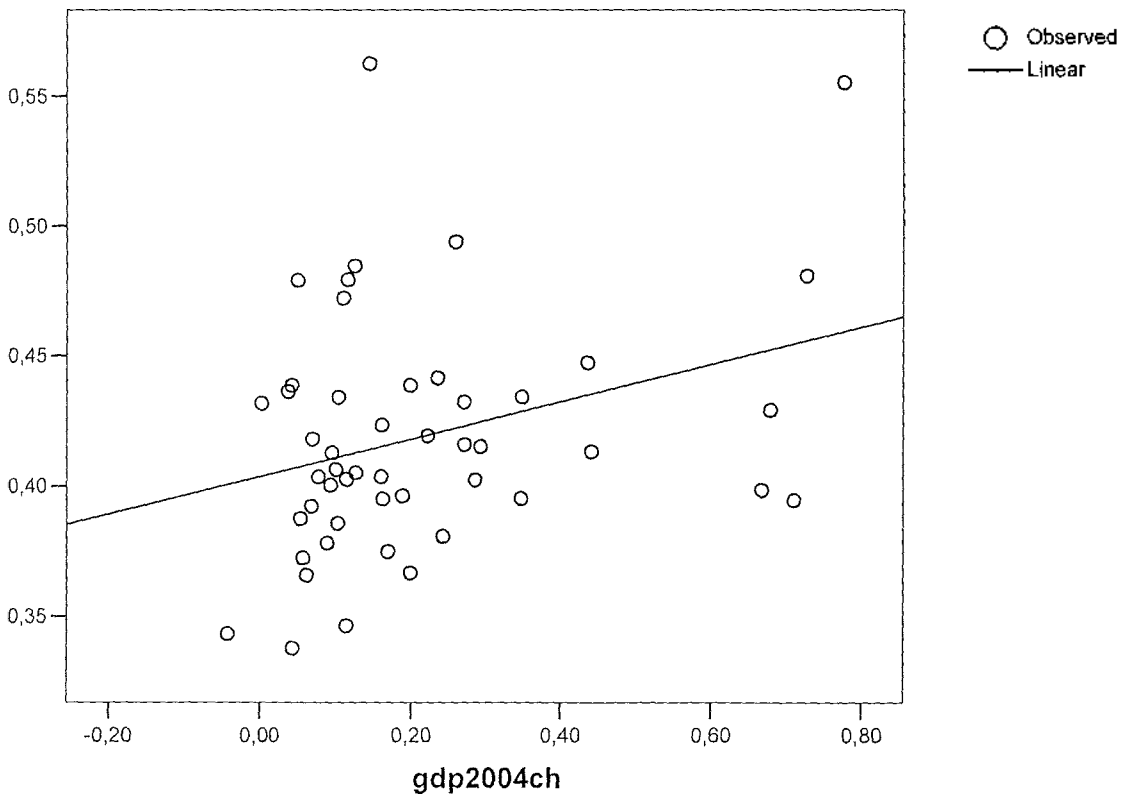
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,010	1	,010	4,930	,031
Residual	,094	47	,002		
Total	,104	48			

The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,072	,032	,308	2,220	,031
(Constant)	,404	,009		43,019	,000

ΠΑΣΟΚ 2004

KKE 2004

_linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,110	,012	-,009	,027

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

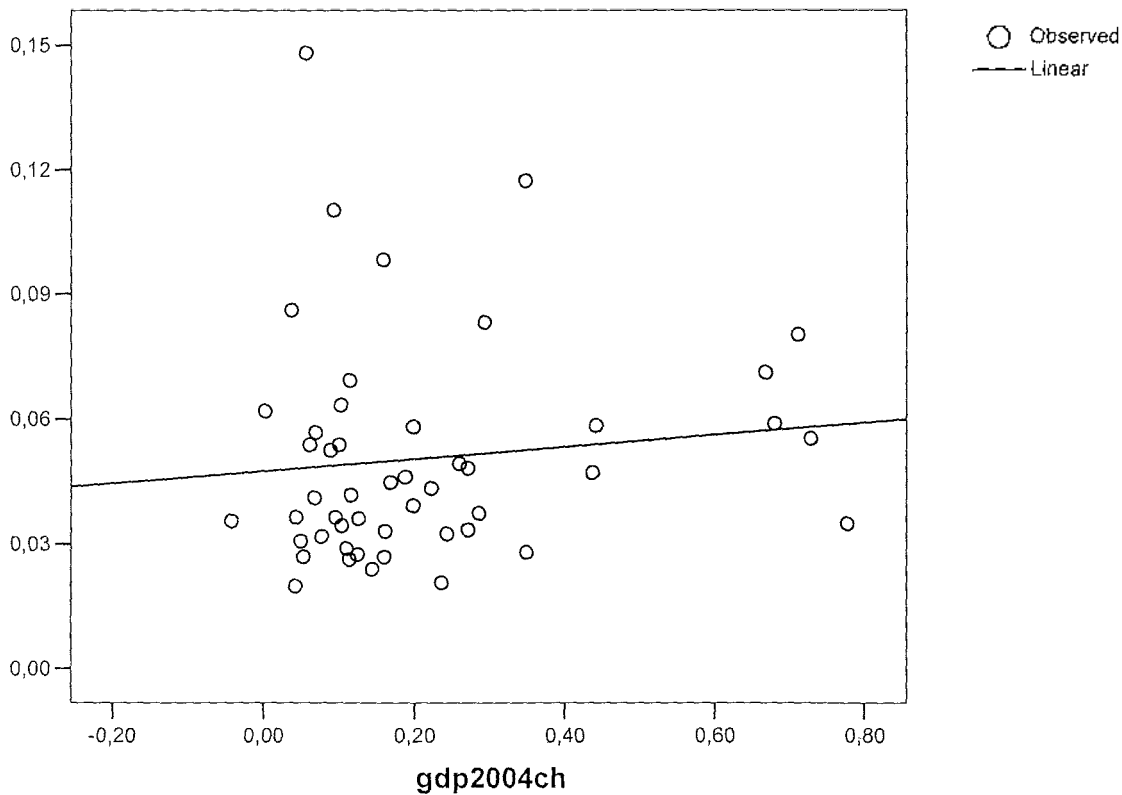
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,000	1	,000	,576	,452
Residual	,033	47	,001		
Total	,034	48			

The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,015	,019	,110	,759	,452
(Constant)	,047	,006		8,503	,000

KKE 2004

EYN 2004

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,258	,066	,047	,007

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

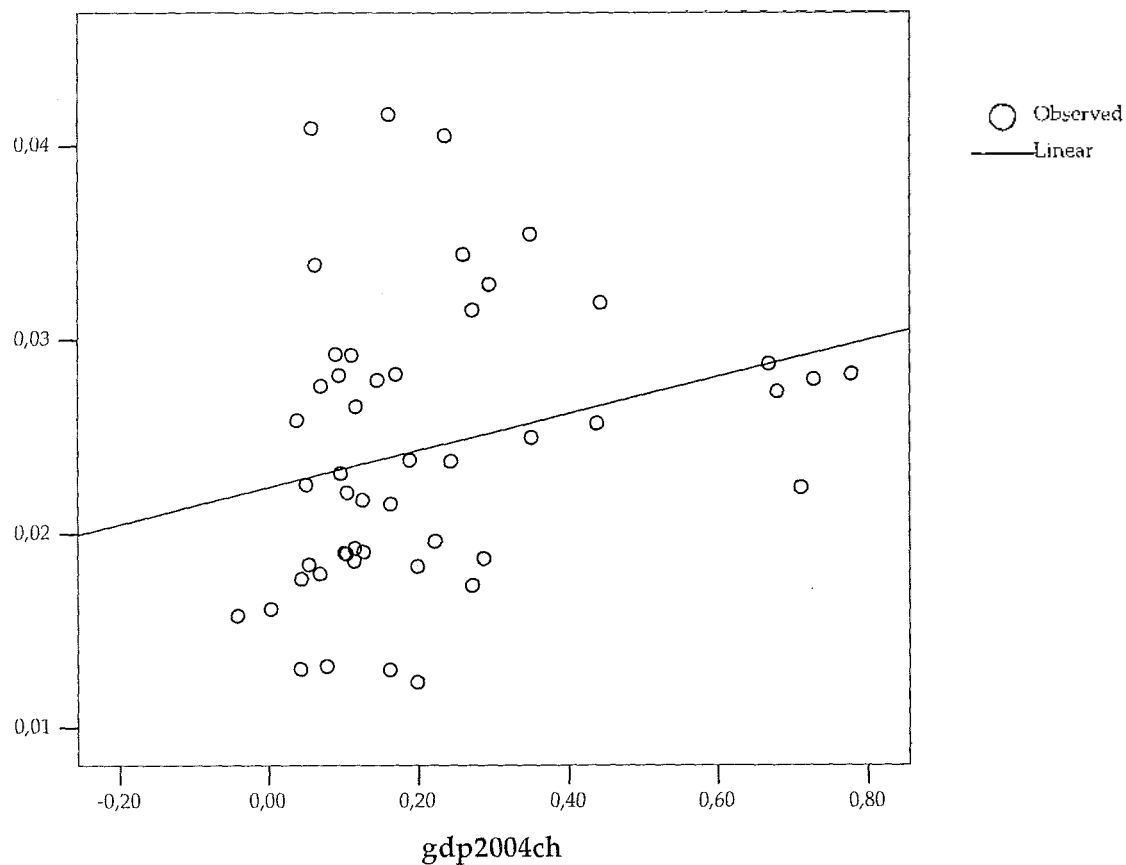
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,000	1	,000	3,344	,074
Residual	,002	47	,000		
Total	,003	48			

The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,009	,005	,258	1,829	,074
(Constant)	,022	,002		14,859	,000

ΣΥΝ 2004

Curve Fit

Model Description

Model Name		MOD_5
Dependent Variable	1	ΝΔ 2004
	2	ΠΑΣΟΚ 2004
	3	ΚΚΕ 2004
	4	ΣΥΝ 2004
Equation	1	Exponential ^a
Independent Variable		gdp2004ch
Constant		Included
Variable Whose Values Label Observations in Plots		Unspecified

a. The model requires all non-missing values to be positive.

Case Processing Summary

	N
Total Cases	49
Excluded Cases ^a	0
Forecasted Cases	0
Newly Created Cases	0

a. Cases with a missing value in any variable are excluded from the analysis.

Variable Processing Summary

	Variables				
	Dependent				Independent
	NA 2004	ΠΑΣΟΚ 2004	KKE 2004	ΣΥΝ 2004	gdp2004ch
Number of Positive Values	49	49	49	49	48
Number of Zeros	0	0	0	0	0
Number of Negative Values	0	0	0	0	1
Number of Missing Values	0	0	0	0	0
User-Missing	0	0	0	0	0
System-Missing	0	0	0	0	0

NA 2004

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,424	,180	,163	,092

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,088	1	,088	10,321	,002
Residual	,401	47	,009		
Total	,489	48			

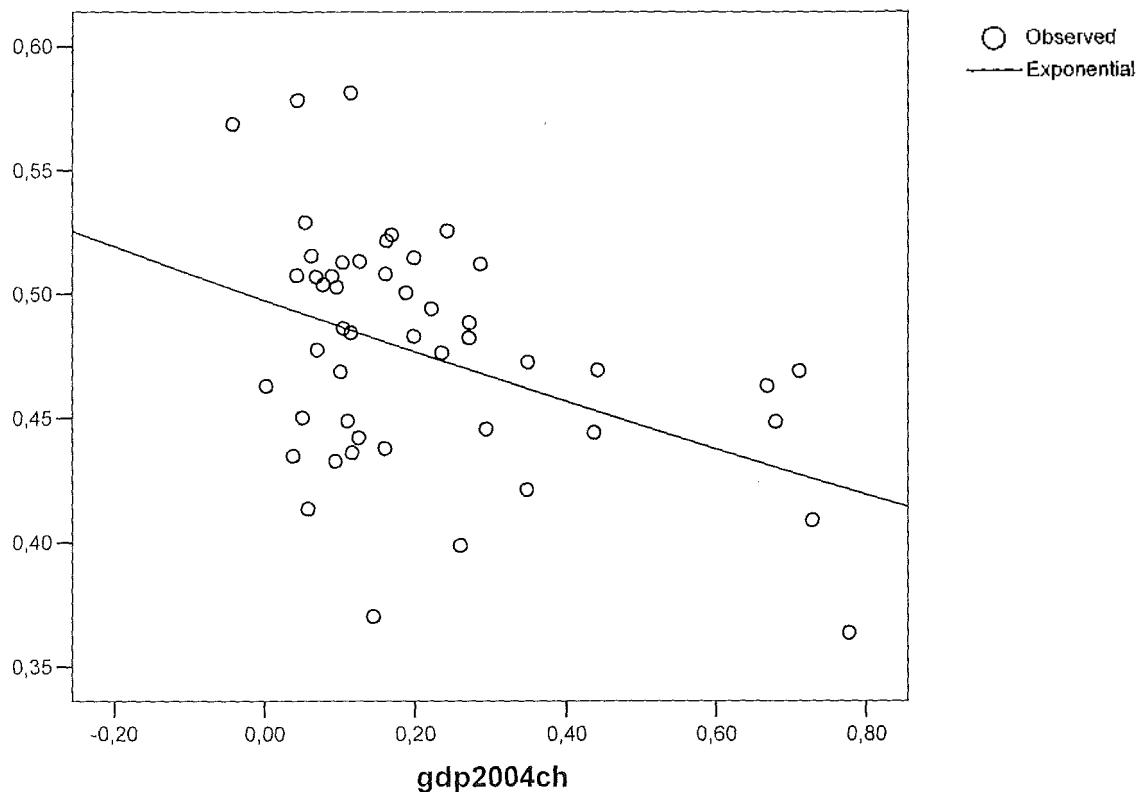
The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	-,214	,067	-,424	-3,213	,002
(Constant)	,497	,010		51,628	,000

The dependent variable is ln(NA 2004).

NA 2004

ΠΑΣΟΚ 2004

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,310	,096	,077	,103

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,053	1	,053	5,014	,030
Residual	,495	47	,011		
Total	,548	48			

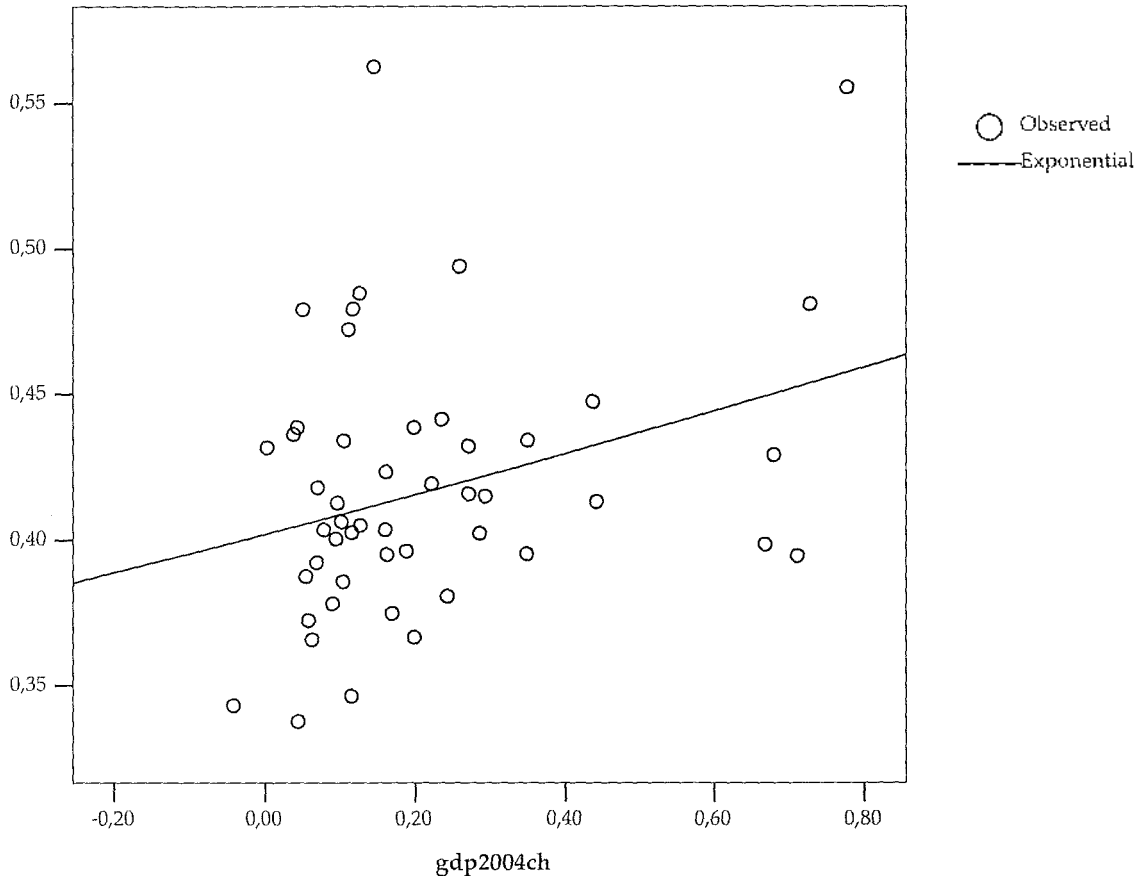
The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,166	,074	,310	2,239	,030
(Constant)	,402	,009		46,453	,000

The dependent variable is ln(ΠΑΣΟΚ 2004).

ΠΑΣΟΚ 2004

KKE 2004

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,176	,031	,010	,455

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,309	1	,309	1,496	,227
Residual	9,723	47	,207		
Total	10,032	48			

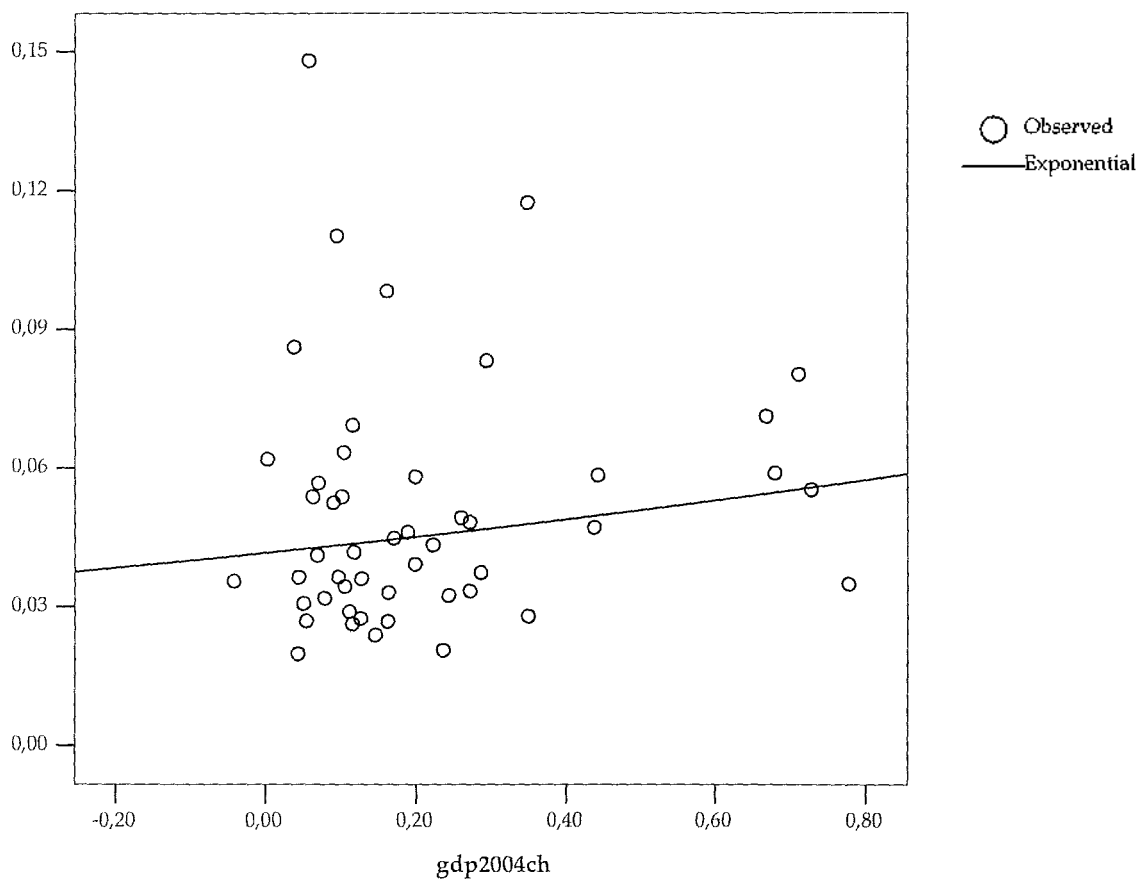
The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,401	,328	,176	1,223	,227
(Constant)	,042	,004		10,486	,000

The dependent variable is ln(KKE 2004).

KKE 2004

ΣYN 2004

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,296	,088	,068	,296

The independent variable is gdp2004ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,394	1	,394	4,511	,039
Residual	4,110	47	,087		
Total	4,505	48			

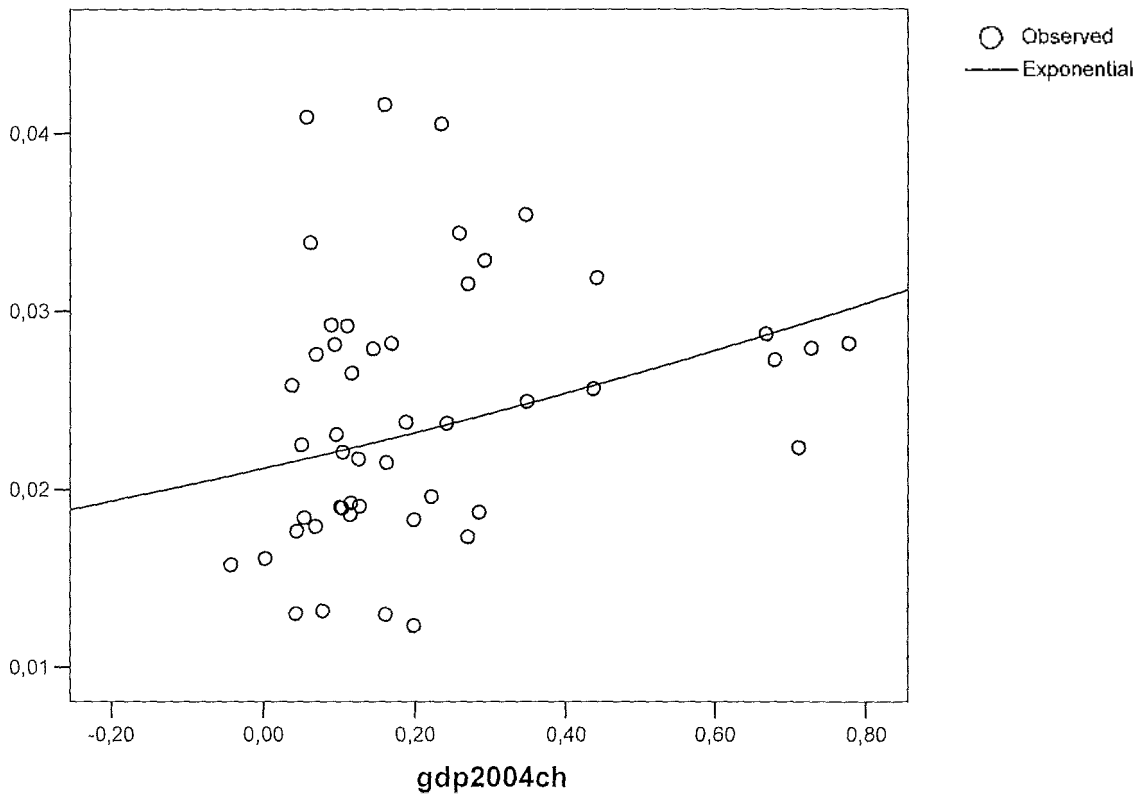
The independent variable is gdp2004ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2004ch	,453	,213	,296	2,124	,039
(Constant)	,021	,001		16,128	,000

The dependent variable is ln(Σ YN 2004).

Σ YN 2004

Curve Fit

Model Description

Model Name		MOD_6
Dependent Variable	1	ΝΔ 2000
	2	ΠΑΣΟΚ 2000
	3	ΚΚΕ 2000
	4	ΣΥΝ 2000
Equation	1	Exponential ^a
Independent Variable		gdp2000ch
Constant		Included
Variable Whose Values Label Observations in Plots		Unspecified

a. The model requires all non-missing values to be positive.

Case Processing Summary

	N
Total Cases	49
Excluded Cases ^a	0
Forecasted Cases	0
Newly Created Cases	0

a. Cases with a missing value in any variable are excluded from the analysis.

Variable Processing Summary

	Variables				
	Dependent				Independent
	ΝΔ 2000	ΠΑΣΟΚ 2000	ΚΚΕ 2000	ΣΥΝ 2000	gdp2000ch
Number of Positive Values	49	49	49	49	47
Number of Zeros	0	0	0	0	0
Number of Negative Values	0	0	0	0	2
Number of Missing Values					
User-Missing	0	0	0	0	0
System-Missing	0	0	0	0	0

ΝΔ 2000

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,157	,025	,004	,129

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,020	1	,020	1,184	,282
Residual	,780	47	,017		
Total	,800	48			

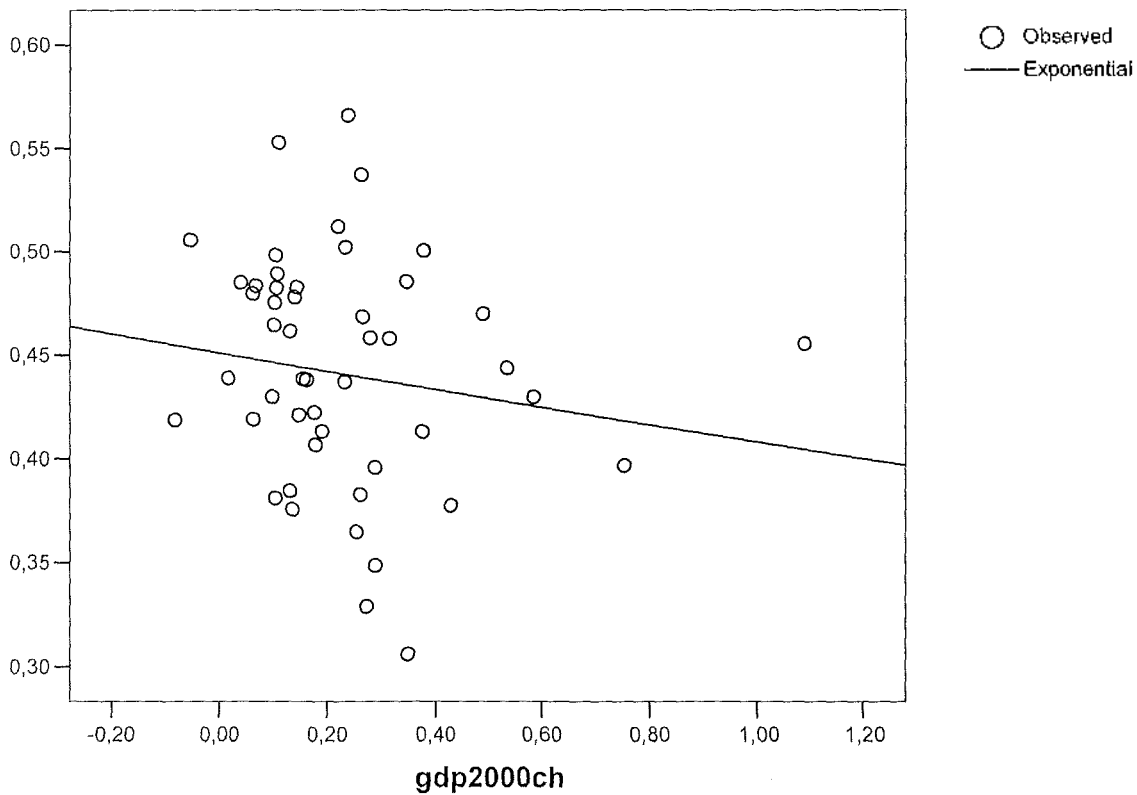
The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	-,100	,092	-,157	-1,088	,282
(Constant)	,451	,013		35,403	,000

The dependent variable is ln(NA 2000).

NA 2000

ΠΑΣΟΚ 2000

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,243	,059	,039	,107

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

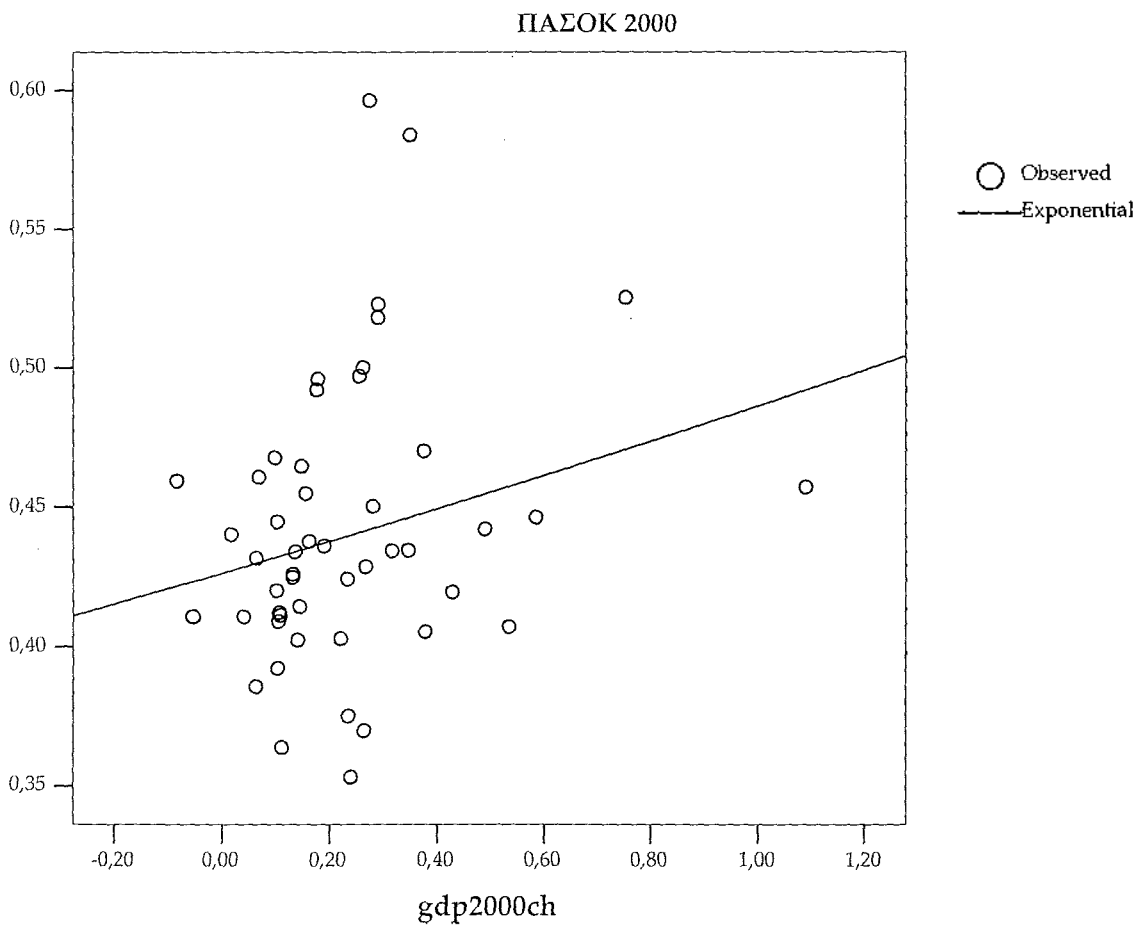
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,034	1	,034	2,960	,092
Residual	,539	47	,011		
Total	,573	48			

The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	,131	,076	,243	1,720	,092
(Constant)	,426	,010		42,586	,000

The dependent variable is ln(ΠΑΣΟΚ 2000).

KKE 2000

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,151	,023	,002	,509

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,283	1	,283	1,095	,301
Residual	12,161	47	,259		
Total	12,444	48			

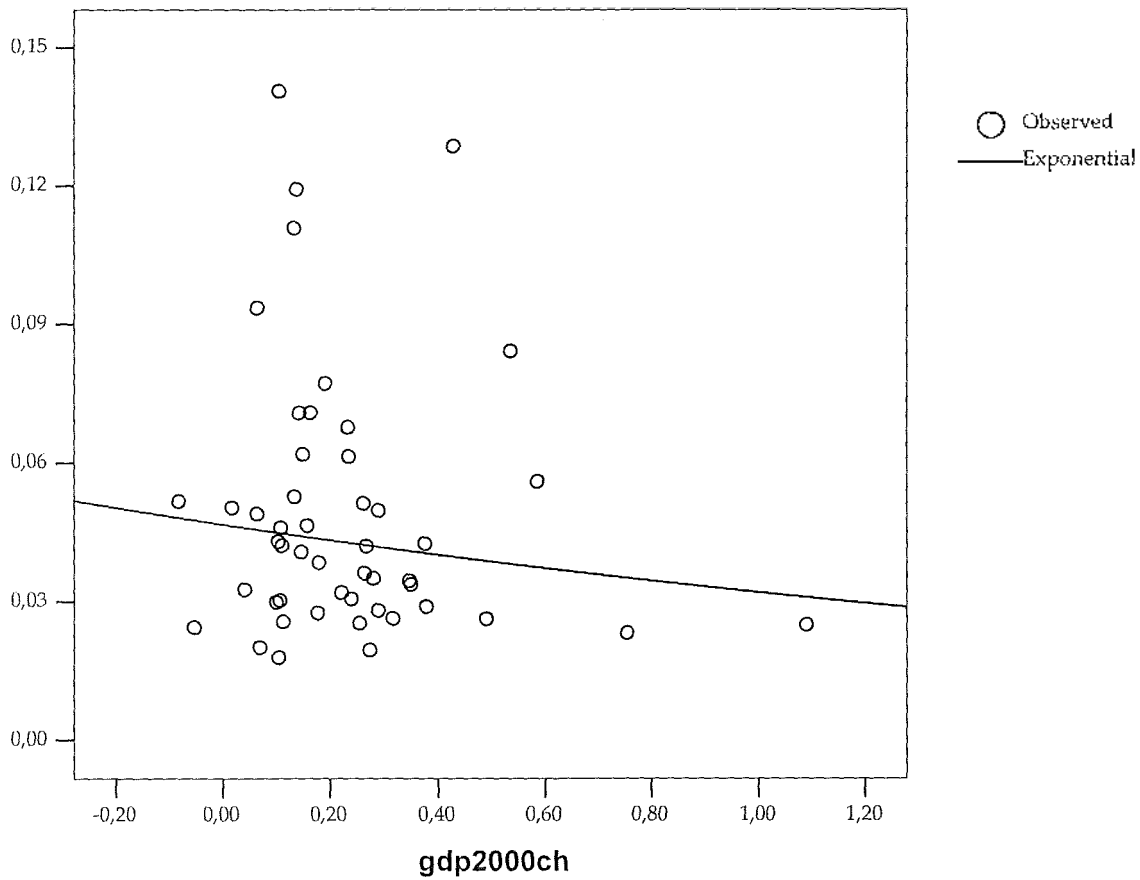
The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	-,380	,363	-,151	-1,047	,301
(Constant)	,047	,005		8,966	,000

The dependent variable is ln(KKE 2000).

KKE 2000

ΣYN 2000

Exponential

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,067	,005	-,017	,339

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,025	1	,025	,213	,647
Residual	5,412	47	,115		
Total	5,437	48			

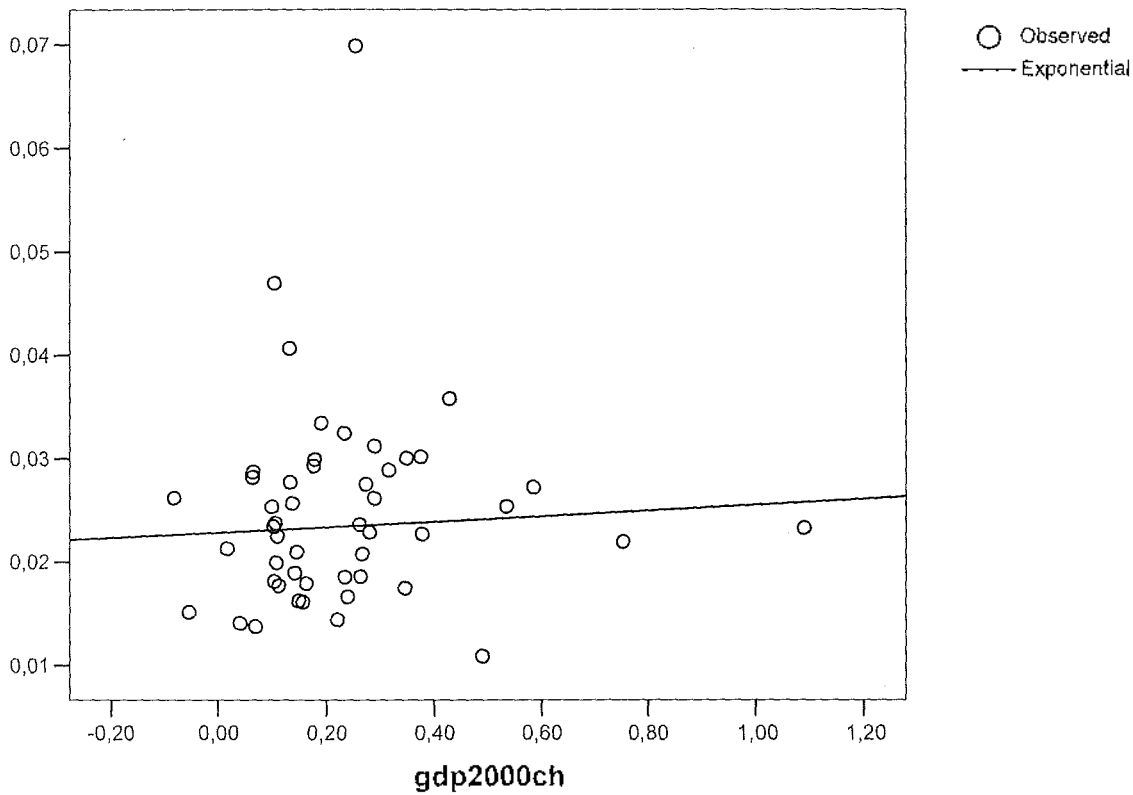
The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	,112	,242	,067	,461	,647
(Constant)	,023	,002		13,440	,000

The dependent variable is ln(Σ YN 2000).

Σ YN 2000

Curve Fit

Model Description

Model Name		MOD_7
Dependent Variable	1	NΔ 2000
	2	ΠΑΣΟΚ 2000
	3	ΚΚΕ 2000
	4	Σ YN 2000
Equation	1	Linear
Independent Variable		gdp2000ch
Constant		Included
Variable Whose Values Label Observations in Plots		Unspecified

Case Processing Summary

	N
Total Cases	49
Excluded Cases ^a	0
Forecasted Cases	0
Newly Created Cases	0

a. Cases with a missing value in any variable are excluded from the analysis.

Variable Processing Summary

	Variables				
	Dependent				Independent
	NA 2000	ΠΑΣΟΚ 2000	ΚΚΕ 2000	ΣΥΝ 2000	gdp2000ch
Number of Positive Values	49	49	49	49	47
Number of Zeros	0	0	0	0	0
Number of Negative Values	0	0	0	0	2
Number of Missing Values	0	0	0	0	0
	User-Missing	0	0	0	0
	System-Missing	0	0	0	0

NA 2000

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,158	,025	,004	,055

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

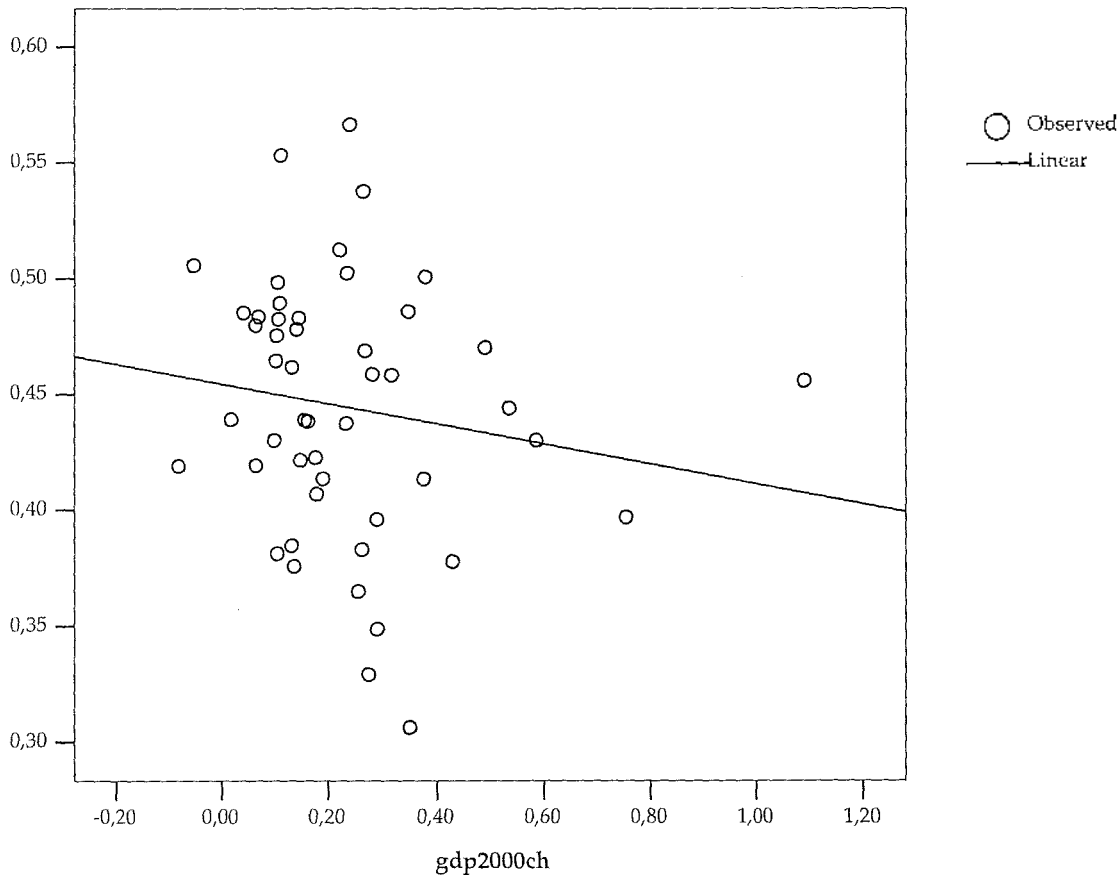
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,004	1	,004	1,201	,279
Residual	,144	47	,003		
Total	,148	48			

The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	-,043	,040	-,158	-1,096	,279
(Constant)	,454	,012		37,405	,000

NA 2000

ΠΑΣΟΚ 2000

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,244	,060	,040	,049

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

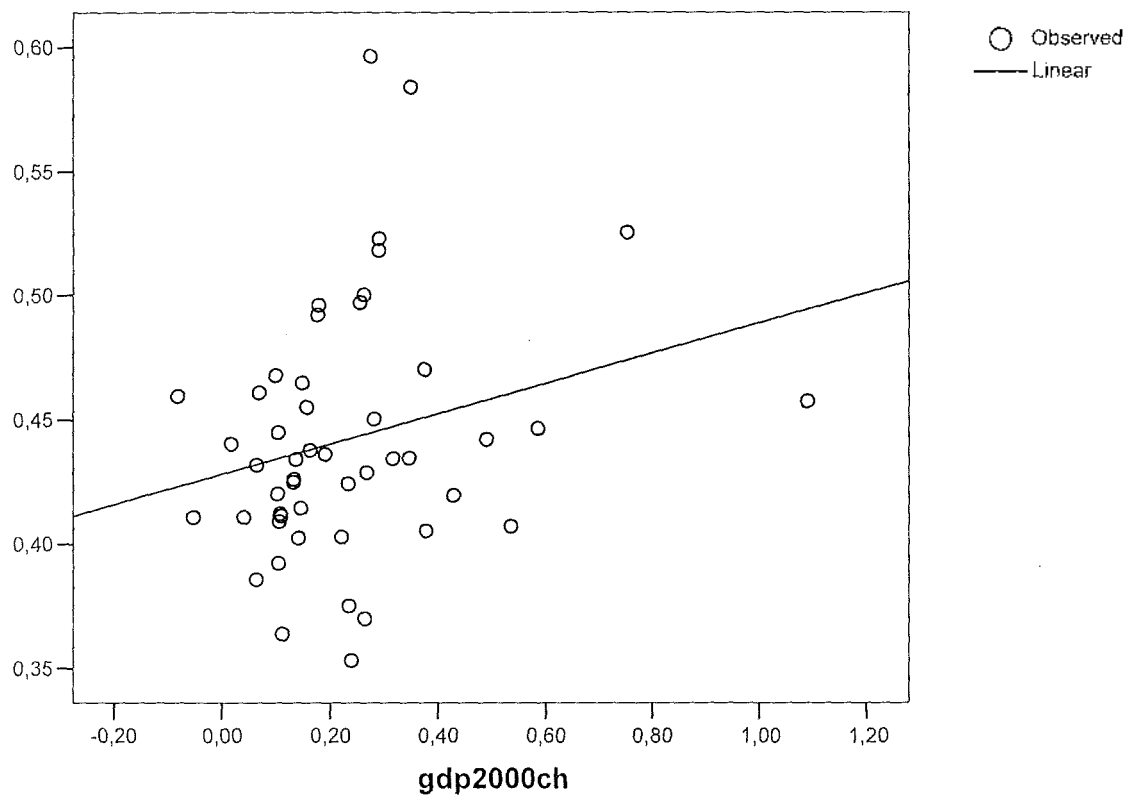
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,007	1	,007	2,979	,091
Residual	,114	47	,002		
Total	,121	48			

The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	,061	,035	,244	1,726	,091
(Constant)	,428	,011		39,654	,000

ΠΑΣΟΚ 2000

KKE 2000

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,117	,014	-,007	,029

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

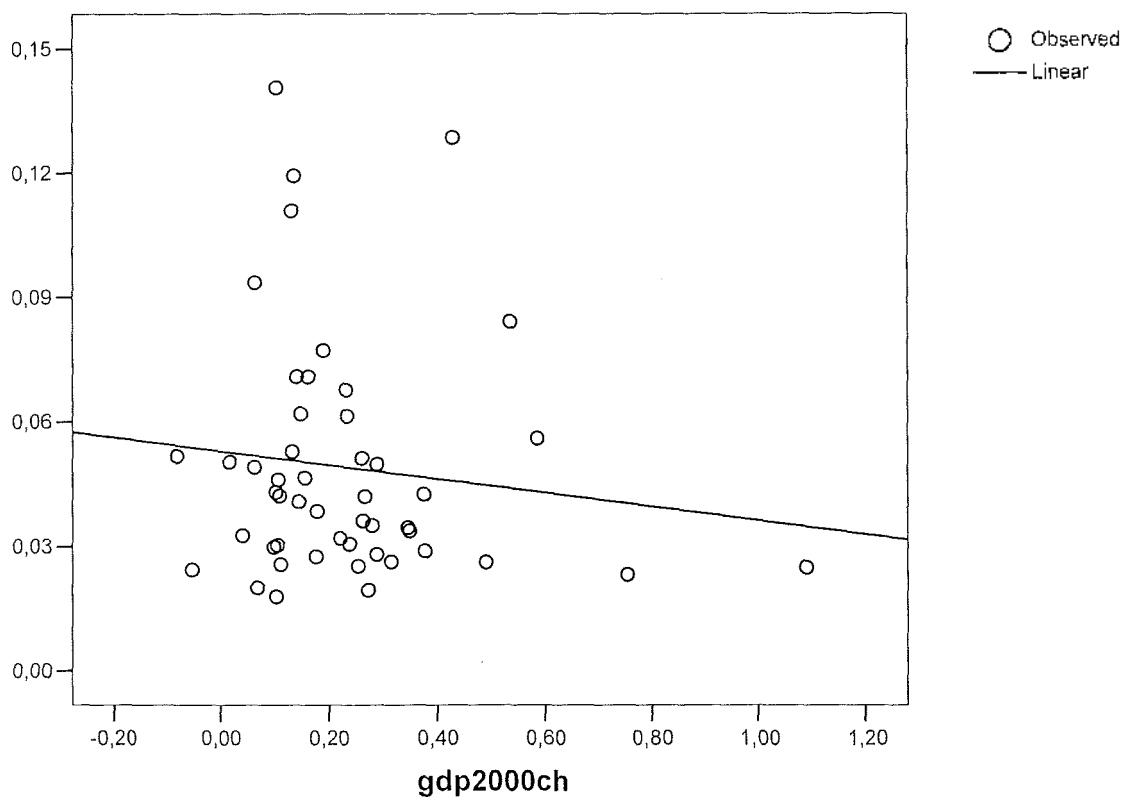
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,001	1	,001	,651	,424
Residual	,039	47	,001		
Total	,040	48			

The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	-,017	,021	-,117	-,807	,424
(Constant)	,053	,006		8,327	,000

KKE 2000

ΣYN 2000

Linear

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,044	,002	-,019	,010

The independent variable is gdp2000ch.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	,000	1	,000	,093	,762
Residual	,004	47	,000		
Total	,004	48			

The independent variable is gdp2000ch.

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
gdp2000ch	,002	,007	,044	,304	,762
(Constant)	,024	,002		11,380	,000

ΣΥΝ 2000

